

T.C. FATİH ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**Evrensel İnsan Hakları Açısından İslam'da Devlet Tebaa İlişkisi:**

**Medine Toplumu Örneği**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Merve Nur SARUHAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

## ONAYLAMA SAYFASI

**Enstitüsü** : **Sosyal Bilimler**  
**Anabilim Dalı** : **Temel İslam Bilimleri**  
**Tez Konusu** : **Evrensel İnsan Hakları Açısından İslam'da  
Devlet Tebaa İlişkisi: Medine Toplumu Örneği**  
**Tez Danışmanı** : **Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN**  
**Tez Tarihi** : **Haziran 2014**

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Prof. Dr. Muhit MERT  
Anabilim Dalı Başkanı

Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı 51191138 numaralı öğrencisi Merve Nur SARUHAN tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN  
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN .....

Yrd. Doç. Dr. Ergün ÇAPAN .....

Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZEL .....

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU  
Müdür

## ÖNSÖZ

21. yüzyılın modern dünyasında etnik ve dini çatışmaların arttığı bir ortamda, İslam'ın çoğulcu, çok-hukuklu, insana ve haklarına saygılı dünya görüşünün ve bunun canlı bir laboratuvarı olmuş Medine toplumu ve anayasası ile Veda Hutbesinin daha iyi anlaşılması ve anlatılması her şeyden önce tarihi bir sorumluluktur. İslami dünya görüşünün, yönetim biçiminin ve çoğulcu yapısının daha iyi anlatılması, Batı'da oluşturulan ve bir nevi illüzyon diyebileceğimiz negatif İslam algısının değişmesi, dünyanın geleceği, barışı ve Müslüman toplumların birliği için hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, İslam toplumunun ilk anayasası olarak kabul edilen ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir devlet adamı olarak uygulamaya geçirdiği Medine Vesikası ile Veda Hutbesinde yer alan evrensel ilkelerin, İslam'ın çoğulcu yapısını anlamakta anahtar bir metin olduğu söylenebilir. Hazırlanması, uygulanması, şartları ve yapısı bir medeniyet manifestosu olan bu tarihi belgeler, her yönüyle incelenmeli ve hem Müslümanların hem de Müslüman olmayanların İslam'ı anlamalarını sağlayacak şekilde, günümüze uyarlanmalıdır.

Bu düşüncelerden yola çıkarak kaleme aldığım tezimde, temel amacım hem Batıya hem de Müslümanlara Medine'de bir araya gelmiş olan nebevi toplumun ne kadar ileri, çoğulcu ve hoşgörülü olduğunu tekrar hatırlatmaktır.

Çalışmamın konusunu seçmem de bana yol gösteren, bilgi ve tecrübesiyle örnek olan ve tabiki fikri tartışmaları ile konuyu anlamamı sağlayıp tezimi güçlendiren sevgili Babama müteşekkirim.

En önemlisi, lisans eğitimim süresince bana perspektif kazandıran, akademik düşünmeyi öğreten ve sağlam bir bilgi birikimi oluşturmamı sağlayan Rabia KAYA, MA hocama, yüksek lisansımın bu tez çalışmasında beni yönlendiren ve bana destek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Muhit MERT ve Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN'e teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla

Merve Nur SARUHAN

Temmuz, 2014

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR .....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT .....	viii
GİRİŞ .....	1
1) BATILI ANLAMDA DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI .....	4
1.1 Evrensel İnsan Hakları Tanım ve Çerçevesi .....	4
1.2 Evrensel İnsan Hakları Kavramının Tarihsel Gelişimi .....	5
1.3 Temel İnsan Hakları Tartışmaları.....	8
1.4 Batı Devlet Anlayışı .....	13
2) İSLAM'DA DEVLET-TEBAA İLİŞKİSİ.....	17
2.1 İslam'ın İnsan Haklarına Bakışı.....	17
2.2 İslam Öncesi Hukuk Geleneği.....	19
2.3 Akıl-vahiy ilişkisi.....	22
2.4 Akabe Biatları.....	24
2.5 Medine Vesikası.....	26
2.6 Medine'de Sosyal Durum.....	27
2.7 Hicret Sonrası Medine.....	30
2.8 Veda Hutbesi .....	34
2.9 Medine Toplumu Örneği.....	38
2.10 İslam'da Devlet Anlayışı.....	44
2.11 Ümmet Anlayışı .....	48
2.12 Hükümet Yönetimi.....	49
2.13 Adalet .....	55
3) 21.YY'DA OLUŞTURULMAK İSTENEN İSLAM ALGISI.....	61
3.1 Bir Oryantalist İllüzyonu.....	61
3.2 İslam'dan Uzaklaşan Müslümanlar: Fundamentalist; Çağdaş Hariciler .....	65
3.3 Medine Vesikası ve İslam Çoğulculuğunun Algı Yönetimindeki Etkisi .....	68
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	73
EKLER: .....	85
1. EVRENSEL İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİ.....	85
2. MEDİNE VESİKASI.....	91
3. VEDA HUTBESİ.....	95

## KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Ibn (oğul)
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhû
ev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan önce
n.	: Numara
p.	: Page
r.a.	: Radıyallahu Anh
s.a.v.	: Sallahu Aleyhi Vesellem
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trans.	: Translated
Ty.	: Tarih yok
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Karşı görüş
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayını
Yy.	: Yüzyıl

**Enstitüsü** : **Sosyal Bilimler**  
**Anabilim Dalı** : **Temel İslam Bilimleri**  
**Tez Danışmanı** : **Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN**  
**Tez Tarihi** : **Haziran 2014**

## **ÖZET**

### **Evrensel İnsan Hakları Açısından İslam'da Devlet-Tebaa İlişkisi: Medine Toplumu Örneği**

**Merve Nur SARUHAN**

21'inci yüzyılın bilgi çağında en çok araştırılan ancak en az anlaşılan konulardan biri şüphesiz İslam'ın sağladığı insan hakları, hukukun üstünlüğü ve inanç özgürlüğüdür.

Bu çalışma, tarihi belgeleri göz önüne alarak, İslam'da insan hakları ve hukukun üstünlüğünü incelemeyi ve yeniden hatırlatmayı amaçlamaktadır. Medine Vesikası ve Veda Hutbesi gibi belgeler ve antlaşmalar, Batı'nın görmezden geldiği ve bugünkü Müslümanların da unutmaya yüz tuttuğu önemli evrensel mesajlar içermektedir. Çeşitli grup, ırk ve inançları bir araya getiren Peygamberimiz (s.a.v.), birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmelere rağmen hiç bir toplumun yakalayamadığı bir uyumu başarılı bir şekilde oluşturmuştur. Etnik ve dini gruplar arasındaki çatışmaları yumuşatmaktan uzak modern devlet sistemleri toplumdaki farklı unsurları tek bir sisteme zorunlu kılarken, Medine dönemi İslam perspektifi, toplumu oluşturan her unsura kendi hukuk sistemlerini uygulama imkânı vererek daha geniş hak ve özgürlükler tanımıştır.

İslam'ın yaşanmış ideal bir pratiği olarak Medine toplumunun, ve İslam'ın hoşgörü, çoğulculuk, saygı ve özgürlük gibi öğretilerinin dünyaya hatırlatılması, Müslüman toplumlar tarafından da hatırlanması günümüz için bir ihtiyaçtır.

#### **Anahtar Kelimeler**

Medine Vesikası, Veda Hutbesi, Medine Devleti, Çok-hukukluluk, İnsan Hakları, İslam Devlet Anlayışı, Batı'da İslam algısı, Müslüman toplumlar

**University** : **Fatih University**  
**Institute** : **Institute of Social Sciences**  
**Department** : **Basic Islamic Sciences**  
**Supervisor** : **Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN**  
**Degree Awarded and Date** : **June 2014**

## **ABSTRACT**

### **State - Citizen Relations in Islam from the Perspective of Universal Human Rights: The Case Study of Medina Society**

**Merve Nur SARUHAN**

In the information era of 21<sup>st</sup> century, if there is one subject that is analyzed too often yet understood too little, it is certainly Islam and its spirit that guarantees human rights, the rule of law and freedom of belief.

This study aims to explore and remind the place of human rights and rule of law in Islam by taking historic documents into an account. The documents and agreements like Medina Agreement and Khuṭbatu l-Wadā (The Farewell Sermon) contain a universal message that is mostly ignored by the West while it is mostly forgotten by Muslims. Creating a society that brought together different groups, race and beliefs, the Prophet (s.a.v.) achieved a level of harmony that almost no other society has ever reached successfully despite the numerous international agreements and conventions. The Islamic perspective of Medina era had granted more rights and freedoms to different groups of race and beliefs in society while allowing them to run their own law system through multi-religious and ethnic pluralistic society with strong local governing as opposed to today's one-fits-all law systems that is far away from subsiding ethnic and religious tension in society.

The Medina Society was an example of genuine Islamic practice and needs to be remembered today in order for Muslims to offer the world what Islam teaches as well as remind themselves to follow the teaching of tolerance, plurality, respect, and freedom.

#### **Key words:**

Medina Agreement, Khuṭbatu l-Wadā, Medina Society, Pluralistic society, Human Rights, Islamic State Philosophy, Perception of Islam in the West, Muslims

## GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, topluluklar kurup, devletleşmeye başladığından bu yana, tüm fertlerin bir arada yaşayabildiği, adil, özgür ve ideal bir sistemi oluşturmayı hayal edegelmiştir. Farklı din, kültür, yaşam biçimi ve yönetim sistemleri en ideal olduklarını iddia edip, en sağlıklı toplumun kendi görüşlerinden geçtiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak, kültürler arası etkileşimin arttığı ve farklı unsurların yan yana yaşadığı büyük ve modern topluluklarda, toplum içinde ayrımcılık, ırkçılık, ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı gibi sorunlar, gelişen demokrasilerle birlikte yok olması gerekirken, giderek artmış ve dünya barışını tehdit eder hale gelmiştir. Çeşitliliğin, çoğulculuğun ve özgürlüğün uyum içinde yaşadığı bir toplum oluşturmak için hala mücadele verilirken, bugün birçoklarının ütopya olarak nitelendireceği bu toplum, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından Kur'an-ı Kerim rehberliğinde ilk İslam devleti olarak Medine'de oluşturulmuştur.

Putperestlerden, Yahudilerden, Hristiyanlardan ve azınlık olarak Müslümanlardan oluşan Medine toplumu, tarihte eşi az görülen bir medeniyet seviyesine ulaşmış, yüzyıllar önce modern hukukun bugün ulaştığı sonuçlara o dönemde vakıf olarak bir çığır açmıştır. İlk hukuk devleti denilebilecek bir devlet yapısını kuran Müslümanlar, hükümet yönetimini kralın veya sultanın keyfiyetine değil, Kur'an'dan doğan objektif ve bağlayıcı olan bir hukuk sistemini bırakmıştır. Öyle ki yöneticiler de bu kurallara uymakla yükümlü olmakla birlikte bu hukuk önünde tıpkı diğer vatandaşlar gibi eşittirler. Böylesine bir bakış açısı dünyanın diğer medeniyetlerine neredeyse 1500 yıl sonra gelecektir. İslam'da herhangi bir imtiyazı olmayan yönetici, tersine sorumluluğu artan bir konumda olmuştur. Batı'da ve diğer toplumlarda ise hukuk dediğimiz yapı, daha çok bir yöneticinin veya yönetici sınıfın korunması ve isteklerinin yerine getirilmesini sağlama amaçlıdır. Hammurabi'den İngiliz ve Fransız Krallığı'na kadar, hukuk ayrıca bağımsız bir organ olarak değil, siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılan ve her an Kralın insafına bırakılan, kırmızı çizgileri olmayan bir araçtı. Oysa İslam toplumunda bağımsız, bağlayıcı ve herkesi hukuk önünde eşitleyen, yöneticinin dahi elini kolunu bağlayan, her istediğini yapmasını engelleyen bir hukuk sistemi söz konusudur.

Bu anlamda İslam devletinde uygulanan ve hukukun yöneticinin üzerinde olması durumu dünya devletler tarihinde bir ilktir. Müslümanların, Yahudi, Hıristiyan ve Müşrikler ile aynı topraklarda, aynı devlette yan yana yaşayabilmelerini sağlayan ve her gruba kendi sosyal ve kültürel haklarını veren bu çağlar ötesi sistem Medine döneminde tecrübe edilerek, böylesi bir yapının ütopyik değil, başarılabilir olduğunu kanıtlamıştır.

Ancak ilk hukuk devletini kuran böylesi bir medeniyet, bugün gelinen noktada, baskıcılık ve geri kalmışlık ile itham edilen bir duruma düşürülmüştür. Farklı bir din bir yana, farklı bir mezhebe bile tahammül gösteremeyen Müslümanların özünden uzaklaştığı bir ortamda, İslam'a önyargılı bakmaya meyilli Batı dünyasının da algısını değiştirmemekteki ısrarı, İslam'ın ilk tecrübelerini oluşturduğu medeniyeti görmezden gelişi ve İslam'ın değerlerini adeta yok sayması günümüzde oluşan olumsuz İslam algısını daha da perçinlemektedir. Bunda Batı'nın taraflı algısının yanı sıra, İslam'ın özünden uzaklaşan Müslümanların yanlış uygulamalarının ve yorumlamalarının da rolü vardır. Bu öyle bir raddeye varmıştır ki ne yazık ki İslam kelimesi dünyada birçok insan için terör, yıkım, baskı, intihar saldırıları ve hoşgörüsüzlük ile neredeyse eş anlamlı hale gelmiştir. Batı'nın oryantalist perspektifinin ürettiği yayınlar, eserler, filmler ve belgeseller her geçen gün bu algıyı daha da güçlendirirken, Müslüman toplumlar, Batı'dan geri kalmış olmanın verdiği burukluğu aşma yolunda bazen daha da radikalleşmekte ve "hayr" nereden gelirse gelsin kabul edeceksiniz" diye biat alan Peygamberimiz 'in (s.a.v.) mesajına karşı hareket ettiklerinin farkına varamamaktadırlar.

Medine Vesikası ve Veda Hutbesinde altı çizilen İslam devlet anlayışı, çoğulcu, çeşitliliğe açık, farklılıkları besleyen ve toplumsal adaleti şiar edinen bir yaklaşımdır. Medine Anayasası ile kurumsallaşan ve Veda Hutbesi ile mühürlenmiş bu ilahi mesaj, hoşgörü, saygı ve irfan, bugün ya unutulmuş ya da anlaşılammıştır. Birçok maddesi ile günümüz hukukunun önüne geçebilecek bu metinler, Batı devlet anlayışı da göz önüne alınarak incelenmelidir.

Bu çalışma, ilk Medine toplumunun hukuksal ve toplumsal yapısını anlamamızı sağlayacak tarihsel belgeleri göz önüne alarak, İslam'ın ilk laboratuvarı sayılabilecek Medine toplumundan yola çıkarak, İslam'da devlet-tebaa ilişkisini anlamaya ve getirdiği evrensel değerleri hatırlatmaya çalışacaktır. Hadis ve siyer

kitaplarında Medine Toplumu dönemini anlatan hadis ve rivayetlerin çalışılmasıyla oluşturulan bu tezde Medine Toplumunun karakteristik özellikleri, Kur'an ışığında ortaya koydukları medeniyetin ve İslam devletinin temel prensipleri anlatılacaktır.

İslam dininin daha çok terör ve yıkımla adının anıldığı bu ağda, İslam'ın bir arada yaşama kültürü ve medeniyetini kurduğunun tarihsel delillerini görmek, umuyoruz ki inanan birçok kişiye sahip oldukları eşsiz mirası hatırlamalarında yardımcı olacaktır.

# 1) BATILI ANLAMDA DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI

## 1.1 Evrensel İnsan Hakları Tanım ve Çerçevesi

İnsanlığın bugün geldiği noktada, insan hakları kavramı, hukuki bir terminoloji olmaktan çok öteye geçmiş, neredeyse her gün gazete ve televizyonlarda bahsi geçen bir olgu, kavram ve hatta beklenti haline gelmiştir. Bireysel beklentilerden toplumsal olaylara kadar, yaşanan hemen hemen her hayal kırıklığı ya da hoşnutsuzluk insan haklarına aykırılık konusunda ele alınmakta, istenen değişiklikler “hak” olarak savunulmaktadır.

İnsanlık, şüphesiz ki uzun bir yoldan geçerek, çeşitli bedeller ödeyerek insan olmanın değerli olduğu, bireyin ırkı, cinsi ve dini ne olursa olsun insan olma paydasında asgari saygı çerçevesinde bir muameleyi hak ettiği düşüncesine ulaştı. İnsan hakları, hukuki bir beyanname olarak ancak 1948’te imzalanmış olsa da kavram olarak gelişimi çok daha öncelere dayanmakta ve Batının geliştirdiği bir değerler bütünü olarak algılandığında aslında dünyadaki diğer birçok medeniyetin aktif olarak katkıda bulunduğu tarihsel bir birikimin sonucu oluşmuştur. Bugün, insan haklarının, sadece gelişmiş medeni toplumların katkılarıyla oluşmuş bir değerler bütünü olarak görülmesi, kökeni biraz da oryantalizmde aranması gereken bir algı yanılısamasının konusudur.

İnsan hakları kavramı daha çok, devlete karşı bireyi koruma amaçlı bir oluşumdur. Totaliter, otoriter ve baskıcı yönetimlerin elinde adeta oyuncak haline gelen bireylerin, devlete karşı kendilerini savunmaya yönelik başlattığı bu adımlar, tarihteki birey-devlet ilişkisi anlaşılırsa daha manidar olacaktır. Bu bölümde öncelikle çeşitli medeniyetlerin insan hakları çerçevesinde Batıda gelişen birey-devlet ilişkisine değinilecektir.

Dünyanın her köşesinde farklı kültür ve toplumlar farklı değer yargıları ile yaşamakta ve kendi toplumsal kurallarını işletmektedirler. Öncelikle, evrensel bir ahlak anlayışından söz etmenin çok da mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin eşcinsel ilişki ve hatta evlilik bazı toplumlarda bir hak olarak görülürken, diğerlerinde aşağılanmakta ve dışlanmaktadır. Toplumlar arası farklı ahlak anlayışının en güzel örneklerinden birini, Pers Kralı Darius’un hikâyesini anlatan Yunan tarihçi Herodot vermiştir. Bir gün ünlü Pers Kralı, Yunanlı birkaç kişiye,

ölmüş anne babalarının etini yiyip yemeyeceklerini sorar. Yunanlılar böyle korkunç bir soru karşısında ne kadar öfkelenediklerini ve bu vahşi eylemi asla düşünemeyeceklerini söylerler. O günlerde Yunanlılar, ölmüşlerin cenazelerini ateşte yakarlardı. Yunanlılardan sonra Draius aynı soruyu ölmüş ebeveyninin etini yeme ritüelleri olan Hindistanlılara, anne babalarının cenazelerini yakmayı düşünüp düşünmeyeceklerini sorduğunda ise, büyük bir tepki alır ve böyle alçakça bir soruya maruz kaldıkları için Hindistanlılar isyan ederler. Buradan yola çıkan Herodot, bir toplumda kabul gören bir eylemin, bir diğer toplumda aşağı ve korkunç görülebileceğinin altını çizerek, evrensel bir ahlak anlayışının olmadığını ta ilk çağlarda tartışır.<sup>1</sup> Bu bağlamda insan haklarının evrensel mi yoksa kültürel bir öznellik taşıyıp taşımayacağı hala tartışılmaktadır. Örneğin bir toplumda kadının örtünmesi bir hak olarak görülürken diğer bir toplumda baskı aracı olarak kabul görülmekte ve söz konusu evrensel insan hakları kavramının aslında o kadar da evrensel olmadığı ortaya çıkmaktadır.

## 1.2 Evrensel İnsan Hakları Kavramının Tarihsel Gelişimi

Evrensel insan hakları kavramı bir olgu olarak, bugünkü anlamına kavuşuncaya kadar yüzyıllar içinde evrimleşmiştir. Ancak somut olarak ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrasındadır. İkinci Dünya Savaşı yıkımının ardından, Batı'daki söz sahibi kişiler, bir araya gelip, aynı felaketlerin yaşanmaması için bir adım atmaya karar vermiş ve 1948'de, savaşın bitiminden 3 yıl sonra Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun bu noktaya birdenbire gelemeyeceği her toplumbilimcinin kabul edeceği bir gerçektir. Bir birikimin, tecrübenin sonucunda oluşan bu durumun öncesinde binlerce yıllık bir evrim vardır.

Bu değerlere insanlık, genel olarak katkıda bulunmuş, her kültür ve topluluk benzer kurallara ulaşmıştır. Ancak yine de insanlığın kendi kendine bir takım evrensel prensiplere ulaştığını düşünmek fazla iyimser bir tespittir. Umumi olarak her topluluk kendi yaşam kurallarını bir şekilde oluşturmuş ve aslında insanlığın bir takım kurallara bağlı yaşamaya başlaması bile erken dönemler için bir gelişme olarak görülmüştür. Örneğin Hinduların Veda metinleri, Hammurabi kanunları, İncil ve

---

<sup>1</sup> Micheline Ishay, *The history of human rights: from ancient times to the globalization era*. (Berkeley: University of California Press, 2004) 16.

Tevrat gibi metinler insanlara bir takım sınırlamalar ve haklar getirmiştir. Dolayısıyla, tarım toplumu ile birlikte sosyal hayata başlayan şehir insanları, bir takım kuralların gerekliliğine inanarak bunu gerçekleştirmişlerdir.

Resmi belge veya antlaşma niteliğinde bakıldığında ise, birçok akademik otorite, insan hakları tarihinin resmi olarak Magna Carta'dan başladığı konusunda hem fikirdir.<sup>2</sup> 1215 yılında İngiltere Krallığında asiller ile monarşi arasında imzalanan ve kralın keyfi tutuklama, mallara el koyma gibi haklarını kısıtlayan bu metin, neredeyse her kesim tarafından insan haklarının doğuşu olarak kabul edilir.<sup>3</sup>

Magna Carta'dan 400 yıl sonra gelen İngiliz Haklar Yasası da (Bills of Rights) bu çerçevede ikinci mihenk taşı olarak kabul edilir. 1689'da imzalanan bu bildirge, Magna Carta'da monarşiye karşı atılan adımların asillerden tebaaya kadar inmesini sağlamıştır. Aslında hem Magna Carta hem de İngiliz Haklar Yasası, insan haklarından ziyade, monarşinin haklarını sınırlamaya ve sivil hakları geliştirmeye yönelik adımlardır. Bu açıdan bakıldığında bu metinler, evrensel bir ahlak getirme amacından ziyade, aristokrasi ve burjuvazinin siyasi mücadelesinin bir sonucu olarak doğmuşlardır. Monarşiyi ortadan kaldırma ihtimali olmayan asiller, kralın yetkilerini bir şekilde sınırlandırmaya çalışmıştır. Öyle ki günümüzde "jus cogens"<sup>4</sup> denilen ve insan haklarının değişmez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez temelini oluşturan haklara değinmemişlerdir.<sup>5</sup>

1689 İngiliz Haklar Yasasını, 1789 Fransız Devrimi'nin ürettiği İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi takip etmektedir. Batı değerlerinin adeta zirve noktası kabul edilen bu bildiri, kralların keyfi hukukundan, bireylerin hak ve hukukunun olduğu bir sisteme doğru bir adımdır. Ancak devrimin ardından yaşanan jakoben dönem, aslında bu hakların çok da gereği gibi yaşanmadığını veya siyasi güç mücadelesinin gölgesinde kaldığını gösteren örneklerle doludur.

---

<sup>2</sup> Aryeh Neier, *The international human rights movement: a history*. (Princeton: Princeton University Press, 2012) 26.

<sup>3</sup> Samuel Moyn, *The last utopia human rights in history*. (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2010) 24.

<sup>4</sup> Jus Cogens: Uluslararası devletler topluluğu tarafından kabul edilen buyruk hükmündeki uluslararası hukuk kurallarıdır. Jus cogens'in insanlığa karşı işlenen suçlar, kölelik, işkence, soykırım, deniz korsanlığı, ırk ayrımcılığı olduğu konusunda uluslararası bir görüş birliği vardır. Devletler bu konularda herhangi bir istisna talebinde bulunamazlar.

<sup>5</sup> Evan J. Criddle & Evan Fox-Decent, "The Fiduciary Theory of Jus Cogens" *The Yale Journal of International Law* Vol 34 (2009): 331.

Bir sonraki tarihsel mihenk taşı, 1791 Amerikan Anayasası ve Haklar Bildirisi olarak kabul edilir. Yeni dünyaya göç eden Avrupalılar, krallardan kurtulmanın yolunu aramış ve bu bildiriye düzenlemişlerdir. Bugünkü Amerikan siyasetinin ve toplumunun temelinde olan bu haklar, inanç baskısından bunalıp, Avrupa'yı terk eden birçok göçmenin haklarını da kapsadığı için, daha özgürlükçü olmuş ve tabana yayılmıştır. 16'ncı yüzyılda İngiltere'de devlet yönetiminde olan Anglikan Kilisesi'nin, koyduğu kurallara uymayı reddeden "püriten" gruplara karşı başlattığı baskı ve dayatmaya duyulan tepki, bugün Amerika'da devletin dini olmaması gerektiği ilkesi ile din ve vicdan özgürlüğünün temel kaynağıdır.<sup>6</sup>

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yaşanan katliam ve trajedilere bir cevap niteliğinde ortaya çıkmış ve insanlığın geçirdiği travmayı hafifletecek unsurları nihayet bir araya getirmiştir. Diğer metinlerde olmayan ve genellikle mağdur olan grupları yok sayan bu dil, evrensel beyannamede sonunda ortadan kalkmıştır. Ancak burada ironik bir gerçeği belirtmekte fayda var. Evrensel Beyanname, büyük ölçüde Amerikan Başkanı Theodore Roosevelt'in eşi Eleanor Roosevelt tarafından şekillenmiştir ki bu beyannameye öncülük ederken kendi ülkesinde hukuk karşısında siyah – beyaz eşitsizliği hala durmakta ve siyahlar ikinci sınıf muamelesi görmekteydiler.<sup>7</sup> Dolayısıyla aslında bu metinlerin evrensel olduğu tartışılabilir.

Uluslararası insan hakları kavramının oluşmasında rolü olan bir diğer faktör de uluslararası köle ticareti meselesidir. Devlet sınırlarının ötesinde, diğer insanların da haklarının olduğu veya olması gerektiği olgusu köle ticareti tartışmalarında ilk kez somut olarak şekillenmeye başlamıştır. Bunun öncesinde doğal haklar veya evrensel hak tartışmaları Aydınlanma Döneminin daha çok felsefi tartışmaları olarak yer bulurken, kölelik ile ilgili tartışmalar ilk kez somut bir konu üzerine yoğunlaşmış ve kölelik karşıtlarının dünyayı değiştirmek gibi bir amaçları olmuştur. Köleler bir meta mıdır yoksa hakları olan insanlar mıdır tartışması özellikle köleliğe karşı çıkanlar tarafından dillendirilmiş ve böylelikle insan hakları tartışmaları sosyal bir zemin bulmuştur.<sup>8</sup> Köleliğe karşı olanlar, bu uygulamanın sadece kâğıt üzerinde

---

<sup>6</sup> Steven Waltman. *Founding Faith*. (New York: Random House, 2008) 138.

<sup>7</sup> Jack Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*. (New York: Cornell University Press, 2003) 22.

<sup>8</sup> Jenny S. Martinez, "Antislavery Courts and the Dawn of International Human Rights Law." *The Yale Law Journal* 2008) 561.

değil, Amerikan toplumunda pratik olarak da sona ermesi için gayret etmiş, köle olarak kullanılan insanlara yasal haklar verilmesi için uğraşmışlardır. Bu tartışmaları uluslararası alana çeken nokta ise yine köle ticaretinin uluslararası olarak meydana gelmesi idi; böylece kölelik karşıtlığı doğal bir biçimde insan haklarının uluslararası bir zemine kaymasına neden oldu.

19. Yüzyılın başında yasal olan kölelik, aynı yüzyılın sonunda yasadışı hale gelmiştir. Bu başarı, insan haklarının uluslararası tarihinin ilk başarısı olarak kabul edilebilir. İşin ilginç yanı ise bu tartışmalar esnasında “insan hakları” kavramı aslında hiç kullanılmamış, daha çok yasal hak kavramları üzerinden mücadele ilerletilmiştir. Böylelikle “İnsan Hakları” kavramı ilk kez 1806’da Amerikan Başkanı Thomas Jefferson tarafından kölelik kaldırılırken kullanılmış oldu.<sup>9</sup>

Bir diğer fikri ve pratik altyapı ise kadınlar için oy hakkı hareketinde ortaya çıkmış ve her fert için evrensel haklar bir diğer sosyal harekete ilham olmuştur. 20’inci yüzyıla kadar Batı’da evli kadınlar mülk edinme, anlaşmalara taraf olma, birini mahkemeye verme gibi temel haklardan mahrum oldukları gibi eşlerinin fiziksel ve cinsel şiddetine karşı koyma hakkına dahi sahip değildiler.<sup>10</sup> Bu da o dönemin kadın hareketinin öncüleri tarafından aslında bir çeşit kölelik olarak anlatılmış ve haksızlıklar ortaya konmuştur. Kadınlar ve köleler arasındaki bu şaşırtıcı benzerlikler, bu hareketin de kölelik hareketi gibi uluslararası haklar kavramından beslenmesi sonucunu doğurdu.

Tüm bu fikir ve kelime hazinesinin daha sonraları oluşturulacak olan Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nde rol oynadığını söyleyebiliriz. Bu beyanname birçok anlamda eleştirilse de aslında söz konusu kavramların ulusların anayasalarına dahi girmeyi başarmış olması insanlık açısından değerli ve önemli bir gelişmedir.

### **1.3 Temel İnsan Hakları Tartışmaları**

İnsan hakları kavramının pozitif hukuk ile birleşmesi 20.yy’da meydana gelmiştir. Daha önceleri belirli bir lobi faaliyeti olarak kalan ve daha çok ahlaki düzeyde yapılan tartışmalardan farklı olarak, Avrupa Birliği gibi etkin kuruluşların

---

<sup>9</sup>Jenny S. Martinez, *The Slave Trade and the Origins of International Human Rights Law*. (New York, Oxford University Press, 2012) 99.

<sup>10</sup>Eugene Hecker, *A Short History of Women’s Rights*. (New York, Cosimo, 2005) 110-120.

insan haklarını pozitif hukuk olarak ele alması yeni bir çığır açmıştır. Evrensel İnsan Hakları Beyanname'si'nin hukuki olarak bir bağlayıcılığı olmamakla beraber daha çok bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Diğer bir deyişle, sözleşmeye imza atan ülkeler üzerinde, sözleşmenin maddelerinin uygulanması ile ilgili herhangi bir hukuki yaptırım söz konusu değildir. Oysa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ye ülkeler ve ye olmak isteyen ülkeler tarafından kabul edilen ve bağlayıcılığı olan bir sözleşmedir.

İnsan hakları ihlallerinin hangi hallerde müdahale gerektirdiği, egemenlik hakkının nerede başlayıp nerede son bulduğu hala belirsizdir. Bunu daha çok siyasi aktörlerin etkisi ve ilgisi belirlemektedir. Öyle ki bağlayıcı oluşu, gerektiğinde ülkelerin iç işlerine müdahaleyi bile meşru kılmaktadır. Aynı durum insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamına giren meseleler içinde geçerlidir. Bunun yanı sıra ICC (Uluslararası Ceza Mahkemesi) oluşumu da son zamanlarda her kapıyı aan sihirli bir anahtara dönüşen insan hakları söyleminin son halkalarından biridir. Herhangi bir gelişmiş ülke, herhangi bir gelişmekte olan ülkenin iç işlerine müdahale etmek isterse, öncelikle yapılması gereken o ülkede bir takım insan hakları ihlalleri olduğu konusunda uluslararası kamuoyunu ikna etmektir.

Örneğin, Afganistan'a saldırmak isteyen Amerika ve İngiltere'nin gazetelerinde Afganistan'daki Al-Kaide haberlerinden daha da sık olarak oradaki kadın hakları ihlalleri, çocukların durumu, işkence gibi konular gündeme getirilmiş, sanat, sinema ve roman endüstrisi ile bu algı güçlendirilmiştir. National Geographic dergisine kapak olan Sharbat Gula isimli Pakistanlı kız çocuğu<sup>11</sup> Afganistan'a da yakın olan bu bölgedeki ve ülkedeki ihlalin, şiddetin simgesi haline getirilmiş ve son olarak da orada eğitim için mücadele eden 14 yaşındaki bir kız çocuğu Nobel Aday Adayı ilan edilerek, o bölgede yapılacak her şeye öncesinden meşruiyet kazandırılmıştır.<sup>12</sup> Bir diğer deyişle, gerek kendi halklarının gerekse dünya kamuoyunun gözünde meşruiyet kazanmak için, insan hakları bir araç olarak kullanılmıştır.

---

<sup>11</sup> Steve McCurry, "National Geographic Cover Features Afghan Girl." *National Geographic Magazine*, Vol.167, No.6 (1 June 1985): Web. 17 Jan. 2014.

<<http://photography.nationalgeographic.com/photography/photographers/afghan-girl-cover.html>>.

<sup>12</sup> "Malala Yousafzai Among Nobel Peace Prize Nominees." *The Telegraph*. (4 Mar. 2013): Web. 22 Feb. 2014. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/9908675/Malala-Yousafzai-among-Nobel-peace-prize-nominees.html>>.

Hak kavramının tarihsel gelişimi ve aldığı anlamlar da bu bağlamda konuşulmaya değerdir. Bazı dönemler sadece ahlaki veya normatif bir anlam içeren bu kelime yakın bir zamanda pozitif hukuku referans almaya başlamıştır. Bir hak sivil, kültürel, sosyoekonomik veya insan hakları olarak adlandırılabilir. Tanrısal iradeden gelebileceği gibi, doğadan da geldiği söylenebilir. Aslında bugün dahi insan haklarının hangi tarihi anlamına gönderme yaptığı konusunda bir netlik yoktur. Bir insan, sadece insan olduğu için bu hakka sahip olabilir, tanrısal iradenin herkesi eşit gören bakışı ile de aynı sonuca varılabilir. Seküler dünyanın iddia ettiği gibi pozitif bir vatandaşlık hakkı da olabilir.<sup>13</sup>

İnsan hakları varlığı ispat edilemeyen haklardır. Yasal gerekçelerinin arka planı felsefi düzeyde yetersizdir. Aydınlanma döneminde ortaya atılan doğal haklar kavramı, 20. yy'dan itibaren daha farklı bir yöne kaymış ve doğrusu bu konu biraz da kerameti kendinden menkul bir şekil almıştır. Bir başka deyişle, insanı bu derece önemli kılan ve ona karşı işlenen suçları bir çatı altında toplayan bu bakış açısı kendine net bir kaynak seçmemekte, tarihsel gelişimin sonucu olarak bu noktaya gelindiğini öne sürmektedir. Somut olarak bir hak olmamakla birlikte bu haklar görülemez, duyulamaz ve dokunulamazdır.

İnsan hakları politika, uluslararası ilişkiler, felsefe ve hukuk açılarından görülmekte ve hepsi araştırmacıyı farklı konulara yönlendirmektedir. Bir diğer deyişle insan hakları, felsefi açıdan incelendiğinde, daha çok Evrensel İnsan Hakları Beyanname'si gibi metinlerde ortaya konan ahlaki boyutu görülürken, hukuki açıdan bakıldığında antlaşmalar, sözleşmeler, pratiği olan haklar söz konusudur. Örneğin vicdanlarda mahkûm olan bir savaş suçlusunu, hukukun uygulanabilirliği sınırlı olduğunda mahkemede suçlu olmayabilir. Politik açıdan ise insan hakları tamamen farklı bir yönde ele alınabilir. İhlaller politik çıkarların gösterdiği istikamete göre vardır veya yoktur. Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelerdeki insan hakları ihlallerine bakış açısı, onlarla olan çıkar ilişkileri veya gelecek beklentileri ile şekillenebilir. Bir ülkedeki ihlalin üzerine sonuna kadar gidilirken diğerine sessiz kalınabilir. Bu, reel-politik bakımından anlaşılabilir bir durumdur.

---

<sup>13</sup> Aryeh Neier, *The international human rights movement: a history*, p. 30.

Sonuç olarak “insan hakları nedir” sorusuna net olarak cevap verilmesi hala zordur. Seküler bir dünyada hümanist bir görüşle ortaya çıkan insan hakları zamanla evrensel olma noktasında ilerlemiş ve neredeyse bir medeniyet katalizörü haline gelmiştir. Batılı düşünce tarzının ve yaşam felsefesinin ürünü olan bu hakların evrenselliği bir zorunluluk olarak dayatılmıştır. Oysa bu alanda yapılan binlerce çalışmada insan haklarının yerellik ve kültürel olma özellikleri de tartışılmaktadır. Örneğin, Batılı anlamda kadın hakları ile İslam’ın evlilik hukuku uyuşmadığında, İslam hukuku, seküler düşünce tarafından gayri medeni ilan edilmektedir. Bu durumda İslam’daki çok eşlilik, Batılı düşünüşe göre kabul edilemezdir. Böylece Müslüman ülkeler doğal olarak evrensel insan haklarına muhalif duruma düşmekte ve adeta diskalifiye olmaktadır. Oysaki evrensel değerler boyutundan bakıldığında durumun böyle olmadığı ve *jus cogens* gibi tartışılmaz meselelerde İslam’ın da aynı tepkiyi ortaya koyduğu görülebilir.

Bu tartışmalar, daha çok kendini kültürel görecelik (cultural relativizm) denilen bir görüş altında gösterir. Kültürel görecelik görüşüne göre, toplumun içinde büyüdüğü ahlak ve kurallar, insan haklarını şekillendirir. Herkes kendi ahlakının ve tarihinin haklarını yaşar. Batının oluşturduğu değerlerin her yerde kabul görmesini beklemek haksızlık veya beyhude bir çabadır. Bu konuda çalışmalar yapmış olan Jack Donnelly, bu görüşü birkaç ana başlık altında inceler ve radikal, güçlü, ve zayıf olarak üçe ayırarak kendi bakış açısını üçüncü gruba dahil eder.<sup>14</sup> Yani, radikaller evrenselliği tamamen reddeden bir görüş içindelerken, güçlü olanlar evrenselliği kabul etmekle birlikte kültürel öğelerin ağırlığını takdir ederler. Zayıf görüş ise, tartışılmaz konularda, *jus cogens* gibi, evrenselliği kabul eder ve belli bir sınırdaki yöresel farklılıklara ve yorumlara müsamaha gösterir.

İslam gibi evrensel bir din, bu anlamda göreceli ahlak anlayışına tabi ki sahip değildir. Bunun aksine, kendi evrensel değerlerini getirip ortaya sürerken “Ben de varım” değil, “artık ben varım” diyen bir değerler bütünüdür. Örneğin, Hindistan’daki kast sistemini reddeder çünkü İslam’da tüm insanlar eşittir ve kast kabul edilemez. İslam, insanlığın kurtuluşu ve medeniyete ulaşmasında temel prensipler ve inanç bütünü olarak, yerel farklılıklara müsamaha göstermekle birlikte, Allah’ın temel emir ve yasaklarında bir evrensellik gözetir.

---

<sup>14</sup> Jack Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*. (New York: Cornell University Press, 2003) 98.

Aslında çağdaş insan haklarına bakıldığında da bu kültürel etkiler görülmektedir. Yaşanan toplumların ihtiyaçları insan haklarındaki öncelikleri şekillendirmiştir. Politik ve siyasi hakların önce, Avrupa’da kendini göstermesi burjuvanın aristokrasiye karşı kendine yer edinme çabasının sonucudur. Bir sınıf toplumu olan Avrupa’da, sanayi inkılabı ile güçlenen burjuva, kendi gücünü, asaletten ve kan bağından alan aristokrasiye karşı savunabilmek için siyasi haklar söylemine sarılmıştır.<sup>15</sup> Yine Fransa’da krallığı devirmek isteyen entelektüeller de bu söylemi savunmuş ve kendilerine meşru bir alanı ancak bu şekilde açabilmişlerdir. Aristokratların ve soyluların egemen olduğu bir dünyada temsili bir demokrasiye geçmek zorunda kalmaları, o dönemin siyasi bir sonucu olarak gelişmiştir.

Benzer bir tecrübeden geçmeyen topluluklar için aynısını söylemek zordur. İkinci kuşak insan hakları dediğimiz sosyoekonomik haklar daha çok sosyalizmin gölgesinde oluşmuştur.<sup>16</sup> İnsanların yiyecek, barınma ve makul hayat standartlarında yaşama hakları bazı ülkelere göre daha elzem konular olduğu için daha çok savunulmuştur. Örneğin açlıkla savaşıyor yoksul bir ülkede bireysel haklar değil, insanların, insanca yaşama haklarının savunulması, bunlar olmadan bireysel hakların bir anlam ifade etmeyeceği aşikârdır. Bu gereklilik, toplumun yaşam standardını etkileyen olağanüstü haller söz konusu olduğunda Avrupa’da bile ortaya çıkar.

Sömürgecilik sayesinde zenginleşen Avrupa toplumlarında elbette sosyoekonomik haklar ilk sırada değildir. Ancak savaş ya da terör gibi insan hayatını veya yaşam standartlarını tehdit eden gelişmeler söz konusu olduğunda hemen hemen her Avrupa ülkesinin anayasasında “ancak” ile başlayan ve bireysel haklara kısıtlama getiren hükümler mevcuttur. Örneğin, 11 Eylül gibi bir saldırının ardından Amerika ve Avrupa’da çıkan yasalar, devlete verilen genişletilmiş haklar, bireylerin özel hayatına müdahaleyi kolaylaştıran yasalar, güvenlik söz konusu olduğunda özgürlük ve insan haklarından feragat etmenin sadece az gelişmiş ülkelere ait bir refleks olmadığını gösterir. Amerika Birleşik Devletleri’nde onaylanan PATRIOT yasası, federal devlete şüphelendiği bir kişinin mal varlığına el koyma, telefonlarını dinleme, ülkeye giriş çıkışlarını sınırlama ve en önemlisi süresiz tutukluluk

---

<sup>15</sup> Samuel Moyn, *The last utopia human rights in history*. p. 39.

<sup>16</sup> Aryeh Neier, *The international human rights movement: a history*, p. 60.

durumuna izin vermektedir.<sup>17</sup> Benzer girişimlerin İngiltere’de de meydana geldiğini düşündüğümüzde ortaya çıkan durum, devletlerin hayatta kalma güdüsünün, daha öncesinde vazgeçilmez ve medeniyetin gereği olarak görülen birçok haktan geçici de olsa vazgeçebileceğini göstermektedir. Hatta bu durumun halkın büyük çoğunluğu tarafından en azından kriz atlatılınca kadar desteklendiği söylenebilir.<sup>18</sup>

Bugün kuraklık, açlık ve yoklukla mücadele eden çoğu üçüncü dünya ülkesinde de durum farklı değildir. Bu ülkelerin vatandaşları kişisel haklardan ziyade, insanca yaşama savaşı vermektedirler. Seçme ve seçilme hakkı, politik haklar, hayatta kalma savaşı veren ülkelerde ikinci plana düşmekte ve aslında insan hakları denilen kavramların daha çok ekonomik kalkınma ve gelişmiş dünya ülkeleri düzeyini yakalama anlamına geldiği görülmektedir.

#### **1.4 Batı Devlet Anlayışı**

Devlet tanımı birçok siyasi düşünür ve filozofun katkıda bulunduğu bir alan olup, sadece kamusal hizmet veya otorite ile değil, felsefe, düşünüş ve inanç ile de ilgisi olan bir konudur. Eflatun’dan başlayarak bakıldığında birçok düşünürün devleti tanımlarken, soyut, genel bir amaç ve ahlak anlayışına da gönderme yapmaları aslında devlet denilen olgunun vergi toplama aracından daha öte, toplumdaki bireylerin kendilerini gerçekleştirdikleri bir bütünsel olgu olduğunu göstermektedir.

Eflatun devleti, bir arada yaşamaya mecbur olan insanların kurdukları ve bu topluluğun en yüce şahıslarının yönetmesi gereken, topluma huzur ve güven vermesi beklenen, ulu bir amaç birlikteliği olarak görür. Devlet sadece bir takım işleri yerine getiren bir aygıt değil, toplumun huzuru için üstün ahlaklıların meydana getirdiği bir oluşumdur.<sup>19</sup>

Devlete bireyin kendini gerçekleştirme için bir araç görevi biçen bir diğer filozof da Eflatun’un öğrencisi Aristoteles’tir. Aristo da benzer bir bakış açısıyla devleti bir aygıt olarak değil, bireylerin ve toplumun huzurunun bir gereği olarak

---

<sup>17</sup> Cary Stacy Smith & Li-Ching Hung, *The Patriot Act: Issues and Controversies*. (Springfield: Charles C. Thomas Publisher, 2010) 32.

<sup>18</sup> Norman Smith, "Lord Macdonald: UK 'over-reacted after 9/11 attacks'." *BBC News*. (26 Jan. 2011): Web. 5 June 2014. <<http://www.bbc.co.uk/news/uk-12283114>>.

<sup>19</sup> Platon, *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyupoğlu-M. Ali Cimcoz (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2006) 244-245.

görmüş ve böylesine kutsal bir görevi yapacak olanların ancak en ahlaklı ve eğitilmiş bireyler olabileceğini söylemiştir.<sup>20</sup>

Devlete yüklenen bu felsefi görevler, devlet kavramını herhangi bir kabilenin ya da topluluğun egemenlik anlayışından ayırır. Romalı Cicero da devlete ahlaki bir takım sorumluluklar yüklemekte ve insanın başıboş bir yaşam süremeyeceğini ve kendini bulması için bir devlete ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir.<sup>21</sup>

Batı felsefesinde devleti seküler ve maddiyatçı bir aygıt haline dönüştüren adımlardan ilkinin Augustinus atmasıdır. Cennet krallığı ve dünya krallığını ayıran Augustinus, devlet işi ile kilise işlerini ayırarak seküler devlet felsefesinin temellerini oluşturmuştur. Bu görüşler Aquinalı Thomas tarafından geliştirilmiş ve kralı tanrının bir gölgesi olarak gören anlayışa son vererek, seküler bir devlet anlayışı getirmiştir.<sup>22</sup>

Ancak, Batı felsefesinde siyasi gerçekliği tüm çıplaklığı ile oraya koyan şüphesiz Machiavelli'dir. Devleti, siyaset ile ilişkilendirip, ahlak ve hukuktan ayırmaya çalışarak Machiavelli, devlete fonksiyonel bir rol biçmekte ve ona Eflatun veya Aristo gibi düşünürlerin tersine maddiyatçı, seküler ve aygıtsal bir rol vermektedir.<sup>23</sup>

İlginçtir ki bugün modern devletin kuramlarının oluştuğu modern zamanlara doğru gelinip, devlete daha maddiyatçı ve seküler bir rol verildiğinde, otoriterleşme ve devleti kutsama da artmıştır. Örneğin 16. Yüzyılda etkili olan Fransız düşünür Jean Bodin devleti insanın en büyük kurtarıcısı ve anarşiyi de insanın en büyük düşmanı olarak ilan eder. Bu durumda anarşi ve kaosun her türlü her ne sebeple olursa olsun kabul edilemez ve tercih edilemez. Bodin daha da ileri giderek devlete tam itaati gerekli görmektedir.<sup>24</sup>

Devletin kutsanması fikrinin giderek baskınlaştığını ifade eden önemli isimlerden biri de Hobbes'dur. Doğanın ve eşitliğin sebep olduğu kaosa bir cevap olarak, insanın toplulukları ve sonra da devleti oluşturduğunu söyleyen Hobbes, devletin

---

<sup>20</sup> Aristoteles, *The Politics*. Trans. T. A. Sinclair. Ed. Trevor J. Saunders, (London: Penguin Books, 1992) 55-59.

<sup>21</sup> Marcus Tullius Cicero, "Devlet Hakkında." Çev. Nermin Abadan. Devlet Felsefesi, Seçilmiş Okuma Parçaları. Ed. Yavuz Abadan. (Ankara: Ajans-Türk Matbaa, 1959) 94-95.

<sup>22</sup> Augustinus, *İtirafılar*, Çev. Dominik Pamir, (İstanbul:Kaknüs Yayınları, 1999) 303-304.

<sup>23</sup> Niccolo Machiavelli, *The Prince*. Trans. Peter Bondanella. Ed. Maurizio Viroli. (Oxford: Oxford University Press, 2008) 75.

<sup>24</sup> Cengiz Çuhadar, "Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı." *Fırat İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12.2 (2007): 120.

varlığını bireyin hayatta kalmasının güvencesi olarak görür. Bir diğer deyişle bireyin kendini gerçekleştirmesinin tek yolu kendisini koruyacak devlete itaat etmesidir. Devlet, bu bakımdan gerekirse diğer bazı bireylerin özgürlüklerini elinden alabilir.<sup>25</sup>

Aydınlanma felsefesinin önemli isimlerinden Montesquieu ise kuvvetler ayrılığı ilkesini getirerek çağdaş demokrasilerin temelini oluşturmuştur.<sup>26</sup> Bu anlamda en önemli katkılardan biri de şüphesiz J. J. Rousseau'dan gelmiştir. Toplumsal sözleşme olarak adlandırdığı anlayışta Rousseau toplumun fertlerinin bir araya gelerek ve anlaşarak kaosu bitirme ve güvenliği sağlama adına bazı hürriyetlerinden feragat ettiğini anlatır. Bu, kişinin kendini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan ortamı oluşturmak ve medeni bir özgürlüğü elde etmek için yaptığı bir anlaşmadır.<sup>27</sup>

Kuşkusuz Hegel'i anlamadan Batı devlet felsefesini anlamak mümkün olmayacaktır. Yüce devlet aklı görüşünün oluşmasında Hegel'in katkıları büyüktür. Devletin tıpkı akıl gibi kendiliğinden oluştuğuna, bireylerden ve topluluktan daha büyük bir olgu olduğuna inanan Hegel, devletin bekası için bireylerin veya toplulukların feda edilmesinde bir beis görmediği gibi otoritenin kurulması ve bazen sadece otoritenin devlette olduğunun anlaşılması adına devletin otorite haklarını kullanabileceğini söylemektedir. Otorite vurgusu göze çarpan Hegel'in ülkesinden Hitler gibi bir liderin çıkması da bir sürpriz değildir. Zira Hitler'in politikaları daha güçlü ve yüce bir devlet üzerinedir. Bu bakımdan, Hegel çağdaş devletin kurucularından olmakla birlikte gerçek demokratik ve katılımcı devlet modelinin önündeki en önemli zihni engellerden de biridir. İtaat kavramı, katılımın yerini almış ve ferdin ancak devletin bir üyesi olmakla bir anlam bulabileceğini ifade etmiştir.<sup>28</sup>

Son olarak Marksist perspektiften de bahsedilirse, Batı felsefesinde devlet kuramı daha iyi anlaşılacak ve İslam devlet anlayışı ile arasındaki fark ve benzerlikler daha iyi ortaya çıkacaktır. Marks, toplumu ezen ve ezilenler, yöneten ve yönetilenler, serfler ve senyörler olarak ayırmış ve bireylerin sadece kendi sınıflarından bir dünya değerlendirmesi yapabileceklerini söylemiştir. Marks'a göre çağdaş devlet,

---

<sup>25</sup> Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014) 92.

<sup>26</sup> Montesquieu, *The Spirit of the Law*. Trans. Anne M. Cohler, Basia C. Miller, Harold Stone. (Cambridge: Cambridge University Press, 1989)157-169.

<sup>27</sup> Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*. Çev. Vedat Günyol. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2006) 42.

<sup>28</sup> William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürler*, Çev: İsmet Özel, (İstanbul:Şule Yayınları, 2009) 320-332.

burjuvanın elinde bir yönetim aygıtı olup, kendi aralarında paylaştıkları bir nevi heyettir. Ezilen ve sömürülen alt sınıfların devletten herhangi bir fayda sağlaması mümkün değildir. Marks, devleti nihayetinde ortadan kalkacak bir aygıt olarak anlatırken, ahlak konusuna da girerek, kendi devlet anlayışında güç paylaşımı ve otorite anlayışını aktarır. Marks'a göre, devlete gücünü veren onu yönetenlerin sahip olduğu üretim araçlarıdır. Bu durumda eğer üretim araçları işçi sınıfının eline geçer ise, bir işçi sınıfı devleti kurulabilir ve bu da toplumdaki eşitsizlikleri sona erdirerek, bir nevi devletsiz sınıfsız ve eşit bir toplum oluşturabilir.<sup>29</sup>

Netice olarak tüm dünya kültür ve topluluklarında devlet anlayışı şekillenirken, etkili olan bakış açısı temelde insana olan bakış açısıdır. İnsanın sosyal bir varlık olduğunu hemen her toplum kabul etmekle birlikte insana bakış açılarına göre farklı devlet modelleri oluşturmaktadırlar. Batı siyasi düşüncesinin de ortaya çıkışında insana ve doğaya bakış, devlet felsefesini etkilemiştir. Darwin'in "en güçlü olan yaşar" diyerek temellendirdiği ve Tanrı'yı saf dışı bıraktığı evrim teorisi siyasi alanda da etkili olmuş, Batı'nın dünyaya bakışını etkilemiştir.<sup>30</sup> Örneğin en güçlü olanın yaşaması fikri, Batı'yı sömürgeleri meşrulaştırmaya, acımasız bir sanayileşmeye ve yaşamak için öldür fikrini haklılaştırmaya itmiştir. Bugünkü anlamda sosyal devlet fikri İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, soğuk savaşın da etkisiyle belli bir derecede oluşmuşsa da uluslararası düzende bu anlayış devam etmekte, ırkçı yaklaşımlar hala hayat bulmaktadır.

---

<sup>29</sup>Karl Marx & Friedrich Engels, *The Communist Manifesto*. Trans. Samuel Moore, Ed. David McLellan, (Oxford: Oxford University Press, 1998) 45.

<sup>30</sup> Muhammed Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, (İstanbul: Beka Yayınları, 2011) 101-108.

## 2) İSLAM'DA DEVLET-TEBAA İLİŞKİSİ

### 2.1 İslam'ın İnsan Haklarına Bakışı

İslam'da devlet, Allah'ın eşref-i mahlukat dediği insana değer verme temelinden yola çıkmakta ve toplumun daha ahlaki yaşamasını sağlayan bir hakem olarak görülmektedir. Medine Vesikası ve Veda Hutbesinde de değinileceği üzere, bireysel özgürlük, inanç hürriyeti ve adalet kavramları öne çıkmaktadır.<sup>31</sup> İnanç baskısından yola çıkanların oluşturduğu ilk İslam devleti bu anlamda Batılı devlet anlayışından ayrılmaktadır.

İslam devlet anlayışı bireylerin veya toplulukların kendi hukuklarını yaşamasına izin veren çoğulcu bir yapıya sahip iken, Batı devlet anlayışı çok hukukluğu reddeder ve tek bir hukuku dayatır. Toplumsal sözleşme veya Hegel'in formülize ettiği devlet anlayışından da anlaşılacağı üzere, devlet bir otoritedir ve bu otorite karşısında bireylerin sadece kendilerine bahşedildiği veya şartların elverdiği kadar özgürlükleri olabilir.<sup>32</sup> İslam'da ise, bu varoluşun getirdiği bir haktır. Allah, Kur'an-ı Kerim'de insandan eşref-i mahlukat olarak söz etmekte, böylelikle ona, ontolojik olarak bir saygınlık bahşetmektedir. Bu temel insan haklarının kaynağı tartışmasında Batı'da hissedilen temel eksikliğe verilen bir yanıtıdır.

Dünya tarihinde kamil anlamda çok hukuklu bir devleti işleten sadece Müslümanlar olmuş, fethettikleri her yerde inanç özgürlüğünü serbest bırakmış ve diğer insanların yaşayışlarına müdahale etmemişlerdir. Bu da İslam'ın eşref-i mahlukat olarak gördüğü insana bakış açısından kaynaklanmaktadır. Batı'da ise birey ve devlet adeta yabancılaşmış, zaman zaman devlet insanların özgürlüklerini yaşamasında bir engel olarak görülmüştür.

Seküler sistemin oluşturduğu insan hakları sisteminde ortaya çıkan sivil veya toplumsal haklar önceliği tartışması İslam'da farklı tezahür eder. Burada İslam'ın bakış açısı bir öncelemeden ziyade her ikisini birlikte elde etme stratejisidir. Diğer bir deyişle, vicdan özgürlüğünün yanında toplumsal adalet de olmazsa olmaz bir ilke

<sup>31</sup> İhsan Süreyya Sırma, "Medine Vesikasının Mevsukiyeti ile İlgili Bazı Veriler." *Bilgi ve Hikmet*, n:5 Kış (1994): 46-54.

<sup>32</sup> William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürler*, Çev: İsmet Özel, (İstanbul: Şule Yayınları, 2009) 254./325.

olarak konulmuş, bu uğurda savaşlar bile yapılmıştır. İlk Müslümanlar, din ve vicdan hürriyetini savunmuşlardır. İlk ayetlerde toplumsal bir hukuk ya da kurallar bütünü henüz göze çarpmazken, hukuksal kurallar ve bireysel sınırlar daha çok Müslümanlar Medine'ye göç edip, bir devlet oluşturduklarında vahyolmuştur. İlk zamanlarında bir inanç ve vicdan baskısına maruz kalan İslam topluluğu, doğal olarak bu konuyu varlığının merkezine koymuş, hak ve hürriyetler devletten ziyade Allah'tan gelen bir hak olarak algılandığı için, İslam devlet ve toplumunun mihenk taşı oluşturmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan birçok peygamberin kendi topluluklarına haber getirdiklerinde karşılaştıkları zulüm, baskı ve sindirme İslam ahlak ve yaşayışının temelini oluşturan özgürlük ve adalet kavramlarının önemini de belirtmektedir. Kendi aralarında bile inançlarını yaşamalarına izin verilmeyen bir topluluğun kurduğu devlet ve sistemin bu konuya hassas bir şekilde eğilmesinden daha tabii bir şey olamaz. Dolayısıyla İslam'da insan hak ve özgürlükleri konusunu ele alan birinin, ilk İslam toplumunun oluşmasındaki politik ve toplumsal şartları göz önüne almaması düşünülemez.

İlk vahyin “Oku!” olduğu bir dinde yazılı bir anayasanın olması hiç de şaşırtıcı değildir.<sup>33</sup> Bir takım kabile kurallarından öteye gidemeyen, ilkel bir toplum olarak yaşayan Arabistan, İslam dininin gelişiyile, yazılı hukuk, anayasa ve hak gibi modern toplumun bugün dilinden düşürmediği kavramlarla 7. yüzyılda tanışmıştır. 622 yılında yapılan bu ilk anayasa devlet ile bireyin hak ve yükümlülüklerinden savaş hukukuna kadar her konuda hukuki prensipleri ortaya koymuştur.

Hamidullah'a göre uluslararası hukukun da ilk yazılı kaynaklarını Müslümanlar oluşturmuştur.<sup>34</sup> Uluslararası hukuk, iç hukuktan farklı olarak, medeni devletlerin adetleri, yazılı antlaşmalar ve uluslararası sözleşmelerden oluşur. Bu anlamda yazılı hukuk metinlerinin olması çok önemlidir. İslam devleti öncesi, dünyada hâkim olan birçok krallık ve yönetim daha çok yöneticilerin keyfi kararlarına göre yön bulmakta, evrensel kanun ve kurallar gibi bir yaklaşım bulunmamaktaydı. Savaşların belirleyici olduğu bir ortamda, dünya neredeyse kralların ve sultanların yetkisine bırakılmıştı. Düşman saldırıları ile yok olma

---

<sup>33</sup> Kur'an, Alak, 96/1.

<sup>34</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam'ın Hukuk İlimine Katkıları*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012) 11-12.

tehlikesi karşısında kralların karar verme hâkimiyetini kimse ile paylaşma lüksü kalmamıştı.

Ayrıca, uluslararası hukukun temellerini inceleyen birçok çalışma, kaynak olarak antik dönem antlaşmalarına kadar gitmektedir. Ancak, bu dönemde yapılan antlaşmalar ve sözleşmelerde evrensel bir prensipten bahsetmek mümkün değildir. Daha çok pragmatik ve geçici durumlara gönderme yapan antlaşmalardır. Örneğin, günümüze ulaşan ilk antlaşmalardan biri Hititler ile Eski Mısır arasında M.Ö. 13.yüzyılda imzalanan kanun kaçaklarının iadesi ve nüfuz alanlarının etkisi ile ilgiliydi.<sup>35</sup>

Batı'da neşredilen birçok makalede dahi, o dönemde yazılı ve prensibe dayalı uluslararası hukuk prensiplerinin en çok Müslüman dünyasında bulunduğu, yakın dönemde var olan Roma ve benzeri uygarlıkların İslam devletlerine göre çok daha derme çatma ve basit olduğu söylenir. Hamidullah da bu konuya değindiği İslam Devleti eserinde, aslında ilk uluslararası hukuk metinlerinin Müslümanlar tarafından oluşturulduğunu söyler ancak bunun Batı tarafından çok da takdir edilmediğinden yakındır.<sup>36</sup> Örneğin burada kaynak olarak alınan Stephen C. Neff'in kendisi de dahil olmak üzere, bu alanda çalışma yapan bir çok hukuk bilimci, uluslararası hukukun tarihini anlatırken İslam devletinin katkılarını sadece bir paragrafta anlatmayı, Roma ve Yunan katkılarına ise sayfalar ayırmayı tercih etmişlerdir.<sup>37</sup>

## 2.2 İslam Öncesi Hukuk Geleneği

Peygamber'in (s.a.v.) İslam'dan önceki hayatı da onun Kur'an ışığında oluşturduğu devlet anlayışını anlamak için önemlidir. Konuya Peygamberimiz'in (s.a.v.) doğumundan önce, bölgeyi coğrafi olarak incelemekle başlayalım. Hamidullah güzel bir benzetme yaparak, o dönemki Arap yarımadasının bir bakıma dünyayı temsil ettiğini söyler.<sup>38</sup> Şöyle ki çöl iklimi ile Mekke, Afrika ve Sahara'yı, yumuşak iklimiyle Medine Asya'yı ve kuru soğuğuyla Taif ise Avrupa'yı temsil etmektedir. Bir bakıma bütün insanlık bu yarımada bir laboratuvar gibi bir araya

---

<sup>35</sup> Trevor Bryce, *The Kingdom of the Hittites*. (New York: Oxford University Press, 1999): p. 308.

<sup>36</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam'a Giriş*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012): p. 169.

<sup>37</sup> Stephen C. Neff, "A short story of International Law." Ed. Malcolm D.Evan, *International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2006): p. 29-55.

<sup>38</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) 35-38.

gelmiştir. İklimlerin insan karakteri ve kültürleri üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, Peygamberimiz'in (s.a.v.) birçok değişik kültür, gelenek ve insan türüyle muhatap olduğu görülmektedir.

Doğrusu iklim ve insan ilişkisini ortaya birçok düşünür koymuştur. Örneğin Montesquieu, ekvatorдан uzaklaştıkça insanların çalışma isteklerinin arttığını, dolayısıyla ekvator civarındaki devletlerin daha az geliştiğini söyler.<sup>39</sup>

Benzer bir şekilde Medeniyetler Çatışmasının yazarı Samuel Huntington da bu teoriyi desteklemekte ve sıcak iklimlerin insanı tembelleştirdiğini iddia etmektedir.<sup>40</sup> Tabi ki iklim teorisinin asıl sahibi İbn-i Haldun burada referans alınması gereken en önemli isimdir. İbn-i Haldun iklim koşullarının yaşam biçimlerini etkilediğini, aşırı sıcak ve aşırı soğuk iklimlerde bulunan uygarlıklar da çok büyük yerleşim merkezlerinin olmadığını, ılıman iklimlerde ise kalabalığın ve büyük şehirlerin sayısının, dolayısıyla da ekonomik faaliyetlerin daha yoğun olduğunu belirtir. Orta iklim, insanlığın gelişimine en uygun bir bölgedir.

*“Bundan dolayıdır ki, ilimler, sanatlar, binalar, giyecekler, yiyecekler, meyveler, hatta hayvanlar ve canlılar, ortadaki bahis konusu üç iklimde (3. 4. ve 5. iklimlerde) oluşan her şey, itidal (ve kemal) hususiyetine sahiptir.”*<sup>41</sup>

Özetle, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Arap yarımadasına evrensel bir mesajla gelmesi, yarımadanın toplumsal yapısı itibariyle tüm insanlığa bir nevi tebliğ provası olmuştur. Zira yarımada da bulunan kabileler akrabalıklarına rağmen birbirinden çok farklı yaşam biçimlerine sahiptiler.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.), peygamberlik öncesi hayatına tekrar dönmeden önce, o dönem Mekke'sini de daha yakından incelemekte fayda var. Bilinen yaygın inancının aksine, Mekke belli bir düzenin ve yapının olduğu bir şehirdi. Burada toplam 10 önemli kabile mevcuttu ve her biri belirli göreve bakmaktaydı. Adli, maliye, temizlik gibi işleri bölüşmüşlerdi. Ayrıca, 40 yaş ve üzerinin katıldığı

---

<sup>39</sup> Montesquieu, *The Spirit of the Law*. Trans. Anne M. Cohler, Basia C. Miller, Harold Stone. (Cambridge: Cambridge University Press, 1989) 234.

<sup>40</sup> Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. (New York: Simon & Schuster, 1996) 69.

<sup>41</sup> İbn-i Haldun, *Mukaddime*, Ed. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004) 259.

Daru'n- Nedve denilen bir nevi meclis vardı. Kadınlar iyi bir muamele görürlerdi ve mal edinme, boşanma gibi hakları da vardı.<sup>42</sup>

Peygamberimiz'in (s.a.v.) adaleti ve güvenilirliği hakkında önemli bir fikir verecek bir diğer kurum da Mekke'de kurulmuş olan Hılfu'l Fudul örgütüydü. Mekke'de haksızlığa uğrayan yabancı tacirleri savunan bu kuruluşa üye oluşu ile ilgili Peygamberimiz (s.a.v.) "Ben de o gruba katıldım. Bu şerefi bir deve sürüsüne bile değişmem; Hatta biri o grubun adını vererek beni çağırırsa bugün bile onun yardımına koşarım" demiştir.<sup>43</sup>

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adaletli yönetiminin ipuçları İslam öncesinde de mevcut olup, İslam sonrası yönetimini desteklemektedir. Örneğin, bir yangından sonra kül olan Kabe'yi yeniden yapan Mekkeliler, Kabe örtüsünün kim tarafından örtüleceği konusunda kavgaya tutuştuklarında, hakem olarak çözüm getiren Hz. Muhammed (s.a.v.) olmuştur. Örtüyü yere seren Peygamber (s.a.v.), her kabile reisinden bir ucundan tutmasını isteyerek, örtünün serilmesinde hepsine bir rol vermiştir. Bu davranışı ile de kendisine duyulan saygı ve güveni arttırmıştır.<sup>44</sup>

Yukarıda da anlatıldığı üzere, nübüvvet öncesi Mekke toplumu tamamen kuralsız, hukuksuz bir toplum değildi. Bizzat Peygamberimiz'in (s.a.v.) de dahil olduğu bir takım kurumlar ve yapılar vardı. Ancak, bu toplumu cehalet toplumu olarak adlandırmamızın asıl nedeni, evrensel ve tanrısal hükümlerden bihaber olmalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde ilim sahibi olmak, Allah'ın emir ve yasaklarından haberdar olmak anlamında kullanılmıştır. Rad Suresi 37.ayette bu durum şu şekilde açıklanır:

"Böylece biz onu (Kur'an'ı) Arapça bir hüküm olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra eğer sen onların heva ve heveslerine uyarsan, Allah tarafından senin için ne bir dost vardır, ne de bir koruyucu."

---

<sup>42</sup> Muhammed Hamidullah, *İlk İslam Devleti* (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) 16.

<sup>43</sup> Mithat Eser, "Hz. Peygamber'in Zulmü Engelleme Amaçlı Hılfu'l-Fudûl'a Katılması", *C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIII/2 - 2009, 311-329.

<sup>44</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam'a Giriş*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012) 18.

Modern dünyadaki seküler düşünüşe göre ise, insan kendi akli ile aynı iyilik ve güzelliğe ulaşabilir. Yaratıcı'dan gelecek ilme ihtiyacı yoktur ve hatta dinler bu iyilik ve güzelliğin önündeki engellerdir.

Dinleri ifsadın ve kötülüğün sebebi olarak gören insan sayısı hiç de az değildir. Bu konuyu anlamak ve neden Medine toplumunun bir örnek toplum olduğunu görmek için akıl vahiy ilişkisi üzerinde durmakta fayda vardır.

### 2.3 Akıl-vahiy ilişkisi

İslam âlimlerine göre hukukun kaynağı nedir sorusuna verilecek cevap aslında meseleye bakışımıza netlik kazandıracaktır. İyi bir Müslümanın davranış modeli, temelde tabi ki hayır ve şerrin farkını bilmek, Allah'ın istediklerini yapıp, emir ve yasaklarına uyup, istemediklerinden uzak durmak diye nitelenebilir.

Bir toplum kurallara uyacak ise eğer, asıl soru bu kuralları kimin oluşturacağıdır. Bu bir fert, bir topluluk veya devlet olabilir. Modern hayatta insanlar, objektif ve tarafsız bir hukuk bütünü oluşmasının temel şartı olarak devleti görürler. Devlet, herhangi bir fert, aşiret veya topluluk gibi taraflı veya eksikli davranmaktan daha uzaktır. Ancak, tabi bu devletin prensiplerini nereden alacağı da başka bir sorundur. 18. ve 19. yüzyılda buna bir cevap olarak rasyonalite akımı ortaya atılmış, "akıl yolu birdir" şeklinde özetlenebilecek bu akım ile insan akli kutsanmıştır. Bir akıl dini olan İslam, aslında buna zıt değildir. Ancak problem şu ki rasyonalite, vahiy prensip gereği reddeder. Rasyonalizme göre akıl, en üstün düşünme aracıdır ve doğruya ancak akıl ile ulaşılır.

Ancak akıl ile düşünen her insanın aynı sonuca ulaşmadığı bilinen bir gerçektir. Örneğin, insanlığın kurtuluşunu sosyalizmde görenler, kapitalizmde görenlerden daha akıllı veya daha akılsız değildirler. Bu bir fikir ayrılığından da öte, insanların akıl yolu ile birbirine tamamen zıt sonuçlara varabildiklerinin bir örneğidir. Seküler düşünce, doğası gereği vahiyi reddederken, vahyin günlük hayatı veya devlet yapısını etkilemesini kabul etmez ve akli, doğruya ulaşmanın tek aracı olarak görür.<sup>45</sup> Vahiy kaynak alan görüşlerde ise akıl saf dışı bırakılmadan, tam

---

<sup>45</sup> Brand Blashard, "Rationalism." 23 Apr. 2014. *Encyclopedia Britannica*, Web. 5 June 2014. <<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/492034/rationalism>>.

tersine akıl kullanılarak vahiy anlamlandırılarak, insanlık için evrensel hak ve kurallar içeren bir yapıya yöneliş vardır. Dolayısıyla, burada insanlığa bir örnek ve önder olması için gönderilen peygamber ve elçiler vahiy önderliğinde evrensel bir yaşam ve hukuk anlayışını oluşturmuşlardır. Bu yönüyle, seküler hukuktan farklı olarak, bireyin kalben bağlandığı, bir makine veya sistemden ziyade devleti kutsal olarak algıladığı bir sistem gelişmiştir. Dolayısıyla modern devlet ve birey arasında yaşanan yabancılaşma, gerçek anlamda vahyi kılavuz edinen sistemlerde yaşanmamıştır.

Vahyin önderliğinde gelen emirler ve onların direkt uygulayıcısı olan peygamberler varken sorunsuz işleyen sistem, elbette onların bu dünyadan ayrılması sonucu bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunları çözmek için İslam alimleri, vahyin önderliğinde sünnetin yardımıyla ve hukuk ilmi uygulayarak (kıyas ve icma) Müslüman toplumların ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu yönüyle İslam hukuku aslında iki önemli ihtiyaca cevap vermiştir: 1- kutsiyet ihtiyacı 2- zaman ve şartlara göre oluşan sorunlara cevap veren hukuk ihtiyacı.

Özetle, aklın, vahyin önderliğine ihtiyacı vardır. Beşeri ve rasyonel hukuk, bunca çabaya rağmen, pragmatist ve opportünist olmaktan öteye gidememiş, takipçisi olan Batı'yı bir çelişkiden diğer bir çelişkiye sürüklemiştir. Örneğin, bir katliamı veya kötülüğü protesto ederken ki kılavuzları evrensel doğrular değil, çıkar ve beklentiler olmuştur. Bu da aslında hak ve özgürlük tartışmasında vahyi değil, akli temel alan seküler bir yaklaşımın sonucudur.

Devletin varlığı ve ülkenin geleceği esas ana hareket noktası olan seküler yapılar için, Allah rızası veya kötülüğe karşı çıkmakta sorumluluk duygusu gibi kavramların bir hareket veya prensip oluşturmasını düşünmek gerçekçi değildir. Nihayetinde sadece dünyevi ve pozitivist bakış açısıyla ortaya çıkan yapıların, hayatta kalma veya güçlenme güdülerini, evrensel ahlak anlayışının önüne almaları şaşırtıcı olmadığı gibi, gerçek anlamda evrensel bir hareket oluşturmaları beklenemez. Devletlerin veya toplumların hiçbir şekilde ucu kendilerine dokunmayacak bir kötülüğe karşı çıkmaları rasyonel bir davranış olamaz. Ancak, evrensel bir mesaj olarak ortaya çıkan ve tercihlerini Allah'a karşı bir sorumluluk duygusu ile yapma iddiasında olanlar için ise durum tam tersidir ve rasyonel

olmadığı halde dünyanın bir ucunda da olsa yapılan bir kötülüğü durdurma çabasına girmeleri inançları çerçevesinde bir zorunluluktur.

İslam'ın birey ve devlet anlayışı bu bağlamda, çıkarlardan ziyade prensiplerin takipçisidir. Bu prensip ve inanışlar, Kur'an-ı Kerim ile gelmiş ve Peygamberimiz'in (s.a.v.) yaşayış ve tecrübesiyle ete kemiğe bürünmüşlerdir. Bu açıdan, evrensel vahyin, pratik hayatta nasıl karşılık bulduğu, bir İslam toplumu ve devletine doğru nasıl evrildiğini görmek için, Akabe Biatlarından başlayarak, Medine Vesikası ve Veda Hutbesini incelemek gereklidir.

#### **2.4 Akabe Biatları**

Akabe Biatları İslam'ın kılıç ile değil, toplumsal katılım ile genişlediğinin yaşanmış en güzel örneklerinden biridir. Peygamberimiz'in (s.a.v.) İslam ile şereflenmesinin ardından, Müslümanlar Mekke'de Müşriklerin saldırılarına maruz kalmışlardı. Mekke'nin ileri gelenleri Hz. Muhammed (s.a.v.) ile O'nun yolunda gidenlerin işlerine ve hayatlarına kast edecek kadar ileri gidiyorlardı. Böyle bir durum içinde Peygamberimiz (s.a.v.), Mekke dışında bazı kabile ve ülkelerle görüşerek, onlardan himaye istemeye karar vermişti. Amacı, mesajını anlatabileceği, özgürce dinini yaşayabileceği bir ülke bulmaktı. Bu haliyle Peygamberimiz'in (s.a.v.) tasavvur ettiği toplum örneğinin bir arada yaşama medeniyetinin olduğu bir toplum olduğu anlaşılabilir. Medinelilerden önce Habeşistan'a elçi gönderen Peygamberimiz'in (s.a.v.) dini özgürlük ve insan hakları konusunda saygılı bir toprak veya krallık aradığını anlıyoruz. Habeşistan'a giderek Hristiyan Kralının güvenli topraklarında yaşamayı seçmeleri de yine Müslümanların dışlayıcı, iletişime kapalı veya saldırgan değil, aksine farklı kültür ve inanışlara karşı açık, önyargısız, ve bir arada yaşamaya gönüllü olduklarının bir ispatıdır.<sup>46</sup> Bu vesileyle Habeşistan Kralına gönderdiği mektupta, Peygamberimiz (s.a.v.), Hz. İsa'yı Kur'an gözüyle anlatarak, ortak değerlere vurgu yapmış ve Necaşi'yi İslam'a davet etmiştir. Aynı zamanda Müslümanların güven içinde yaşayacağı bir yer arayışına Akabe'de Medinelilerle ilişki kurarak devam etmiştir.

Evz ve Hazreçlilerin savaşlarından ve Yahudi-Arap kabileleri arasındaki çekişmeden yorgun ve bitkin düşen Medineli bir grubun Müslüman olmasıyla ilk

---

<sup>46</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) 251.

Akabe Biatı meydana gelmiştir.<sup>47</sup> Akabe denilen ve “iki dağ arası” olarak geçen Mekke’nin dışında bir yerde görüşen Medineliler ve Peygamberimiz (s.a.v.) arasındaki görüşmeden sonra, Medineliler Müslüman olmuş ve İslam’ı yayma konusunda Peygamberimiz’e (s.a.v.) yardımcı olacaklarına dair söz vermişlerdir.

Akabe biatları sırasında, Peygamberimiz (s.a.v.), biat etmek isteyenlere, İslam’ı kısaca anlatmış ve çok önemli sözleri bir araya getirerek, İslam’ın bireysel ve toplumsal ahlaka bakışını özetlemiştir. Örneğin, birey ile Allah arasına kimsenin giremeyeceğini, günahın gizliliğini, ekonomik kaygılar ile haksızlık yapılmaması gerektiğini vb. ilkeleri anlatmış ve Medinelilerin biatını kabul etmiştir.

“Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık etmemek, zina yapmamak, çocuklarınızı açlık korkusuyla öldürmemek, yalan-dolanlarla hiç kimseye iftirada bulunmamak, hiçbir hayırlı işte bana muhalefet etmemek üzere bana biat ediniz. İçinizden sözünde duranlar, mükâfat olarak cennete gireceklerdir. Kim -insanlık hali- bunlardan birini yapar da dünyada cezalandırılırsa, bu, ona kefarettir. Yine kim -insanlık hali- bunlardan birini yapar da Cenâb-ı Hak bunu gizlerse, onun işi Allah’a kalır. Allah, dilerse bağışlar, dilerse azâba uğrattır!”<sup>48</sup>

Bir yıl sonra biat edenlerin sayısı artmış ve Medineliler tarihi değiştirecek olaylara bir adım daha yaklaşmışlardır. İkinci Akabe Biatları sırasında, Mekkelilerin zulmünden çok çekmiş olan Peygamberimiz’e (s.a.v.) ve Müslümanlara yapılanlara çok içerleyen Medineliler, onlara bu zulmü reva görenlere karşı saldırıya geçmek istemişlerdir:

“Ey Allah’ın Rasülü, eğer bize izin verirsen, yarın sabah gidip şurada, Mina’da toplaşan inkarcıları kılıçtan geçirelim.”

Rasullah şöyle cevap vermişti:

“Allah bana bunu emretmedi.”<sup>49</sup>

---

<sup>47</sup> Mehmet Altındere, “Hz. Muhammed’in Akabe Beyatları” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989)

<sup>48</sup> Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, Çev. Rifat Oral/ Süleyman Sarı (İstanbul, Ensar Yayıncılık, 2014) c. 5, 323.

<sup>49</sup> İbn-i Hişam 2/192.

Hadislerden rivayet edilen bu küçük diyalog bile, Peygamber'in (s.a.v.) kurmayı amaçladığı uygarlık hakkında fikir vermekte ve amacı yıkmak değil, inşa etmek olan, insana saygılı bir medeniyet kurmaya gelen bir elçinin gerçek amacını da anlamamızı sağlamaktadır.

Akabe Biatlarının bu konu açısından bir diğer önemi ise şüphesiz, Müslümanların anlaşma ve barış yoluyla yayılmayı tercih ettiklerini göstermesidir. Evz ve Hazreç arasındaki yıllarca süren savaşa rağmen, İslam bu iki kabileyi bir araya getirmiş ve Medine'de doğacak yeni bir medeniyetin temelinde kardeşlik ve anlayış olduğunu göz önüne sermiştir.<sup>50</sup>

## 2.5 Medine Vesikası

İnanç ve vicdan hürriyeti gayesiyle Medine'de toplanan Müslümanlar, burada oluşturdukları topluma da bu hürriyetleri yerleştirecek adımlar atmışlardır. Çeşitli inanç ve ırkların bir arada yaşadığı Medine'de düzenli, hukuka saygılı, bireylerin ve grupların haklarını koruyan genel bir çerçeve çizmek amacıyla yazılan Medine Vesikası, İslam'ın evrensel hak ve hukuka bakışının da bir yansımasıdır.

Medine Vesikasının hicretin ilk yılında, yani 622 yılında imzalandığı düşünülmektedir. Ali Bulaç'a göre, Medine Vesikasını dünyaya tanıtan "Skizzen und Vorarbeiten" adlı eserin yazarı Alman asıllı Wellhausen olmakla beraber İslam dünyasında konunun dikkat çekmesini sağlayan ilim adamı Muhammed Hamidullah olmuştur. Medine Vesikasının tam metni "Siret" adlı eserin sahibi İbn-i Hişam tarafından kayda geçmiştir.<sup>51</sup> Bunun yanı sıra, vesikanın diğer kaynaklarda da tam metni bulunmaktadır (Ebu Ubeyd "Kitabu'l-Emval" , İbn Zenceveyh'in (öl.247) "Kitabu'l-Emval").<sup>52</sup>

Kuran-ı Kerim'in Haşr suresindeki 7. ayette "...Peygamber size neyi verirse, onu alın; neden sizi nehyederse, ondan da sakının..." buyrulur. Benzer bir şekilde,

---

<sup>50</sup>Ahmet Önkal, "Akabe Biatları" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV, 2014) Cilt 2 Fasikül 16, 211.

<sup>51</sup> İbn Hişam, *Hız. Muhammed'in Hayatı (es-Siretü'n-Nebeviyye)*, (Mısır: Mektebetü'l-Külliyat el-Ezheriyye Yayını, ty.) II, 106.

İBN HİŞAM. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.

<sup>52</sup> Ali Bulaç, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler," *Birikim Dergisi*, n:38-39, 1 May 1992.

Kur'an'da birçok kez Peygamber'e itaatten bahsedilmiş ve müminlerden buna riayet etmeleri istenmiştir.

Nisa Suresi 80. ayette “Kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse, (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik”. Bu ayetten de anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) herhangi bir hal, hareketi veya kararı ile Allah'ın sözünden çıkması düşünülemez. Nitekim Necm Suresi 3. ve 4. Ayetlerde “O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” buyrulmakta ve Peygamberimiz 'in (s.a.v.) Allah'ın emrine aykırı bir hal ve hareket içinde olamayacağını altı çizilmektedir. Dolayısıyla, Medine Vesikasındaki hükümler, şartlar ve sözleşmeler Kur'an'ın ruhuna uygun, emirlerini çiğnemenin ve tavsiyelerine uyularak yazılmıştır.

“(Ey Muhammed!) Sana da o Kitab'ı (Kur'an'ı) hak, önündeki kitapları doğrulayıcı, onları gözetici olarak indirdik. Artık, Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet ve sana gelen haktan ayrılıp da onların arzularına uyma. Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk. Eğer Allah dileseydi, elbette sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat verdiği şeylerde sizi imtihan etmek için ümmetlere ayırdı. Öyle ise iyiliklerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman anlaşmazlığa düşmüş olduğunuz şeyleri size bildirecektir.” Maide Suresi 48. Ayet de bunu onaylamakta ve Peygamber'den (s.a.v.) bulunduğu toplulukta adaletle hükmetmesi istenmektedir.

## 2.6 Medine'de Sosyal Durum

Antlaşmanın imzalandığı dönemdeki sosyal ve siyasi şartlarda antlaşmanın doğasını anlamak konusunda aydınlatıcıdır. Kabileciliğin hüküm sürdüğü Arap yarımadasında Mekke ve civarı Kureyş Kabilesinin siyasi birliği altındaydı. Mekke'de bulunduğu 13 yıl süresince Müşriklerle mücadele eden Hz. Peygamber (s.a.v.) çok fazla destekçi sayısına sahip değildi. Medine ise böyle bir siyasi birlikten yoksundu. Mekke'de bulunduğu sürede Mekke'yi ziyaret eden kabileler ile diyalog kurmak isteyen Hz. Peygamber (s.a.v.) birçok kabile tarafından reddedilmişti. Görüşmelerde bu kabilelerden peygamberlik görevini onların topraklarında yapmak için izin istiyor, Müslümanlar için güvenli bir bölge bulmaya çalışıyordu.<sup>53</sup> Temas kurdukları arasında Medine'den gelen kabileler de vardı ki bunlar Yahudi ve

<sup>53</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam'a Giriş* (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) s. 23.

Hristiyanlarla birlikte yaşadıklarından peygamberlik ve vahiy hakkında bilgi ve tecrübeye sahiptiler. En azından vahiy ile gelen din konusuna yabancı değildiler.

Dahası, Hamidullah'a göre Medineliler bu kabile mensupları, ehl-i kitap ile olan yakınlıklarından dolayı onların yakın zamanda bir elçi beklediklerinden de az çok haberdardılar. Söz konusu farkındalıkları Medinelileri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvetini kabul edip, bu onuru sahiplenmeye itmiş ve hemen orada Müslüman olup, İslam'ı yaymaya söz verdirmişti.<sup>54</sup>

Medine'de siyasi birliğin yokluğu ve Medinelilerin bir peygambere ev sahipliği yapma gayretleri şüphesiz hicret için Medine'nin seçilmesinde önemli etkenlerdendir. Medine o dönemde Evz ve Hazrec kabileleri ile Yahudi Kabileleri olan Beni Kaynuka, Beni Nadir, ve Beni Kurayza arasındaki rekabet ve savaşlardan adeta yorgun düşmüştü.<sup>55</sup> Bitmek tükenmek bilmeyen siyasi çekişmeler Müslümanların farklı bir güç olarak ortaya çıkmalarını sağladı. Siyasi otorite boşluğu savunma alanında da kendini gösteriyordu.

Kabileler kendilerini savunmanın yanı sıra ortak savunma masrafları için de birbirine yakın olanlar arasında bir havuz oluşturmuşlardı. Örneğin Yahudi kabileleri arasında *Kenz* denilen ortak savunma masraflarını karşıladıkları bir hazine sandığı mevcuttu.<sup>56</sup> Aynı şekilde Arap kabileleri arasında ise bir tür sosyal sigorta işlevi gören bir örf söz konusuydu. Ortak havuzda biriktirilen para ile "kan diyetleri" karşılanıyordu. Ancak farklı kabileler arasındaki anlaşmazlıkları giderecek ortak bir hukuk veya makam mevcut olmadığından, ihtilaflar örfi hukuka göre giderilmeye çalışılsa da çoğu zaman rekabet ve anlaşmazlıklar süregidiyordu.

Hamidullah'a göre, Medine'nin bir diğer ilginç durumu şudur ki Arap ve Yahudi kabileleri arasındaki çatışmalar kendi içleri arasında da mevcuttu. Yani Yahudi kabileleri kendi aralarında, Arap kabileleri de kendi aralarında sürekli bir çatışma içindeydiler. Bu da muhtemel bir birliği daha da imkânsız hale

---

<sup>54</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam'a Giriş*, s. 23.

<sup>55</sup> Hüseyin Algül, "Evs," *TDV İslam Ansiklopedisi*, (TDV, İstanbul, 2014) cilt: 11, 541-542.

<sup>56</sup> Mustafa Kelebek, "İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası." *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000: cilt: 4, n:1.

getirmektedir. Birbirleri ile sürekli savaşan ve mücadele eden Medineliler için Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafsız ve adil bir makam olarak ortaya çıkacaktır.<sup>57</sup>

Eğitim açısından ise, Medine toplumunda Yahudiler daha avantajlı durumda idiler. Putperest Araplara nazaran, ilahi bir dine sahip olan Yahudi cemaatinin sosyolojik olarak daha ileri ve gelişmiş durumda oldukları söylenebilir. Örneğin Arapların eğitim ve dini konularda kendilerine rehberlik edecek bir makam ve kuruluşları yokken, Yahudilerin *Beytül Midras* denilen, bir nevi ilim evleri mevcuttu. Buralarda Yahudi alimler ve fakihler eğitim alır verir, cemaatin meselelerini çözümler ve anlaşmazlıkları giderirlerdi.<sup>58</sup> *Ahbar* denilen ilim adamları buralarda yetişir ve Yahudi dinini yaşatarak Yahudi cemaatinin dini sorunlarını çözerlerdi. Bu duruma delil olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'nin Medine'ye hicret ettikten sonra Yahudi cemaatine tebliğ etmek amacıyla Ahbarlar ile buluştuğuna dair hadisler mevcuttur.<sup>59</sup> Ancak Yahudilerin dinlerini yayma konusunda bir çabaları olduğuna dair bir delil yoktur. Buhari'de bulunan ve Ibn Abbas'tan rivayet edilen bir hadise göre:

*"Hz. Peygamber, Midras'a girdi ve orada bulunan cemaati Allah'a ibadete çağırdı. Nuaym b. Amr ve Haris b. Zeyd: 'Sen hangi hiziptensin ya Muhammed?' diye sordular. Hz. Peygamber: 'İbrahim milleti üzereyim' dedi. Dediler ki: 'İbrahim Yahudi idi'. Hz. Peygamber, onlara: 'Tevrat'a gelin' dedi (Taberi, VII, 145).<sup>60</sup>*

Hatta daha sonra Kur'an'da bu duruma atfen bir ayetin indiği söylenmektedir. Yahudilerin Hz. İbrahim'in Yahudi olduğunu söylemeleri üzerine Al-i İmran suresi 67. Ayette bu iddialara cevap verilmiştir. "İbrahim ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; Müşriklerden de değildi. (Kur'an, Al-i İmran, 67)"

Yahudilerin Medine'deki Araplara olan üstünlüğünün bir diğer göstergesi de kabileler arası evliliklerde Yahudi kadınların hiçbir suretle putperest bir Arap'la

<sup>57</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) s. 162-164.

<sup>58</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 165.

Mustafa Kelebek, "İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası." s. 13.

<sup>59</sup> Mustafa Safa, "Hicret Öncesi Medine'de Sosyal ve Dini Hayat", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ankara, Temmuz- Aralık 2012) Cilt 6, No 12: 210.

<sup>60</sup> Mustafa Safa, "Hicret Öncesi Medine'de Sosyal ve Dini Hayat", s. 210.

evlenmemiş olmalarıdır.<sup>61</sup> Sonuç olarak, Medine’de sosyal hayatta Yahudiler, putperest Araplardan daha üstün idiler. Arapların Yahudiler ile olan siyasi mücadeleleri de bu ezilmişliğin bir sonucuydu.

Medine’de Yahudilerin oranının fazla olması, Medineli putperestlerin cennet, cehennem, tek yaratıcı, peygamber gibi ilahi dine ait olan kavramlar ile tanışmalarına, zihnen bu konulara hazırlıklı olmalarına etki etmiş, bu da Hz. Muhammed (s.a.v.)’in mesajına olumlu bakmalarını sağlamıştır. Yahudilerin putperest Arapları kendi dinlerine davet etmeyip, üstünlüklerini koruma anlayışlarından bıkan Araplar, yeni bir nübüvvetin Araplar arasında çıkmasına da olumlu bakmış ve nihayet Yahudilerin baskısından kurtuldukları için yeni gelen ilahi mesaja kulak vermişlerdir. Ayrıca, Yahudiler ile Araplar arasında *Buas* adı verilen bitmek tükenmek bilmeyen savaşlar da Medine halkını bezdirmiş ve Peygamber’in kabul görmesini kolaylaştırmıştı.<sup>62</sup>

## 2.7 Hicret Sonrası Medine

Müslümanların gelişi ile birlikte Medine’nin sosyal ve demografik özellikleri büyük bir değişime uğramıştır. Her şeyden önce, o güne kadar sadece kan ve akrabalık üzerine kurulan ittifak ve birliktelikler İslam’ın gelişi ile birlikte başka bir boyut kazanmış, farklı kabile ve ırklardan insanlar bir araya gelerek kendilerine ayrı bir siyasi pozisyon biçmişlerdi. Medine’ye geldikten sonra Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ilk işi Muhacir ve Ensar arasında kardeşlik başlatarak adeta *komünel* bir dayanışma kurmak olmuştur. Buna göre, Ensar, Medineliler, göç eden Mekkeli muhacirler ile her şeyi paylaşıyor, birlikte çalışıyor ve kazanıyorlardı.<sup>63</sup> Bunu tasdik eden bir hadis-i şerif şöyle der: ”Mümin, mümin için bir yapı gibidir, birbirini bağlar.”<sup>64</sup>

Kaynaklara göre kardeşlik bağı ile birbirine bağlanmayan Ensar ve Muhacir kalmamıştı. Buhari’de geçen hadise göre 45 Muhacir ve 45 Ensar ailesi birbiriyle

---

<sup>61</sup> Mustafa Safa, "Hicret Öncesi Medine’de Sosyal ve Dini Hayat", s. 198.

<sup>62</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 137.

<sup>63</sup> Muhammed Hamidullah, İlk İslam Devleti (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) s. 30.

<sup>64</sup> Ahmet Ziyaüddin Gümüshanevi, *Ramuz el-hadis*, Milsan Basın Sanayi, 1982: 230/10.

kardeş olmuş ve hatta birbirlerine mirasçı olmuşlardı.<sup>65</sup> Bu duruma hitaben Haşr Suresi 9. ayeti inmiş ve iman sahiplerinin kardeşliği betimlenmiştir:

“Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” Bu kardeşlik hükmünün daha sonra inen Ahzab suresi 36. Ayeti “Zevi'l-erham (akrabalar) miras hususunda Allah'ın kitabında birbirlerine daha yakındır" ile ortadan kaldırıldığı düşünülmektedir.

Ticari, tarımsal ve sosyal hayatı paylaşan ve birbirlerine sadece kardeşlik antlaşması ile bağlı olan Müslüman blok, Medine hayatını değiştirmiş ve şekillendirmişti. Putperest Araplar, Yahudiler ve Müslümanlar Medine'nin üç ana grubunu temsil ediyordu. Hz. Muhammed (s.a.v.), bu üç grup arasında bir barış ve medeniyet kurmaya çalışmaktaydı. Hz. Muhammed (s.a.v.) duruma hakim olmak için Medine'nin demografik yapısını tespit etmekle işe başlamıştı. Yaptırdığı nüfus sayımının tarihin ilk nüfus sayımı olduğuna inanılmaktadır. Buhari'de yer alan Huzeyfe'den gelen bir nakle göre: “Din olarak İslam'ı seçen ve Müslüman olan kimselerin isimlerini (tek tek) yazıp getiriniz” dedi. Biz de ona 1500 kişinin ismini yazıp getirdik.”<sup>66</sup>

“İslam tarihindeki bu ilk nüfus sayımında kaydedilen 1500 Müslüman'ın yanı sıra, Medine'de henüz İslam'ı kabul etmemiş olan Arap kabileleri de bulunmaktaydı. Bunlardan ayrı olarak, neredeyse Araplarla aynı sayıda olan Yahudiler de vardı. Bu durumda, Medine'de H.1 yılında on binden fazla bir nüfusla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.”<sup>67</sup>

Bu nüfus sayımına göre Medine'de 4000 Müşrik, 4500 Yahudi ve 1500 civarında Müslüman yaşamaktaydı. Daha sonra Peygamber (s.a.v.), Medine şehir

---

<sup>65</sup> Buhari, 39/3, 65/4/7, 85/16.

<sup>66</sup> Buhari, 56/181, n:1, M. Tayyib Okıç, "İslamiyet'te İlk Nüfus Sayımı," *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.7 n:1 Ankara, 1958 :14.

<sup>67</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) s. 162.

devletinin resmi sınırlarının belirlenmesi için talimat verdi.<sup>68</sup> Artık sıra siyasi otoritenin kurulmasına gelmişti. Bunun üzerine Medine'deki üç ana grubun temsilcileri Enes b. Malik'in evinde toplanarak, Medine ile ilgili önemli kararlar aldılar. Sürekli bir rekabet ve çekişme içinde olan Arap ve Yahudiler, üçüncü ve tarafsız bir güç olan Müslümanların liderini Medine'ye devlet başkanı olarak seçtiler. Burada yapılan görüşmelerde her kabilenin kendi iç işlerinde özgür olması ancak Medine'nin savunmasında birlikte hareket etmeleri kararlaştırıldı. Kabileler içinde veya arasında çözülemeyen mevzular otorite tarafından karara bağlanacaktı.

Vesika, bir dayatma değil, tersine bir toplumsal mutabakat ürünüydü. Zaten nüfus olarak azınlıkta olan ve oraya sonradan yerleşen Müslümanların, Medinelilere bir baskı uygulaması ne askeri ne de siyasi açıdan söz konusu olabilirdi. Bunu İtalyan tarihçi Caetani de desteklemekte ve yazılan bu vesikanın katılımcı bir antlaşma olduğunu öne sürmektedir.<sup>69</sup> Öte yandan Vesikada kan diyetleri ve fidye gibi şartların sıkça bahis edilmesi de yıllardır Medineli Arap ve Yahudiler arasında yaşanan savaş ve rekabetin, birbirlerine üstün gelemeyen bu kabilelerin nihayet üçüncü bir tarafı kabul etmek zorunda kalışlarının ifadesidir.

Vesikada Medine'de bulunan bütün sosyal grupların adı bizzat geçmekte olup bu kabilelere bağlı olan daha küçük gruplara da *Mevla*'ları olarak hitap edilmekte ve onların da hukuku güvence altına alınmaktadır.<sup>70</sup> Vesikanın ruhu ve tonu, dayatmacı değil, katılımcıdır. Her gruba dini özerklik ve özgürlük verilmekte ve dini faaliyetlerinde özgür bırakılmaktadır.

Vesika aynı zamanda çoğulcu bir yapıya sahiptir. Bir diğer deyişle, siyasi ve askeri birliktelik ve toplumun huzuru için gereken minimum antlaşma dayanakları belirlenmiş, bunun dışındakiler ise özerk alana bırakılmıştır. Örneğin iki Yahudi arasındaki sorunun çözümü Yahudilere bırakılmış, ancak sonuca ulaşılmaz ise en üst mercie tarafından çözümlenmesi uygun görülmüştür. Bu durum, madde 42'de net bir şekilde ifade edilir. ( bkz. Ekler II)

---

<sup>68</sup> Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, s. 167.

<sup>69</sup> Ali Bulaç, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler," Birikim Dergisi, n:38-39, 1 May 1992.

<sup>70</sup> Ali Bulaç, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler".

Vesikada Müşrikler de dini ve hukuki olarak aynı haklara sahip olmakla beraber, Medine Şehir Devleti'nin güvenliği söz konusu olduğundan dolayı Medineli Müşriklerin, Mekkeli Müşrikler ile olan ilişkilerine bir sınır getirilmiş, işbirliğine girmelerine izin verilmemiştir. Vesikanın 20. maddesi Medineli Müşriklerin, koruma ve destek gerektiğinde Medineli bir mümini, Kureyşli bir Müşriğe tercih etmesi gerektiğini açıkça yazar. 43. Maddesi, Kureyş'e yardım edenlerin, devletin himayesinden çıkacağı yazmaktadır.

Vesika, anlaşmaya taraf olanları ve Medine içindeki sosyal, dini grupları kendi iç işlerinde tamamen özgür bırakır. 25. Madde "Herkesin dini kendinedir." ilkesinin altını çizer ve bozgunculuk yapanın kendisini ve ailesini zarara uğratacağını belirtir.

Bu açıdan bakıldığında, vesika çağdaş insan hakları hukukunun temelini oluşturur. Çok hukuklu bir sistem oluşturduğu gibi, vatandaşı da hukuk seçmekte özgür bırakmaktadır. Örneğin bir rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v.) bir anlaşmazlığı çözerken bir Yahudi'ye "- Size neye göre hüküm vermemi istersiniz, Kur'an'a göre mi, yoksa Tevrat'a göre mi?" diye sorduğu nakledilmektedir.<sup>71</sup> Peygamber'e (s.a.v.) onlar hakkında hüküm verme yetkisi ve izni de Kur'an-ı Kerim'de Maide suresi 42. Ayette verilmiştir:

"Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirecek olursan, sana asla hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedecek olursan, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah, âdil davrananları sever."

Bir diğer önemli husus ise Vesikanın suçu bireyselleştirmesidir. Madde 22'de işlenen bir suçtan dolayı bir kabilenin ve kavmin suçlu ilan edilemeyeceği, suçun sadece işleyeni veya yataklık edeni bağladığı vurgulanmaktadır. Günümüz toplumlarında da hala yaşanan *stereotyping* denilen ırkçı ve ayırıcı bir bakış açısıyla belirli topluluk ve grupları etiketleyen, suçlayan bu anlayışa Peygamberimiz'in (s.a.v.) o günlerde set çekmeye çalıştığı görülmektedir. Hukuk karşısında bireyi esas alan ve bu anlamda bireyci bir bakış açısı ile suçu gruplara

---

<sup>71</sup> Ali Bulaç, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler" .

veya topluluklara mal etmeyen bu bakış açısı şüphesiz yüzyıllar sonra ancak değişecek olan çağdaş hukukun temel prensiplerinden biri olacaktır.

Savunma alanında da dini özgürlükler dikkate alınmış, ortak savunma dışında din adına yapılan savaşlarda Yahudi veya Müşriklerin katılmama özgürlüğü garanti altına alınmıştır. Bedir ve Uhud savaşlarının Medine dışında yapılmasının temel sebebi de budur.

İslam adına yapılan savaşlarda sadece Müslümanlar asker olarak alınmış, onların sağladığı bu güvenlik ve refah ortamından ise Müslüman veya gayri-müslim herkes faydalanmıştır.<sup>72</sup>

Sonuç olarak, Medine vesikası, Medine devletinde yaşayan her grup ve azınlığın hak ve hukukunu koruma altına almış, ortak savunma ve vergi gibi işleri devlete devrederken, eğitim, kültür gibi alanları sivil topluma bırakmıştır. Bu da çok hukuklu barış içinde yaşayan bir toplumun ortaya çıkmasını, İslam'ın adalet ve merhamet temelli bir toplum örneğini ortaya koymasını ve bunu gören birçok diğer kabile ve kavmin de Müslüman olmasını sağlamıştır.

## **2.8 Veda Hutbesi**

İnsanlığın kurtuluşu için gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.), hayatını mücadele içinde İslam'ı yaymakla geçirmiş ve karanlık bir çağda yaşayan o dönemin insanlarını hak, hukuk, bir arada yaşama gibi medeni kavramlarla tanıştırmış, o toplumu aydınlığa kavuşturmuştur.

Medine'de başlayan ilk İslam Devleti'nin anlayış ve felsefesi, Peygamberimiz 'in (s.a.v.) Hicretin 10. Yılında verdiği Veda Hutbesi ile mühürlenmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Medine Vesikası ile paralel, insan hak ve hukuku çerçevesinde, eşitlik, adalet ve özgürlük prensiplerini yeniden ortaya koyan Veda Hutbesi, İslam'ın devlet ve birey anlayışını anlamak için değerlendirilmesi gereken en önemli metinlerden biridir.

Hamidullah'a göre "Veda Hutbesi, Kur'an ve Hz Muhammed'in (s.a.v.) sünnetinin günlük yaşamın her alanında ve hukukta ölçü olarak kabul edilmesi"

---

<sup>72</sup> Ali Bulaç, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler".

bakımından belirleyicidir.<sup>73</sup> Arafat'taki Rahmet Dağı (Cebelu'r- Rahme)'ndaki bu önemli buluşmaya on binlerce Müslüman katılmış ve şahitlik etmiştir.<sup>74</sup> Bu hutbede günlük hayattan, aile hukukuna ve insan haklarına kadar birçok konuda prensipler anlatılmıştır. Hiçbir ırkın hiçbir ırktan daha üstün olmadığı belirtilerek özellikle insanlar arası eşitliğin önemi üzerine vurgu yapılmıştır.

Peygamberimiz'in (s.a.v.) Veda Hutbesini verdiği gün Maide Suresi 3. Ayet nazil olmuş ve din tamamlanmıştır: "Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."

Veda Hutbesi, o dönemdeki toplumun hastalıklarını teşhis etmiş ve tedavisi için de Kur'an öncülüğünde bir reçete sunmuştur. Eşitlik, adalet ve özgürlük vurgusu altı çizilen sorunlar aracılığıyla tekrar hatırlatılmıştır. Örneğin, ilk olarak hutbede Allah'ın dinine sıkı sıkı sarılmaktan ve samimiyet ile O'ndan korkmaktan bahsedilerek, Müslümanlar ortak bir paydada birleştirilmiştir. Bir ilahi mesaj olarak, bu prensiplerin yürürlükte kalmasının tek garantisinin Allah korkusu olduğunu bilen Peygamberimiz (s.a.v.), konuşmasına bunu hatırlatarak başlamıştır. Nihayetinde, Veda Hutbesi sadece siyasi veya hukuki bir metin değil, Müslümanlar için çok daha fazla anlam ifade eden bir konuşmadır. Dolayısıyla giriş, bu önemli prensibi hatırlatır.

Cezayirli Müslüman düşünür Malik Bin Nebi'nin de dediği gibi, ilahi bir kuralın beşeri bir kuraldan üstünlüğü, ona tabi olanların kalpten samimiyetle ve sevgiyle uymaya çalışmasıdır.<sup>75</sup> Bu bakımdan, beşeri hukuk, her fırsatta çiğnenmeye, alaşağı edilmeye mahkûmdur. Oysa ilahi emirler, kimse görmese bile uygulamaya çalışılacak samimi takipçiler ile yaşayacak ve nesilden nesile aktarılacaktır.

Veda Hutbesinde dile getirilen evrensellik ve eşitlik prensibi ne tarihi, ne ekonomik ne de siyasi çıkarların ya da şartların bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Bu evrensel mesajın tek sebebi, İslam'ın insanlara Allah'ın verdiği hakları ve

<sup>73</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm'a Giriş*, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) s. 30.

<sup>74</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) s. 231.

<sup>75</sup> Malik Bin Nebi, *İslam ve Demokrasi*, (İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1992) s. 18.

sorumlulukları adaletle yaşatmaya çalışmasıdır. Diğer insan hakları metinleri veya benzeri beyannameler, tarihi şartların bir sonucu olarak ortaya çıkmışken, Kur'an-ı Kerim'in getirdiği evrensel haklar sadece ve sadece hak ve hukuk olduğu için vurgulanmıştır.

Yaşam hakkı, özel mülkiyet hakkı ve insan onuru kutsal ilan edilmiş ve her türlü korumaya alınmıştır. “Ey insanlar! Kanlarınız (hayatınız), mallarınız, haysiyet ve şereflerinizi, Rabbinizle buluşacağınız (güne) kadar, bu mahalde (Mekke), bu ay da (Zilhicce) bu günün kutsallığı gibi kutsal ve saygındır. Dikkat ediniz! Tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım, sen şahit ol!”<sup>76</sup> Bu haklar, evrensel insan hakları çerçevesinde birinci nesil olarak değerlendirilen bireysel haklar ve *jus cogens* olarak da bilinen evrensel değerlere de tekabül etmektedir. Evrensel insan haklarından 2000 yıl önce, kutsal sayılan yaşam, mülk edinme ve bireyi devletten veya diğer bireylerin saldırılarından koruyan bu yaklaşım için dünya binlerce yıl geçmesini bekleyecektir.

Adalet ve hakkaniyet prensibi hatırlatılarak, emanet ve borç alınan her türlü şeyin geri verilmesi ve emanete hıyanet edilmemesi istenmiştir. “Emânet olarak eli altında bir şey bulunduran kişi, onu kendisine emanet etmiş olan kimseye iâde etmelidir.”<sup>77</sup>

Adaletsiz bulunduğu için faiz kaldırılmıştır. Çalışmadan para kazanma, toplumun adalet duygusunu yaralayan, zengini daha zengin, fakiri ise fakirleştiren bir eylem olduğundan, kaldırılmış ve gelir adaleti olan bir toplum kurma prensibi getirilmiştir. Bu anlamda ikinci nesil insan hakları olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların o dönemde temelini atıldığı ve İslam'ın adalet anlayışı çerçevesinde önem atfedildiğini söylemek mümkündür.

Veda Hutbesi kadın haklarına da değinmiş, hiçbir değer görmeyen, kız çocuklarının canlı canlı gömüldüğü bir toplumda, onlara kadın ve erkeğin birbiri üzerinde hakları olduğunu hatırlatıp, kadınlara cahiliyede olduğu gibi ayırım yaparak muamele edilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Kadın erkek arasındaki hukuk inşa edilmiş ve haklar adalet ölçüsüyle belirlenmiştir. Kadın ve erkek, hukuk karşısında eşit kabul edilmiş, evlilikten dolayı gelen haklar kadına verilmiştir.

---

<sup>76</sup> Bknz Ek III. Veda Hutbesi.

<sup>77</sup> Bknz Ek III. Veda Hutbesi.

Batı'da o dönemde evli kadının tüm malları evlendiği eşine ait olurken, İslam'da kadın bireysel olarak tanınmış ve aile içindeki vazgeçilmez yeri Veda Hutbesinde de vurgulanmıştır. “Ey insanlar! Kadınlarınızın haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Sizin kadınlar üzerinde haklarınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Kadınlara en iyi şekilde davranıp muamele ediniz. Çünkü onlar, sizin himaye ve muhafazanız altına girmiş kimselerdir. Kadınlar hususunda Allah'tan korkup çekinin.”<sup>78</sup>

İnsanlar arasındaki her türlü ayrımcılığa son vermiş ve ırkçılık toptan reddedilmiştir. İnsanoğlunun ilk yaratılışına gönderme yaparak, Peygamberimiz (s.a.v.) üstün ırk anlayışını çürütmüş ve insanların hepsinin aynı soydan geldiğinin altını çizmiştir.<sup>79</sup> Araplar arasında yaygın olan kendini üstün görme hastalığına karşı çıkarak bu evrensel mesajı herkese iletmiştir. Üstünlüğü takvaya bağlayarak, her türlü sınıf ayrımını da ortadan kaldırmıştır. “Ey insanlar! Rabbiniz bir, ceddiniz birdir. Hepiniz, Âdem'den türemiş bulunuyorsunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah katında en makbul olanınız, O'ndan en çok korkup çekineninizdir. Bir Arap'ın Arap olmayana, -takva hariç- üstünlüğü yoktur.”<sup>80</sup>

Görüldüğü gibi, Veda Hutbesi kendisinden yüzlerce yıl sonra gelişecek olan modern insan hakları ve bireyin devlete karşı korunması fikrini insanlığa çok önceden iletmiş ve bireyin kutsal olan can, mal ve haysiyet haklarının dokunulmazlığını ilan etmiştir.

Veda Hutbesinde Peygamberimiz (s.a.v.) konuşmasında sık sık “Ey İnsanlar” diyerek başlayarak bu ilahi mesaj ve prensiplerin sadece Müslümanlara değil, tüm insanlığa iletilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu hitap aynı zamanda, insan olarak çıplak bir eşitliğin ve evrenselliğin önemini belirtirken, bütün dünyayı kapsayan tarihi bir hutbe ve ilk insan hakları beyannamesi olarak görülmelidir. Hutbe, sadece inananlara değil, gayri Müslimlere ve hatta inançsızlara da hitap etmekte, dünyada barış içinde yaşamının hak ve hukuktan geçtiğini hatırlatıp, insanları medeniyete davet etmektedir.

---

<sup>78</sup> Bknz Ek III. Veda Hutbesi.

<sup>79</sup> M. Tayyib Okıç, "Peygamberimiz ve İnsan Hakları," *Diyanet Dergisi: Hz. Muhammed Özel Sayısı*, Ankara, 1970.

<sup>80</sup> Bknz Ek III. Veda Hutbesi.

## 2.9 Medine Toplumu Örneği

Medine’de kurulan ilk İslam devletinin dayandığı prensipler, Peygamberimiz’in (s.a.v.) mütevazı hayatında da bizzat uyguladığı, adil, mutedil, özgürlükçü ve eşitlikçi esaslara dayanmaktadır. Peygamberimiz’in (s.a.v.) oluşturduğu ve çölde bir vaha gibi yeşeren İslami hayat, devlet yapısını da etkilemiş, bir hikmet devleti meydana getirmiştir. Bu bağlamda Peygamberimiz’in (s.a.v.) kendi hayatında uyguladığı bazı günlük uygulamaların, bu konuda bize ışık tutacağını düşünürüz.

Örneğin, Medine’ye varmadan önce Kuba şehrinde konaklayan Hz. Muhammed, (s.a.v.) orada bir hutbe vermiştir. Hamidullah’ın alıntıladığı bir rivayete göre, Kuba şehrinde Peygamberimiz (s.a.v.) Kulsum ibn el-Hidm’in evinde misafir olur. Ziyaretçilerin çoğu peygamberin kim olduğunu bilmezler. Ebu Bekir ile birlikte bir hurma ağacının altında oturan Peygamber’in (s.a.v.) sima olarak tanımayan birçok kişi Ebu Bekir’i peygamber zannetmiştir. Ancak daha sonra Hz. Muhammed’e (s.a.v.) gelen güneşi engellemek için Ebu Bekir’in ayağa kalkması ve bir bez parçası ile güneşi engellemesi sonucu insanlar peygamberin kim olduğunu anlamışlardır.<sup>81</sup> Bu olay, onun mütevaziliğinin mükemmel bir örneğidir. Aynı şekilde, Kuba’da bir hutbe veren Peygamber (s.a.v.), o hutbesinde sadakanın altını çizmiş ve verecek hiçbir şeyi olmayan bir güzel söz söylesin diyerek İslam dininin yaklaşımını özetlemiştir.<sup>82</sup>

Peygamber’in (s.a.v.) Medine’ye varışı da onun diplomatik devlet adamı yeteneklerini gösteren bir olaya sahne olmuştur. Herhangi bir kabileyi kırmak istemeyen Peygamber (s.a.v.), birinin misafiri olmak yerine, devesinin yularını serbest bırakarak, onun çöktüğu yerde mescidini inşa etmiştir.<sup>83</sup> Mescidin kurulduğu arazi, iki yetim kardeşe ait olan bir arazidir ve bedeli verilerek satın alınır. Mescidin inşasında bizzat taş taşıyan Peygamberimiz’in (s.a.v.) bu davranışı da İslam’da devlet anlayışı ve devlet başkanının sahip olması gereken özelliklere ilham kaynağı olmuştur.

<sup>81</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 155.

<sup>82</sup> Rudani, *Büyük Hadis Külliyyatı; Cem’ul-fevaid*, (İstanbul, İz Yayıncılık, 2014) 2/27.

<sup>83</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 157.

Mescit ile birlikte, Peygamberimiz'in (s.a.v.) kaynaklarda *suffe* olarak geçen, gündüzleri eğitim, geceleri ise evsizlere barınak olacak bir yer inşa ettirmiştir.<sup>84</sup> İslam'ın zayıf ve güçsüzlere sahip çıkan anlayışının temelinde bu davranışlar yatmaktadır. Hamidullah, İslami anlamda ilk üniversitenin *suffe* denilen bu yer olduğu görüşündedir.<sup>85</sup> Burası medreselere model olmuş ve Ebu Hureyre ve Selman Farisi gibi İslam dininde öne çıkan isimlerin yetişmesine olanak vermiştir.

Peygamberimiz'in (s.a.v.) Ensar ve Muhacirleri *Muahat* denilen kardeşlik anlaşması ile birbirlerine ortak ve varis kılması da İslam'ın paylaşımına dayalı bir arada yaşama prensibine örnektir. Mekke'den gelen 186 kadar aile, kur'a yöntemi ile Medineli aileler ile kardeş ilan edilmiştir.<sup>86</sup> Birlikte yaşayıp, çalışan bu aileler arasındaki kardeşlik, ileride kurulacak olan İslam devletinin de temellerini meydana getirmiştir.

İrk ve doğumla gelen bir kabilecilik anlayışına sahip olan Medine'ye, Peygamber'in (s.a.v.) gelişi ile birlikte, kişisel irade ve seçimle tabii olunan bir kardeşlik anlayışı gelmiş ve modern anlamda toplumsal sözleşme dediğimiz anlayışın temelleri atılmıştır. İslam milliyet, ırk, ten rengi, doğum yeri ve kabile tanımaksızın, tamamen kişisel irade ile katılımı öngören bir sözleşmeye bağlıdır ve ümmet kavramına dayanır.

Hamidullah'a göre, İslam anayasası ve devletinin en önemli özelliği maddiyat ve maneviyat arasındaki dengeyi bulmuş olmasıdır. Devletin prensipleri ne sadece ruhani ve gerçeklikten uzak ne de sadece maddiyatçı yani vahşidir. Kişisel iradeye dayalı, toplumsal sözleşme, mütevazilik ve iyilikte yarışma esasları, Medine toplumunu örnek bir topluluk haline getirmiştir.

Medine toplumunun uygulamalarının İslam devlet anlayışı doğurmasının bir diğer örneği de savunma ve savaş konusundaki tutumlarıdır. Medine'ye göç eden Müslümanlara ekonomik ambargo uygulayan Mekkeliler, Medine halkının zor günler yaşamasına sebep olmaktadır.

---

<sup>84</sup> Hilal Kara, Abdullah Kara, *Ashab-ı Suffe* (İstanbul, Nesil Yayınları, 2007) 16.

<sup>85</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 158.

<sup>86</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 160-161.

Buna delil olarak Ebu Na'ile süt kardeşi Ka'b ibn el-Eşref'i öldürmek istediğinde yazdığı bir mektup tarihsel olarak gösterilebilir. Bu mektupta Medineli bu adamın Mekkelilerin ambargosundan nasıl etkilendiklerini anlattığı görülür. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine'ye gelişinden beri açlık, sefalet ve yokluk çektiklerinden Őikayet eden Ebu Na'ile, bütün Arabistan'ın da Medine'ye düşman olduğunu ileri sürmektedir. Hamidullah'a göre bu mektup, o günlerde Mekkelilerin Arabistan yarımadasında en güçlü kabile olduğunu gösterir.<sup>87</sup>

Tüm bu düşmanlık ve saldırılara rağmen, Hz. Muhammed (s.a.v.) herhangi bir saldırı yapmamakta ısrarcıydı. Mekkeliler fırsat buldukça Medine dışında karşılaştıkları Müslümanları öldürüyor veya mallarına zarar veriyorlardı. Aylarca süren sessizlikten sonra Peygamber (s.a.v.) bu konuda adım atmaya karar verdi ve Kureyş'e ait kervanların İslam topraklarından geçemeyeceğini ilan etti. Yine de saldırı yerine, Medine dışında bulunan, kervanlara geçit veren ve kervanlardan gelir elde eden kabileler ile bir tür ittifak arayışına gitti. Amacı, kan dökmek değil, diplomatik yollarla Mekkelileri bu yaptıklarından vazgeirmektir. Örneğin Benu Damran kabilesi ve Mudlic kabilesi ile saldırmazlık ve tarafsızlık anlaşmaları imzalamıştı.<sup>88</sup> Ancak, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) yok etmeye kararlı Kureyşliler, bu diplomatik çabalara rağmen savaşa karar verdiler.

Bedir savaşı bunun üzerine vuku bulmuştur. Bedir Savaşı, İslam savaş hukukunun temellerinin atıldığı bir savaştır. Esirlere eşit ve adil muameleyi, savaşta ölen cesetlere zarar verilmemesini ve savaşta bile olsa hasta, yaşlı ve kadınlara dokunulmamasını emretmiştir.<sup>89</sup> Daha sonra bu Kur'an ile de vurgulanmış ve İnsan Suresi 8. ve 9. ayetleri nazil olmuştur: "Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere Şöyle derler:) "Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz." Bu ayetlerle esirlerin her türlü ihtiyaçlarının İslam hkmeti tarafından sağlanacağı garantisi verilmektedir.

<sup>87</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 186.

<sup>88</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 188.

<sup>89</sup> Mehmet Azimli, "Bedir Savaşı erevesinde Bazı Mülahazalar." *İlhyat Bilimleri Araştırma Vakfı Dergisi Bilimname*, XVIII, 7-20 (2010): 15.

Uhud Savaşı da İslam'ın savaş ve insan hakları hukuku konularındaki üstünlüğünün ortaya çıktığı bir diğer savaştır. Savaştan sonra şehit olan Müslüman sahabenin cesetlerine saygısızlık eden Müşrikler ile, cesetlere saygı gösteren İslam ahlakı arasındaki fark tartışılmaz.

Örneğin, Ebu Süfyan'ın karısı Hind, Hz. Hamza'nın ciğerini sökerek, ağzında çiğnemiş ve daha sonra da kulaklarını ve burnunu keserek, boynuna gerdanlık yapmıştır. Benzer bir hadise Sa'd'ın kızı Mekkeli Sülafe, Müslüman sahabelerden iki oğlunu öldürenlerin kafataslarında şarap içeceğini söylemiştir.<sup>90</sup> Buna karşılık, Hz. Hamza'nın ölü bedenine hiçbir ahlak, hak ve kuralda yer almayan şekilde saldıran Hind'in kölesi Vahşi lakaplı siyah köle, Müslüman olmak istediğinde ne bir intikam ne de bir protesto ile karşılaşmış; tersine Allah'ü Teala ve Peygamber (s.a.v.) tarafından muhatap alınarak, İslam kendisine en güzel şekilde anlatılmıştır. Rivayetlere göre Furkan Suresi 6. Ayet, Nisa Suresi 4. Ayet ve Zümer Suresi 53. Ayetler Vahşi'nin Müslüman olmadan önce Peygamber'e (s.a.v.) yazdığı mektuplara cevaben inmiştir.<sup>91</sup>

Yukarıda da anlaşılacağı üzere, İslam, daha o dönemde çok ileri bir bakış açısı ile eşref-i mahlukat olarak gördüğü insana saygıyı şiar edinmiş, bunu anlatmış ve öğretmiştir. Oysa ki cahiliye kültürü, canlı veya ölü insana saygıyı yerine getirmeyen bir kültür olarak yok olmaya ve İslam'ın üstünlüğü karşısında sadece askeri anlamda değil, kültürel ve sosyolojik olarak da yok olmaya mahkum olmuştur.

Uhud Savaşı'nın gösterdiği bir diğer nokta ise İslam'da kadınların yeri ile ilgilidir. Yaygın olarak anlatılan görüşün aksine, kadınların aslında ön saflarda olduğu gerçeği Uhud Savaşı'nda bir kez daha ortaya çıkmıştır. Örneğin, Ehabîş kabilesinden bir kadın, Uhud'da yere düşen sancağı kaldırarak, savaşın sonuna kadar korumuştur. Yine Hamidullah'a göre, Uhud'da ilk bozgun yaşandığı sıralarda, birçok kadın sahabe, savaş meydanını terk etmeyi reddetmiş ve düşmana karşı saldırıya devam etmişlerdir. Örneğin, Umm Umare adlı kadın savaşın sonunda başarılarıyla Peygamberimiz'in (s.a.v.) övgüsüne nail olmuştur. Benzer bir şekilde Dinar kabilesinden Medineli bir Müslüman olan Amr'ın kızı Hind de başarılarıyla tarihe

<sup>90</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 200.

<sup>91</sup> Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul, Akçağ yayınları, 2013) 4133.

geçmiştir.<sup>92</sup> Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, kadınlar arka planda bekleyen, ikinci sınıf olarak değil, bizzat mücadelenin içinde yer alan bireyler olarak görülmüşlerdir.

Son olarak, kadınları da mirasa dahil eden Kur'an hükmü de Uhud Savaşından sonra inmiştir. O günkü Medine örfüne göre, bir adam öldüğünde mirası varsa en büyük oğluna, yok ise en yakın erkek akrabasına kalmaktaydı. Uhud Savaşı'nda şehit olan bir Müslümanın eşi, eşiyile birlikte sahip olduğu her şeyi kaybettiğini Peygamber'e (s.a.v.) dert yanınca, bu adaletsizliği gidermek, kadın ve erkek tüm aile fertleri mirasa dahil etmek için Nisa suresi 11. ayet indirilmiştir:

“Allah, size, çocuklarınız(in alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altında bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının hissesi altında birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”<sup>93</sup>

Yine, Uhud'dan sonra Peygamberimiz (s.a.v.), fakirlerin lehine olacak vergiler koymuş ve bunları kurumsallaştırmıştır.<sup>94</sup>

İslam'ın insan hak ve hukukuna saygısı ve bunun temellerini atışının bir diğer örneği Peygamberimiz'in (s.a.v.) Hendek Savaşı'ndan sonraki çabalarında görülebilir. Giderek artan askeri ve sivil güce rağmen, Peygamber (s.a.v.) daha fazla kan akmasını engelleyecek girişimlerde bulunmuş ve asıl önemli olanın insanların İslam'ın öğretisini yaymak olduğunu göstermiştir.<sup>95</sup>

Tüm bunların yanı sıra, modern zamanda insani yardım olarak geçen *humanitarian aid* kavramı da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kuraklık ve açlıkla karşı

---

<sup>92</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 200.

<sup>93</sup> Kur'an, Nisa, 4/11.

<sup>94</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 204.

<sup>95</sup> Muhammed Hamidullah, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2002) 35-74.

karşıya kalan ve kervanları İslam topraklarından geçemediği için gelir elde edemeyen Mekkelilere karşı, Peygamberimiz (s.a.v.) durumun vahameti karşısında olumlu adımlar atmış ve yardımlar göndermiştir. Mekkeliler'in haber göndermesi ve bazı yasakların kaldırılması ile birlikte yardım talep etmesi üzerine, Peygamberimiz (s.a.v.) hemen bu ricayı kabul etmiş ve Mekke'li yoksullara dağıtılmak üzere 500 dinar göndermiştir. Mevcut olan tahıl ticareti yasağını da kaldırmıştı. Böylece, aslında düşmanlarını köşeye sıkıştırma şansını reddetmiş ve sivil halkın maruz kaldığı bu drama karşı sessiz kalmamıştır.<sup>96</sup> Ayrıca, Ebu Süfyan'ın elinde olan derilerin karşılığında ona hurma vererek hem ticaret yapmış hem de Mekke'deki açlığın giderilmesine yardımcı olmuştur.<sup>97</sup>

Hudeybiye barışından bir yıl sonra hacc amacıyla Mekke'ye giden Müslümanların davranışları da İslam'ın insan haklarına bakışını çok iyi anlatan bir örnektir. Askeri, ekonomik ve sosyal üstünlüğe ve geçmişte yaşanan düşmanlığa rağmen, Mekke'ye giren Müslümanlar, Peygamber'in (s.a.v.) emri ile hiç bir şeye dokunmamış, mallarını ve evlerini olduğu gibi açıkta bırakıp dağlara çekilen Müşriklerin hiçbir şeyine zarar vermemişlerdir.<sup>98</sup>

Aynı durum Mekke'nin fethinde de yaşanmış ve Müslümanlar Mekkeliler'in mal ve yaşamlarına dokunmamışlardır. Bu davranışları, üstün İslam ahlakının eseri olduğundan, o dönemde birçok Mekke'li Müşriğin de Müslüman olmasına sebep olmuştur. Peygamberimiz (s.a.v.) Mekke'nin fethinin ardından kıldığı namazdan sonra halka seslenmiş, "Bugün sizden hiçbiriniz aşağılanmayacaksınız. Hadi şimdi gidin; hepiniz serbestsiniz"<sup>99</sup> diyerek, İslam hukukun sınırlarını da belirlemiş olmuştur. İntikam bir yana, genel af ilan etmiş ve Müslüman olmayanların da orada Müslümanlar ile birlikte hacc etmesine izin vermiştir. Gerek o dönemde gerekse sonraki çağlarda böyle bir medeniyet örneği bulmak gerçekten de zordur.

Tarihi kaynaklar, Mekke'nin fethinde bazı kişilerin daha önceden karar verildiği için öldürüldüğünü nakleder. İçlerinden bazılarının Müslüman olması ile

---

<sup>96</sup> Mustafa Ağırman, "Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Katıldığı Savaşlarda Sivillerin Korunması," Ekev Akademi Dergisi. 1.1. Ankara 1997.

<sup>97</sup> Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) 214.

<sup>98</sup> Abdurrahman Güneş, "Toplumsal Bir Zorunluluk: Bir Arada Yaşamak." *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10.2 (2005): 89-103.

<sup>99</sup> İbn Hişam s.821, İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye , IV, 344.

kurtuldukları da bilinir. 10 kişi olduğu rivayet edilen bu kişiler, zamanın yasalarına göre de suçlu kabul edilen savaş suçlularıydı. Af dileyenler ve Müslüman olanlar affedilmiş ve 3 kişi de Peygamber'in (s.a.v.) haberi olmadan idam edilmiştir. Hamidullah, bu durumu ayrıntılı olarak anlatır ve bunun Mekke'nin kan dökülmeden fethedildiği gerçeğine gölge düşüremeyeceğini tartışır.<sup>100</sup>

Mekke'nin fethinden sonra Peygamber (s.a.v.) ordusu ile birlikte Medine'ye dönmüş, Mekke'nin hiçbir zenginliğine dokunmadığı gibi yönetimini de o gün yeni Müslüman olmuş Mekkeli birine bırakmıştır. Bu, Peygamberimiz'in (s.a.v.) işgal değil, yerel yönetime olan inancını ve yerel halkla olan bağlarının gücüne ne kadar inandığının da göstergesidir. Aslında bu davranışı Peygamberimiz'in (s.a.v.), sadece yönetimle değil, sivil halkın duygu ve düşünceleri ile de ne kadar ilgilendiğinin de bir göstergesidir. Bugün halkına yabancılaşmış modern demokrasiler ile karşılaştırıldığında, kesinlikle daha demokratik ve sivil bir yönetim oluşturmuştur.

## 2.10 İslam'da Devlet Anlayışı

Mekke doğumlu olan Hz. Muhammed (s.a.v.) oligarşik bir yapının olduğu ve aile bağlarının idari mevki belirlendiği bir toplumda doğmuştu. Babasından kendisine hiçbir imtiyaz kalmamış ve ailesinde olan bir takım sorumluluklar da amcaları Ebu Talip ve Ebu Leheb tarafından yürütülmekteydi. Dolayısıyla aslında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ayrıcalıklı bir arka plandan gelmiyor oluşu da onun daha sonra başaracağı ve kuracağı devleti anlamakta etkili olacaktır.<sup>101</sup> Kendisi etrafındaki insanları İslam'a davet etmeye başladığında şahsına teklif edilen iktidar paylaşımı teklifini de reddederek bu dünya menfaatinden uzak büyümüş ve hiçbir dünya nimetinde gözünün olmadığı rivayet edilen şu hadis ile de belirtmiştir: “Güneşi sağ elime ve ayı da sol elime verseniz, yine de davamdan vazgeçmem.”<sup>102</sup>

İslam öncesi Mekke hiçbir zaman başka bir devletin idaresine girmemiştir. Bu anlamda kendi oligarşik ve aileye dayalı yapısı uzun yıllar kemikleşmiş bir yapıya dönüşmüştür. O dönemde Bizans, İran ve Habeşistan Krallıklarına komşu olan Mekke, bu krallıklar ile de zaman zaman ilişkiler kurmuş olsa da onların

<sup>100</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 228.

<sup>101</sup> İhsan Süreyya Sırma, *İşte Önderimiz Hz. Muhammed*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000) 129.

<sup>102</sup> İbn Hişam, I, 265, İbn Hişam s.168, İbn Kesir, es-Sîretu'n-Nebeviye, 1/474.

boyundurukları altına girmemiştir.<sup>103</sup> Oligarşinin hüküm sürdüğü bir şehir devleti olan Mekke'de ve krallıkların olduğu bir dönemde yetişen, Peygamberimiz 'in (s.a.v.) yazılı bir anayasası olan bir nevi cumhuriyet kurması da İslam'ın getirdiği ileri medeniyet seviyesinin bir kanıtıdır.

Kur'an'ı Kerim o dönemde var olan yönetimlere gönderme yaparak bazı krallıklardan bahsetmektedir. Özellikle Hz. İbrahim sonrası kralların adının geçtiği görülür. Tarihten örnekler içeren bu ayetlerde eski krallıkların nasıl işlediğine dair de ipuçları verilmektedir. Örneğin bu krallıklara yapılan göndermelerde peygamberlerin her zaman devlet başkanı olmadığı, bir krallık kurmanın ilk amaç olmadığı ve ancak adaleti yayacaksa devletleşme söz konusu olduğu görülmektedir. Bu anlamda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) de kendisine yapılan iktidar teklifini geri çevirmesi manidardır. Amaç, muktedir olmak değil, hakkın ve adaletin yayılmasını sağlamaktır.<sup>104</sup>

Krallıklara gönderme yapılan ayetlere bakıldığında, Kur'an'ın genel olarak mutlakiyete karşı olmadığı görülmektedir. O dönemde yaygın tek yönetim biçimi olan krallığa bir itiraz yapılmazken, adaletsiz ve acımasız hükümdarlara eleştirilerde bulunulmuştur. Örneğin, Hz. İbrahim'i yakarak öldürmeye mahkûm eden hükümdardan bahsedilir. Nemrut ve Hz. İbrahim arasında bir tartışma geçer.<sup>105</sup> Bakara Suresi'nin 258. ayetinden alıntılanan bu konuşmadan, Nemrut'un dinleyerek karar veren biri olduğu anlaşılmaktadır. Sonuçta yanlış karar verse de ve Allah dostunu mahkûm etse de nispeten gelişmiş bir devlet anlayışının varlığından söz edilebilir.

Bir diğer devlet örneği, Hz. Yusuf'un kıssasının anlatıldığı Yusuf suresinde görülebilir.<sup>106</sup> Bir hükümdara vezirlik yapacak makama kadar yükselen Hz. Yusuf'un hikâyesinde, yine sorunları çözmeye çalışan, kıtlık döneminde halk ile ilgilenen ve yapılan haksızlığı gidermeye çalışan bir hükümdar tasviri vardır. Hz. Yusuf ise hükümdar olmak değil, sorunları halletmek için bir nevi ekonomi bakanı olmayı talep etmiştir. Bu anlamda bakıldığında yine Kur'an'da aslolanın iktidar sahibi

<sup>103</sup> İhsan Süreyya Sırma, *İslam Öncesi Mekke ve Hz. Muhammed*. (İstanbul, Beyan Yayınları, 2012) 21.

<sup>104</sup> Muhammed Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 2000) s. 34.

<sup>105</sup> Kur'an, Bakara, 2/258.

<sup>106</sup> Kur'an, Yusuf 12/54.

olmak değil, adalet ve hikmet ile yönetilen bir toplum oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır.

Bir diğer bahsi geçen kral da Hz. Musa döneminde yaşayan firavundur. Hz. Musa'yı nehirden alarak büyüten Firavun ve ailesi, Hz. Musa bir cinayet olayına karışınca ona karşı idam emri çıkarmaktan geri durmamıştır.<sup>107</sup> Bu emri çıkarırken Firavun'un çevresindeki şûraya danıştığını görüyoruz. Bu iki durum da o dönemde nispeten gelişmiş bir hukuk anlayışının varlığını gösterme açısından önemli olup İslam'ın iktidarı adaleti yaymakta ancak bir araç olarak görmesinin bir kanıtıdır.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin soylu bir aileden gelme veya yönetici olma gibi bir zorunluluğu ya da tercihinden bahsedilmezken yönetici olan bazı peygamberlerden de bahsedilir. Soy sop meselesinin, önemsenmediğini gerek ayetlerde gerekse hadislerde görmek mümkündür. Peygamber'in (s.a.v.) özel bir aileye mensup olmaması sık sık Müşrikler tarafından eleştirilmiş ve neden soylu bir aileden gelmediği sorgulanmıştır.

Peygamberlik ve hükümdarlığın birleştiği örneklerden bir diğeri Hz. Davud ve Süleyman hikâyesidir. Kur'an'da yeryüzüne halife kılındıkları söylenen bu Peygamberler, hem peygamberliğin gerektirdiği alimlik hem de krallığın gerektirdiği yetenek ve güç ile donatılmışlardı.<sup>108</sup> Bu bakımdan aslında Kur'an'ın hükümdarlık için farklı vasıflar beklediği anlaşılmaktadır. Örneğin Hz. Davud ile ilgili ayette Sad Suresi 20'de "Biz seni yeryüzünde halife kıldık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet..." denilmektedir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kurduğu sistemde ise devlet başkanı meşruiyetini biattan almaktaydı. Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste de İslam yönetimindeki biatın önemi vurgulanmıştır:

"Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş, Bana isyan eden de Allah'a isyan etmiş olur. Emire itaat eden Bana itaat etmiş, emire isyan eden de Bana isyan etmiş

---

<sup>107</sup> Kur'an, Kasas 28/15-20.

<sup>108</sup> Kur'an; Enbiya 21/78, Sebe, 34/13, Sad, 38/26.

demektir. Emir bir siperdir. Onunla arkasında savaşılar ve korunulur. Emir takva ile emreder ve adil olursa me'cur olur. Takva ile emretmezse günahı kendinedir.”<sup>109</sup>

Müslümanların biatı ile başlayan birlik olma hali, devletleşmede de kullanılmıştı. Ancak, kendisine biat edilmesine karşın, Peygamber (s.a.v.) kendini üstün bir kral ya da yönetici haline getirecek bir sistem kurmamıştır. Aksine, sıradan bir insanın haklarına sahipti. Örneğin, herhangi biri onun hakkında şikâyetle bulunup, mahkemeye gidebiliyordu. Devlet gelirleri üzerinde fazladan bir hakka da sahip değildi. Komutan olmasına rağmen diğerleri ile aynı oranda ganimet alabiliyordu. Beyt'ul Mal'a aktarılan hazine içinse kesinlikle kendi ailesi için harcama yapamamaktaydı.<sup>110</sup>

Biat'ın İslam devletinde bir gelenek haline gelişi, gücünü toplumdan almasını gerekli olduğunu gösterir.<sup>111</sup> Bugünkü anlamda bir seçim sandığı veya benzeri bir olgu yoktu ancak biat almayan birinin de zorbalıkla gelmesi mümkün değildi. Bunun yanı sıra Kur'an'da biatın aynı zamanda itaat gerektirdiği de belirtilmektedir. Ulu'l Emr'e itaat sıklıkla değinilmekte ve peygambere itaat konusunda da emirler verilmektedir. Ancak Kur'an'ın biatı ve itaati daha çok birlik ve dirlik temelinde ele aldığı, düşmana karşı zayıf düşmeme ve kaos içinde kalmama durumu için teşvik ettiği görülmektedir. Örneğin Enfal Suresi 46.ayette “Allah'a ve Resul'üne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.” buyrulmaktadır.<sup>112</sup>

Kur'an çeşitli ayetlerle toplumun gelişmesinin işaretini de vermiştir. Örneğin Al-i İmran Suresinin 190. ve 191. ayetlerinde Müslümanlar çevrelerine bakarak, düşünmeye davet edilmiş ve Allah'ın yarattığı dünyadan faydalanmaları tavsiye edilmiştir. “Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın.” Bu ayet, Müslümanların sürekli değişim ve devinim içinde olmaları gerektiğini ifade etmekte, çevrelerinde ve dünyada yaşanan gelişmelerin hayırlı olanlarına nereden gelirse gelsin teveccüh etmelerini emretmektedir.

---

<sup>109</sup> *Kütübi Sitte ve Şerhleri*, No:1726, Çağrı Yayınları, 1992.

<sup>110</sup> Zekeriyya Muhammed El-Kudat "Hz.Peygamber Dönemi'nde Beytu'l Mal." Çev. Mehmet Nuri Güler. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II.* (1996): 237.

<sup>111</sup> Tuncay Başoğlu, “ İslam Hukukunda Beyat,” Dan. Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, (İstanbul: Marmara Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996)

<sup>112</sup> Kur'an, Enfal, 8/46.

## 2.11 Ümmet Anlayışı

Kur'an, kabile ve ulus anlayışının çok ötesine geçerek, insanların soy, kan bağı, zenginlik gibi özelliklerinden ziyade, bir inanç birliği etrafında devletleşmesi anlayışını getirmiştir. Bilerek, bilinçli bir şekilde, isteyerek, düşünerek bir topluluğun üyesi olan insanların, ümmet anlayışı ile birlik olarak bir topluluk oluşturması, bunu biat ile güçlendirmesi ve toplumda farklı olanlara da yaşama güvencesi verecek kadar kapsayıcı olabilmesi Kur'an'ın çizdiği yoldan kaynaklanmaktadır.

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”<sup>113</sup>

Bu bir bakıma Rousseau'nun Toplumsal Sözleşmesi gibidir. Toplum, belli prensipler etrafında bir araya gelerek, bir anlaşma, sözleşme yapmaktadır.<sup>114</sup> 20.yüzyıla kadar evrensel prensiplere değil, ırk, soy, aristokrasi, monarşi, kabile gibi doğuştan gelen özelliklere dayanan devletler kuran toplumlar, daha 6. yüzyılda Kur'an tarafından adaletin ve hukukun hüküm sürdüğü bir toplumsal ittifak yapmaya davet edilmişlerdir.

Nitekim Kur'an'ı Kerim'de bazı peygamberlerin eş ve çocukları bile inanç birliği yok ise kabul görmemiş ve herhangi bir imtiyaz elde edememişlerdir. Örneğin Hz. Nuh, tufan öncesi oğlunun da gemiye alınması için dua etmiştir ancak inananlardan olmadığı için bu dua kabul edilmemiş ve bir Peygamber de olsa Hz. Nuh'un oğlu cezalandırılmıştır. Bu adalet mekanizması, toplumun işleyişinde de ortaya çıkmakta ve şeriat hukukunda bir kimseye makamı ve malı dolayısıyla iltimas geçilmemiştir. Ne böyle özel bir yasa ne de prensip vardır. Bu durum Hz. Nuh'un bahsinin geçtiği aşağıdaki ayetlerde görülmektedir:

“Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin. Allah, “Ey Nûh! O, asla senin aileden değildir. Onun yaptığı, iyi

---

<sup>113</sup> Kur'an, Hucurat, 49/13.

<sup>114</sup> Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2006) 67.

olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.<sup>115</sup>

Kur’an ümmet birliği konusuna vurgu yapmakta, İslam devlet ve millet anlayışının ümmet üzere olduğunu sık sık hatırlatmaktadır. Bu konuda diğer ayetlere de bakılabilir.( 49/Hucurat 10, 8/Enfal 27-28, 9/Tevbe 24, 3/Al-i İmran 103-104, 110-114)

## 2.12 Hükümet Yönetimi

İslam devlet anlayışında istişare ve şur’a altı çizilen bir prensiptir. Ancak bunun nasıl işleyeceği biraz da dönemin koşullarına bırakılmıştır. İstişarenin vurgulandığı Kur’an ayetleri çok net ve açık bir şekilde Müslümanların birlikte karar vermesini emreder:

“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.”<sup>116</sup>

“Size verilen herhangi bir şey sadece dünya hayatının geçici bir menfaatidir. Allah katında bulunanlar ise iman edip sadece Rablerine güvenen kimseler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır. O iman edenler, büyük günahlardan ve hayasızlıktan kaçınırlar. Onlar öfkelenedikleri zaman da kusurları bağışlarlar. Onlar, Rablerinin davetini kabul ederler ve namazı dosdoğru kılarlar. Onların işleri de kendi aralarında bir istişare ile olur. Kendilerine verdiğimiz rızıktan onlar Allah yolunda harcarlar.”<sup>117</sup>

Kur’an istişarenin detaylarını vermemekte ve özellikle de yöneticinin hangi dereceye kadar veto hakkı olduğunu da cevaplamamaktadır. Kur’an’a ters düşmemek kaydıyla, şuranın aldığı kararlar geçerlidir ve bu konuda yöneticiye ne kadar imtiyaz verildiği ise dönemin ve ülkenin şartlarına göre değişebilmektedir. İslam’ın belli bir yönetim sisteminden ziyade bağlı kalınması gereken prensipler veriş, onun

---

<sup>115</sup> Kur’an, Hud, 11/45-46.

<sup>116</sup> Kur’an, Al-i İmran, 3/159.

<sup>117</sup> Kur’an, Şur’a, 42/36-38.

evrenselliğini de yansıtmaktadır. Çağlara ve koşullara göre mutlakiyetten demokrasiye, federal devletten merkezi otoriteye kadar her sistem, adalet ve vicdan özgürlüğü sağladığı sürece, İslam'a uygun görülmüştür. Bu da aslında İslam'ın demokrasiye uygun olmadığı veya demokrasinin İslam'ın karakterinde olmadığı gibi bir takım tartışmaları geçersiz kılmaktadır.

İstişare ve şura geleneğinin oluşumu hadislerden de çıkarılabilir. Nakledilen birçok olayda Peygamberimiz (s.a.v.) Rasül ve devlet başkanı sıfatına rağmen, kararlarını danışarak almış ve katılmadığı durumlarda bile çoğunluğun kararına uymuştur. Buna örnek olarak birkaç vaka verilebilir. Örneğin, Müslümanları namaz için mescide toplama konusunda Peygamberimiz (s.a.v.) kişilerden görüş almış, dinlemiş ve sonunda oy birliği ile Ezan okunmasına karar verilmiştir.<sup>118</sup>

Yine, Uhud Savaşı'ndan önce nakledilen rivayetlere göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) bir savunma savaşı planlamak istemiş ancak yapılan toplantılarda çoğunluk bir meydan muharebesi isteyince, kendi fikrinde ısrar etmemiştir. Buna ek olarak, istişarenin sadece Müslümanlar arasında değil, gayri Müslimler ile de yapıldığını, onlara devlet dairelerinde iş verildiği rivayetlerden anlaşılmaktadır. Örneğin, Medine vesikası hazırlanırken, yarısı Yahudi olan Medine halkına danışıldığı bir gerçektir. Benzer bir şekilde, Hz. Ömer'in kendisine hesap bilen bir Rum aradığını, iktisadi işleri yaparken yardım aldığı bilinmektedir.<sup>119</sup> Aksi halde o dönemde böyle bir toplumsal ittifakın meydana gelmesi mümkün değildi.

İslam'ın bir arada yaşama ve hukuk kavramlarına bakış açısını daha iyi görmemizi sağlayacak bir diğer konu Kur'an'ı Kerim'de gayri müslimler ile olan ilişkileri anlatan ayetlerdir. Kapsayıcı olan Kur'an, gayri Müslimlere hukuk çerçevesi içinde davranılması gerektiğini söylerken, aşağıdaki ayeti zikreder:

“Allah'a ortak koşanların Allah katında ve Resûlü yanında bir ahdi nasıl olabilir? Ancak Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınız

---

<sup>118</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (İstanbul, Beyan Yayınları, 2013) s. 742.

<sup>119</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 746.

başkadır. Bunlar size karşı dürüst davrandığı sürece, siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları sever.”<sup>120</sup>

Bu ayet ile İslam hukukun üstünlüğü bir kez daha görülmektedir. O dönemde Müslüman olanlara yapılan her türlü eziyete rağmen, Kur’an medeni seviyeyi korumak adına gayrimüslimler ile olan antlaşmaları uyulmasını tavsiye ederek, hukukun üstünlüğünü savunmuştur. Bu durum, karşı taraf anlaşmayı bozmadıkça korunmuş ve herhangi bir medeniyetsiz davranış asla Müslüman taraftan gelmemiştir. Aşağıda verilen ayet de bu durumu tasdik ederek, hukuksuzluk için Müslümanlara izin vermemekte ancak karşı tarafın ihlali sonunda oluşan mağduriyete cevap olarak anlaşmayı bozmasına izin vermektedir:

“(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez.”<sup>121</sup>

İslam’da din ve vicdan özgürlüğü bu bakış açısının ürünüdür. Medine şehir devletinde farklı inanç gruplarını Medine Vesikası ile bir arada yaşama sanatını öğreten Peygamber (s.a.v.) bunu aşağıdaki gibi din ve vicdan özgürlüğü sağlayan ayetlere dayanarak elde edebilmiştir.<sup>122</sup> Burada dinin maddi hayat ve manevi hayat ile olan ayırımı yapıp, maddi yani hukuki hayatta bir ortak paydada buluşulurken insanların vicdani özgürlükleri serbest bırakılmıştır.

“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapılmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”<sup>123</sup>

“Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü’min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın? Allah’ın izni olmadıkça, hiçbir kimse iman edemez. Allah, azabı akıllarını (güzelce) kullanmayanlara verir.”<sup>124</sup>

---

<sup>120</sup> Kur’an, Tevbe, 9/7.

<sup>121</sup> Kur’an, Enfal 8/58.

<sup>122</sup> Nasuh Günay, “Hz. Peygamber’in Müslüman Olmayanlarla Münasebeti,” III. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler) 20 Nisan 2000, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi: n:9, Isparta 2001:215-223.

<sup>123</sup> Kur’an, Bakara, 2/ 256.

<sup>124</sup> Kur’an, Yunus, 10/99-100.

İslam'ın insan haklarında din, dil ırk veya herhangi bir aidiyet aramayışına delil olarak aşağıdaki ayet getirilebilir. Modern hukukta bile yıllar sonra 20. yüzyılda şekillendirilen mülteci hakları, İslam döneminde daha o yıllarda belirtilmiş ve insanlara sığınma hakkı verilmiştir. Bunun Müşrik olsalar bile verilmiş olması ise İslam hukukun çağının ötesinde oluşunun en büyük göstergesidir.

“Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.”<sup>125</sup>

Savaş hukuku da İslam'da detaylıca anlatılmış, eziyet, saldırı ve taciz amaçlı saldırılar yasaklanmıştır. Müslümanların yalnızca baskı ve zulüm karşısında kendilerini savunma amaçlı saldırı düzenlemelerine izin verilmiştir. Bununla birlikte, savaştan vazgeçilebilme ihtimali var ise, kullanılması ve savaşız çözüme gidilmesi her fırsatta belirtilmektedir.

Aynı şekilde, başka topraklarda Müslüman olanlara dinlerinden dolayı yapılan baskılar da Müslümanların o topraklara müdahale etmesi için bir gerektir. Bugün 21. Yüzyılda bile ileri devletlerin, halklarına zulüm eden ülke yönetimlerine müdahalesi hala tam olarak şekillenmemiştir. Bu yüzden büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda tutarsızca bazen müdahale edilmekte bazen edilmemektedir. Oysa İslam hukukunda durum tamamen zulüm ve baskıya dayanır ve hiçbir çıkar ilişkisi güdülmez. Hatta zulüm ve baskı eğer ki Müslüman olmayan bir halka yapılıyor ise Allah, yine savaş emretmekte, baskı ve zulüm kalkıp, insan haklarının korunduğu bir düzen oluşuncaya kadar Müslümanları mücadele etmekle görevlendirmektedir.

Aşağıdaki ayetlerden de görüleceği gibi insan haklarına evrensel ve uluslararası boyut getiren Kur'an, savaş esirleri konusunda da çağın ötesinde ilkeler getirmiştir. Modern dünyada Birinci Dünya Savaşı ile bir standart kazanan savaş esirleri (prisoners of war) durumu, İslam'da çok daha önce net olarak belirtilmiş ve esirlere hakları verilmiştir. Esir sahipleri, esirlerle yiyeceğini paylaşmaya, onları karşılıksız salıvermeye, fidye karşılığı serbest bırakmaya davet edilmiş ve esirlerin öldürülmeleri, işkence edilmeleri ve hatta açlık ve soğuk gibi kötü yaşam şartlarına

---

<sup>125</sup> Kur'an, Tevbe 9/6.

maruz kalmaları yasaklanmıştır. Dünyanın hiçbir döneminde, hiçbir medeniyetinde böyle adaletli muamele görülmemiştir.

“Sizinle savaşınlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez. Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke’den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşılırsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir. Eğer onlar (savaştan ve küfürden) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Hiçbir zulüm ve baskı kalmayınca ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır.”<sup>126</sup>

“Size ne oluyor da, Allah yolunda ve “Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver” diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğruna savaşa çıkmıyorsunuz?”<sup>127</sup>

“Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi. Şüphesiz ki Allah’ın onlara yardım etmeğe gücü yeter. Onlar, haksız yere, sırf, “Rabbimiz Allah’tır” demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah’ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah’ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi. Şüphesiz ki Allah, kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir. Onlar öyle kimselerdir ki, şayet kendilerine yeryüzünde imkân ve iktidar versek, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin âkıbeti Allah’a aittir.”<sup>128</sup>

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin

---

<sup>126</sup> Kur’an, Bakara, 2/190-193.

<sup>127</sup> Kur’an, Nisa, 4/75.

<sup>128</sup> Kur’an, Hacc, 22/39-41.

velileridir. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velayetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”<sup>129</sup>

“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi, onlardan oç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.”<sup>130</sup>

“Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.”<sup>131</sup>

“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allah’a tevekkül et. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”<sup>132</sup>

“Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. Eğer Allah dileseydi, onları size musallat kılardı da sizinle savaşılardı. Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse; Allah, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir. Diğer birtakım kimselerin de hem sizden emin olmak, hem de kavimlerinden emin olmak istediklerini göreceksin. Bunlar küfre her döndürüldüklerinde ona atılırlar. Eğer bunlar sizden uzak durmazlar, sizinle barış içinde yaşamak istemezler, ellerini savaştan çekmezlerse, onları yakalayın ve onları nerede bulursanız öldürün. İşte bunlara karşı size apaçık bir yetki verdik. Bir mü’minin bir mü’mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü’min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü’min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan

---

<sup>129</sup> Kur’an, Enfal, 8/72.

<sup>130</sup> Kur’an, Muhammed, 47/4.

<sup>131</sup> Kur’an, İnsan, 76/8-9.

<sup>132</sup> Kur’an, Enfal, 8/61.

bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında anlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü'min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”<sup>133</sup>

“Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”<sup>134</sup>

### 2.13 Adalet

İlk İslam devletinde adalete olan bağlılık, çok kültürlü olan Medine toplumunun barış içinde yaşamasını sağlayan en önemli faktördür. Gayrimüslim çoğunluğun Yahudi olduğu Medine’de her topluluk kendi iç işini kendi hukukuna göre yürütme özerkliğine sahipti.<sup>135</sup> Çok hukuklu bu sistemde devlet başkanına bağlı adalet mekanizması bir nevi üst mahkeme, temyiz ya da anlaşmazlıkların çözümlenemediği durumlarda bir danışma mercii konumundaydı. Bu açıdan bakıldığında İslam Devleti’nin modern devletler hukukundan üstünlüğü görülebilir.

Bugün azınlık haklarının sıkça tartışıldığı ve egemenlik haklarına dayanarak azınlıkların merkezi sistemde eritildiği bir hukuk anlayışı ile karşılaştırıldığında, 600’lü yıllarda bu derece özgürlükçü ve kapsayıcı bir anayasa yapmak, İslam’ın adalete verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Buna bir güzel örnek olarak Peygamberimiz’in (s.a.v.) cahiliye ile ilgili söylediği şu sözdür:

“Cahiliye dönemine ait erdemli davranışların İslam’da da uygulanmasına devam edilecektir.”<sup>136</sup>

---

<sup>133</sup> Kur’an, Nisa, 4/90-92.

<sup>134</sup> Kur’an, Mümtahine, 60/8-9.

<sup>135</sup> Ali Bulaç, "Bir Arada Yaşamının Mümkün Projesi: Medine Vesikası." *Bilgi ve Hikmet* n:5 Kış (1994): 3-14.

<sup>136</sup> İbn Hişâm, s. 668.

Bu hadisten anlaşıldığı üzere, önemli olan, herhangi bir topluluğu veya dini yok etmek değil, adalet ve erdem sahibi bir topluluk oluşturmaktır. Bu yüzden Müslümanlar, adaleti tesis ettiği ve Allah'ın hükümleri ile çelişmediği sürece diğer toplulukların uygulamaların almakta bir beis görmemişler ve böylece çok kültürlü bir toplum oluşturma idealini gerçekleştirmişlerdir.<sup>137</sup> Farklı ırk ve dinlerin sürekli baskı altında olduğu dönemde böyle bir yaklaşım bir devrim niteliğinde olmuştur.

Nitekim Hristiyan olan bazı toplulukların zamanla İslam Devleti'ne bağlanması bu devletteki adalet ve özgürlük anlayışından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Yemen'de bulunan Necranlı Hristiyanları Peygamberimiz'e (s.a.v.) yazdıkları bir mektupta adalet konusunda onun otoritesini istediklerini, bu konuda ona ve yasalarına güvendiklerini belirtmişlerdir.<sup>138</sup> Hamidullah'ın İbn Hişam'dan aktardığı mektupta Necranlı Hristiyanlar şöyle bir talepte bulunmaktadır:

“Aramızda çıkacak parasal ve mali ihtilaflarımız konusunda, sahabelerin arasından seçeceğin bir kimse bize hakemlik etsin; zira bu hususta biz size itimat ediyoruz.”<sup>139</sup>

Dahası, dönemin Hristiyanlarından Nesturi bir piskopos, Müslümanların ülkesini fethetmesi üzerine bir Hristiyan dostuna yazdığı mektupta Arapların Hristiyan dini ile hiç savaşmadıklarını, Hristiyan din adamlarına ve inancına hürmet gösterdiklerini yazmış ve hatta kilise ve manastırlarına bağışta bulduklarını dile getirmiştir.<sup>140</sup>

Peygamberimiz'in (s.a.v.) adaleti tesis ederken hiçbir şüpheye yer bırakmama çabasına güzel bir örnek eşi Hz. Ayşe ile yaşadığı ihtilaftır. Veda Haccı esnasında Hz. Ayşe'nin devesine bir başka hanımının yüklerini taşıtmak isteyen Peygamberimiz'e (s.a.v.) karşı çıkan Hz. Ayşe'ye, bizzat Peygamberimiz (s.a.v.) isterse bir hakem tayin edebileceğini söylemiştir.<sup>141</sup>

---

<sup>137</sup> Eyüp Köktaş, "Medine Vesikası: İslam'ın Çoğulculuk Referansı." *Bilgi ve Hikmet* sayı:5 Kış (1994):58.

<sup>138</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 766.

<sup>139</sup> İbn Hişam 676, Taber I, 1474.

<sup>140</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 766.

<sup>141</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 769.

İslam'ın adalet anlayışını en güzel ifade eden örneklerden biri de şüphesiz Tu'me b. Ubeyrik olayıdır.<sup>142</sup> Kur'an'ı Kerim'de Nisa Suresi 105-112. Ayetlerin inmesine vesile olduğu söylenen bu olay, İslam adalet anlayışının tarafsızlık ilkesini göz önüne sermektedir. Rivayete göre, çaldığı bir zırhı bir Yahudi'ye götüren Ensar'dan Tu'me b. Ubeyrik, zırh ilgili sorgulandığı zaman suçu Yahudi'nin üzerine atmış ve kendi akrabalarından da şahitler göstermiştir. Ettiği yeminler ve gösterdiği şahitlere güvenerek Ubeyrik'in lehine karar vermeye eğilimli olan Peygamberimiz (sav) Nisa Suresi'nin aşağıdaki ayetleri ile uyarılmış ve kendisinden adalet ile hükmetmesi ve hainden yana olmaması istenmiştir.

“ Biz sana Kitab (Kur'ân)ı hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma! Allah'tan bağışlanmanı dile. Şüphesiz, Allah bağışlayıcıdır, esirgeyicidir. Kendilerine hainlik edenleri savunma. Muhakkak Allah hain günahkârları sevmez. Bunlar, insanlardan (hainliklerini) gizlerler de, Allah'tan gizlemezler. Oysa O, geceleyin istemediği şeyi kurarlarken onların yanı başlarındadır. Allah, onların yaptıklarını (ilmiyle) kuşatmıştır. Haydi siz dünya hayatında onları savunuverdiniz (diyelim). Peki kıyamet gününde Allah'ın huzurunda onları kim savunacaktır? Yahut onlara kim vekil olacaktır? Kim bir kötülük işler, yahut nefesine zulmeder, sonra da Allah'tan bağışlanmasını dilerse, Allah'ı bağışlayıcı ve esirgeyici bulur. Kim bir kötülük işlerse, kendi nefesine kötülük etmiş olur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir. Kim bir hata veya bir günah işler de sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.”<sup>143</sup>

"Eğer mü'minlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa, onların aralarını bulun. Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönüncüye kadar siz de vuruşun. Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun; çünkü Allah âdil davrananları sever."<sup>144</sup>

Yukardaki ayetler İslamiyet'in hak, adalet ve özgürlüklere olan hassasiyetini vurgulamakta ve adil bir toplum düzeni oluşturmayı emretmektedir.

---

<sup>142</sup> Muhit Mert, İslam'da Adalet İlkesi, *Yeni Ümit Dergisi*, s:84 Nisan-Haziran 2009.

<sup>143</sup> Nisa suresi 105-112.

<sup>144</sup> Hucurat sûresi, 49/9.

Buna ek olarak, modern hukuk sistemlerinde şüphenin davalı lehine yorumlanması olarak uygulanan hukuk prensibinin, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bizzat onun öğretileri ile uygulamaya konulmuş olması da dikkate değer bir noktadır. Şüphenin davalı lehine kullanılması, yani suçtan şüphe ediliyor veya delil yetersizliği söz konusu ise davalının affedilmesi prensibi, Medine Devleti'nin hukuk prensiplerinden biriydi. Bunu ispatlayacak rivayet ve uygulamalar aşağıdaki hadislerde görülebilir. Bu hadislerden birinde;

“Şüpheli durumda cezayı kaldırınız. Cezaya çarptırılma ihtimali varsa sanığı serbest bırakınız. Zira bir Başkanın yanlışlıkla cezalandırmaktansa yanlışlıkla affetmesi daha hayırlıdır ” rivayet edilmektedir.<sup>145</sup>

Erken dönemlerdeki hukuk kurallarının ilk bilinenlerinden olan Hammurabi kanunlarında kısasa kısas ilkesi varken, bu uygulamanın daha sonraki dönemde Tevrat ile de devam ettirildiği görülmektedir.<sup>146</sup> Ancak bu kıyaslarda örneğin bir adam başka bir adamın çocuğunu öldürürse, ceza olarak kendi çocuğu öldürülmekteydi. Kur'an ilkesel olarak bu tür kısasa karşı çıkmış ve kısası şu ayette görüleceği üzere hafifletmiştir:

“Hiçbir nefis bir başkasının yükünü çekemez”<sup>147</sup>

“Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız”<sup>148</sup>

Bunun yanı sıra İslam birinin bir başkasının yaptığını yüklenmesine izin vermemiş, köleler ve cariyeler ile olan hükümleri onların lehine genişletmiştir. Örneğin sahibinin hatasından köleler sorumlu tutulamazken köleler bir zarara yol açtığında sahipleri zararı ödemek zorunda bırakılmıştır. Çünkü kölelerin mülkü yoktur. 18. Yüzyılda Judicature Act yürürlüğe girinceye kadar cansız varlıklardan

---

<sup>145</sup> İbn Hişâm, s. 741, Buhârî, 64: 37, n.28, İbn Kesîr, Bidâye, IV, 173, Ebu Davud, salât 114, Tirmizî, hudûd 2.

<sup>146</sup> King Of Babylon Hammurabi, *The Code Of Hammurabi*, (New York: Seven Treasures Publications, 2008) 59.

<sup>147</sup> Kur'an, En'am, 6/164.

<sup>148</sup> Ku'an, Bakara, 2/179.

bile zarar telafi etme hükmü bulunan İngiliz Hukuku ile karşılaştırıldığında şüphesiz çok daha insani, ileri ve medenidir.<sup>149</sup>

İslam toplumundaki adaletin tesisinde en önemli noktalardan birinin devlet yöneticilerinin hukuk karşısında sıradan bireyler ile eşit tutulmalarıdır. Bir diğer deyişle hukuk karşısında herkes eşittir. Bu öyle bir noktaya gelmiştir ki bizzat Peygamber'e (s.a.v.) karşı açılan 10'a yakın dava mevcuttu. Dava açanlar arasında gayri Müslim tebaa da vardı. Bu davaların hemen hepsinde Peygamber (s.a.v.) kendi aleyhine karar vermiş ve toplumda yöneticilerin kayırıldığı gibi bir anlayışın önüne geçmiştir.<sup>150</sup> Teorik olarak bu prensip İslam geleneğine, yöneticinin kendi tarafı olduğu bir davada hâkim olamaması şeklinde kabul edilmiştir.

Batı hukukunda Kralın tartışılmaz üstünlüğü İslam hukukunda yoktur. Örneğin İngiltere'de Kralı hâkim mahkemeye çağırılmazken, İslam toplumunda bunun birçok örneği mevcuttur.<sup>151</sup> Peygamber döneminden Endülüs ve Osmanlı'ya kadar bu uygulama sürmüştür. Hukukun karşısında eşitlik ilkesini en iyi anlatan delillerden biri de şüphesiz bir devlet başkanı olan Peygamberimiz'in (s.a.v.), vefatında önce söylediği şu sözlerdir:

“Eğer herhangi birinizin sırtına vurmuş isem işte kısas için sırtım; eğer herhangi birinize hakarete bulunmuşsam, öç almak için onur ve haysiyetim; eğer herhangi birinizin malını almış isem, işte servetim.”<sup>152</sup>

Bir diğer altı çizilmesi gereken prensip ise kabul edilebilir ve edilemez delillerin durumudur. Örneğin bir tanıklık veya delil hukuki yollardan elde edilmemiş ise, mahkeme tarafından tanınmaması gerektiği bizzat Peygamber (s.a.v.) tarafından emredilmiştir.<sup>153</sup>

---

<sup>149</sup> Arthur Wilson, *The Supreme Court of Judicature acts, 1873 and 1875 schedule of rules and forms, and other rules and orders : with notes*, (London: Stevens and Sons, 1875) 144.

<sup>150</sup> Muhammed Hamidullah, *Muslim conduct of state*, (Malaysia: Islamic Book Trust, 2012) 138.

<sup>151</sup> Vecdi Akyüz, *İslam Hukukunda Yüksek Yargı ve Denetim: Divan-ı Mezalim*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995) 127.

<sup>152</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 772.

<sup>153</sup> Hasan Ali Görgülü, "Hukukun Amaçlarını Belirleme Açısından Hz.Peygamber'in Söz ve Uygulamaları," *III. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* 20 Nisan 2000, (Isparta: S.D.Ü.İ.F.,2001): 123-144.

İslam hukukunun getirdiği bir başka yeni bakış açısı ise, bugün modern hukukun da kabul ettiği, suçun kasıt taşıyıp taşımadığı gerçeğidir. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu basit ama önemli hukuki prensibi, bugünkü hukuk devleti kavramından çok önceleri “Ameller niyetlere göredir” diyerek ifade etmiştir. Hamidullah’ın sebep ve niyet dediği bu prensip bugün hukukun en önemli prensiplerinden biridir.<sup>154</sup>

Yine modern hukukta aile bireylerinin birbirleri lehine veya aleyhine tanıklık etmeye zorlanmaması ilkesi de ilk İslam toplumu tarafından uygulanmıştır. Hz. Ali bir gün ünlü hâkim Şureyh’in huzuruna çıkmış ve şahit olarak da oğlu Hasan’ı göstermiştir. Ancak, Şureyh bunu kesinlikle reddetmiş, bir baba ve oğulun birbiri için şahitlik etmesini adalete uygun görmemiştir.<sup>155</sup>

Kur’an’ı Kerim’de sadakaların dağıtımından yola çıkarak sosyal devlet vurgusu da yapılabilir.<sup>156</sup>

“Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”<sup>157</sup>

Bu ayetten görüldüğü üzere, İslam toplumunda toplanan sadakalar ile muhtaç durumda olanlara dağıtılmak üzere bir sistem oluşturulmuş ve bu düzenli olarak uygulanmıştır. Kur’an’ın birçok yerinde de insanlar sadakaya yönlendirilmiş ve bu konuda teşvik edilmişlerdir. Yukarıdaki ayette de detaylı olarak belirtildiği üzere, İslam toplumu bireylerin insani standartlarda yaşamasını ilke edinmiş bir toplumdur.

---

<sup>154</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 770.

<sup>155</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 777.

<sup>156</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam’a Giriş*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012) s. 196-202.

<sup>157</sup> Kur’an, Tevbe, 9/60.

### 3) 21.YY'DA OLUŞTURULMAK İSTENEN İSLAM ALGISI

Farklılıklara açık, İslam'ın çok hukuklu ve çoğulcu devlet anlayışına rağmen, bugün Batı toplumlarında oluşturulan İslam algısını çözümlmek, Medine Vesikasının neden anlaşılmadığı, Müslüman halkların neden bu vesikadan ve İslam devlet anlayışından uzaklaştığı cevaplanması gereken bir sorudur.

1980'lerden itibaren baş gösteren radikal İslam zihniyeti özellikle 21. Yüzyılın başlarında giderek artan olumsuz İslam anlayışını daha da tetiklerken Müslüman toplumların da kendi içlerinde bir mücadele vermesine sebep olmuştur.

İslam'ın hukuk alanında getirdiği yenilikler, insan haklarına verdiği saygı ve önemin anlaşılmasını veya yanlış yorumlanması ve hatta unutulmasının Müslüman olmayan toplumlarda olduğu kadar Müslüman olanlarda da ciddi bozulmuş, çürümüş ve cehalete yol açtığı söylenebilir. Medine Vesikası ve Veda Hutbesinde anlatılan, tavsiye edilen ve uygulanan prensiplerin aslında en çok bilinen tavsiyeler olması gerekirken, İslam dünyasında bile neredeyse en az bilinenler oluşu araştırmayı sorgulamayı hak eden bir meseledir.

#### 3.1 Bir Oryantalist İllüzyonu

Batı ile İslam toplumları arasında yaşanan rekabetin, mücadelenin ve hatta savaşın tarihi çok eskilere dayanmaktadır.<sup>158</sup> Deyin ki: “Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğulları'na indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz.”<sup>159</sup> Bu ayette görüldüğü gibi aslında geçmiş peygamberler ve onların öğretilerini tasdik ederek inen İslam dini, Müslüman olmayanlar tarafından yeni bir din olarak algılanmış ve bir nevi rekabet içine girilmiştir. Oysa İslam'ın temel dinamikleri ile Hristiyanlık ve Yahudiliğin temel inanışları birbirinden çok farklı değildir ve tek tanrılı dinler olarak, birbirlerine yakındırlar. Aynı kıssalar ve semboller kullanılmakta, aynı peygamberlere inanılmaktadır.

<sup>158</sup> John L. Esposito, *The Islamic threat: myth or reality?* 3rd ed. (New York: Oxford University Press, 1999) 4.

<sup>159</sup> Kur'an, Bakara, 2/136.

O dönemde Hristiyan ve Yahudi olanların birçoğunun yeni bir peygamber beklediği bilinmekte olmasına rağmen, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kendi aralarından seçilmemiş oluşu içerlemeye yol açmış, kendi peygamberlerini rahmet ve saygıyla anan İslam'a karşı bir kin oluşturmuştur.<sup>160</sup> İslam'ın hızla yayılmasının ve güçlenmesinin de şüphesiz bunda katkısı olmuştur. Bunca ortak değeri, inancı ve peygamberi olan dinler arasında bir yakınlık yerine, bir hasımlık oluşması açıklanmaya muhtaç bir konudur.

Bunun yanı sıra, Hristiyan toprakların İslam orduları tarafından fethedilişi de kültürler ve milletler arası rekabeti kızıştırmış, Hristiyan dünyasının kendini sürekli tehdit altında hissetmesine sebep olmuştur. Bu duygu ve düşüncelerin bir zaman sonra kronik bir korku ve hatta düşmanlığa dönüştüğünü söylemek çok da yersiz olmayacaktır. İslam'ın ilk ortaya çıkışından, Osmanlı'nın yıkılışına kadar sürekli Müslüman ordular ile mücadele eden Batı, sonunda bilinçaltına yerleşen bir korkuyla İslam'a bakar hale gelmiştir.<sup>161</sup>

Bir bakıma Haçlı seferlerinin ard arda yapılması bu kronikleşmiş korkunun bir tezahürüdür. Her ne kadar siyasi, ekonomik sebepleri olsa da Haçlı seferleri ile İslam'ı durduramayan Batı'nın bilinçaltı, İslam'ı bir arada yaşamayı öğrenecek değil, yok edilmesi gereken bir tehdit haline getirmiştir.

İletişim araçlarının kısıtlı olduğu çağlarda, Batı-İslam mücadelesini ancak savaşlar ve edebiyat gibi yazılı kaynaklarda görebiliriz. Bu konuda geniş bir çalışma yapan Edward Said, *Oryantalizm* adlı eserinde Batı'nın doğuyu kendi zihninde yeniden inşa ettiğini ve gerçek doğu ile değil, algı ile oluşturulmuş bir doğu anlayışı üzerinden politikalar belirlediğini savunur.<sup>162</sup> Said'e göre, Batı, kendini tanımlamak için Doğu'yu tanımlamış ve onu nasıl tarif ettiyse, kendi için tam tersi sıfatları uygun görmüştür.

---

<sup>160</sup> Mustafa Safa, "Hicret Öncesi Medine'de Sosyal ve Dini Hayat." *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt 6. No 12. Temmuz-Aralık 2012: 212.

<sup>161</sup> Edward W. Said, *Arabs, Islam and the Dogmas of the West* (New York Times Book Review, October 31, 1976):4-5,p 35-37.

<sup>162</sup> Edward W. Said, *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*, (London: Penguin Books, 1995):4-18.

Örneğin, Doğu irrasyoneldir öyleyse Batı rasyoneldir; Doğu feminendir, öyleyse Batı maskürendir; güçtür. Doğu, kaotik ise Batı düzen olmalıdır. Bu sınıflama ve tanımlamalar, sonunda ikinci sınıf görülen Doğu'ya karşılık, üstün olan Batı ırkını ortaya çıkarmıştır.

Edward Said, oryantalizm tezini oluştururken Batı'nın en çok İslam ile çarpışarak bunu inşa ettiğini iddia eder ve Doğu'dan anlaşılması gerekenin İslam olduğunu dile getirir. Sonraları bu diğer coğrafya ve kültürlerle kaymışsa da başlangıç noktası itibariyle, Müslüman toplumları hedef almıştır. Batı edebiyatında ve bilim dünyasında bunun izleri görülmüş, İslam ile tanışmamış topluluklar için yeni bir doğu inşa edilmiştir.

Ancak bugün, kitle iletişim araçlarının dünyayı sardığı, internetin bireyleri birleştirdiği, digital bilgi alışverişinin çok yüksek seviyede olduğu bir çağda, İslam'a karşı Batı'da olan önyargı ve negatif bakışın gerekçelerini bulmak zordur. Said'e göre, edebiyatın yerini modern yüzyılda medya almış ve yüzyıllardır bilinçaltında beslediği islamafobik düşünceleri medyada televizyon, sinema ve diğer medyumlar aracılığı ile yaymaktadır.<sup>163</sup> Bugün gelinen noktada, İslam Batı'da terörizm ile özdeşleştirilmiş, öğretilerinin ne olduğu bile bilinmeyen, cahil ve tehlikeli bir öğreti olarak sunulmaktadır. İslam dünyasından çıkan bazı pozitif unsurlar bir nevi istisna olarak görülmekte veya bir şekilde İslam etkisinden uzakta kalmayı başarmış kişilerin eserleri olarak sunulmaktadır.

Bu konuda en güzel örneklerden biri şüphesiz Batının Mevlana Celalettin Rumi'ye olan ilgi ve alakasında görülebilir. Kendini Allah aşkına ve O'na kulluğa adayan Mevlana'nın Batı'da egzotik bir şair gibi tanınması bir Müslüman dehanın İslam'dan ayrıştırılmasına örnektir. Bu durumun altını çizen ve tasavvuf çalışmalarıyla tanınan akademisyen Prof. William Chittick:

“Özellikle Batı'da insanlar Mevlânâ'nın İslam'la ilişkisinin olduğunu söylemeye utanır hale geldi. Çünkü İslam, her zaman terörle anılıyor. Bir nevi İslam'la terör birbirini tamamlayan tanımlar onlar için. Müslüman olduğunu dahi söylemeye utanan çok kişi var. Hâlbuki Mevlânâ, Müslüman kimliğinden ötürü

---

<sup>163</sup> Edward W. Said, *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*, p. 347.

Mevlânâ olmuştur. Ancak Batı dünyası Mevlânâ'yı İslam dini ile bir arada düşünmek istemiyor korkularından ötürü.”<sup>164</sup>

Benzer şekilde İslam mimarisi, sanatı ve eserleri de, Batının bilinçaltındaki tehlikeli, gerici, irrasyonel ve saldırgan İslam anlayışı ile uyuşmadığından adeta İslam'dan ayrı değerlendirmektedir.

İlginçtir ki Batı, tersi örneklerde karşılaştığında algısını gözden geçirmek yerine, güzel bulduğu İslami düşünce ve sembolleri İslam'dan bağımsız hale getirmeyi tercih etmiştir. Bilgi çağında olduğumuz 20. ve 21. yüzyılda, neredeyse her bireyin bilgiye sonsuz erişimi olduğu bir zamanda, ön yargıların ve korkuların azalması gerekirken, artması Batı'da kurumsallaşmış oryantalist düşüncenin geldiği noktayı göstermektedir.

Rönesans'la din ile ilişkisini yeniden tanzim ettiği inanan Batı'nın, Hristiyanlık dışındaki dinlere bakışı çok daha olumlu iken İslam ile olan ilişkisinin bu kadar problemlili oluşu İslam'ın spiritüel değil politik boyutunun olmasından kaynaklanmaktadır.

“İran Devrimi Batı dünyasında, dinin aynı zamanda politik bir etki ve kimliğe sahip olabileceğinin göstergesiydi. Dinin insanları ve toplumları hareket ettirebilen bir unsur olduğu fark edildi. Bu hareketin, çıkarlarına karşı bir saldırı olabileceği görüşü hâkim oldu. Eğer din, İsrail örneğindeki gibi kendi çıkarlarına hizmet ediyorsa sorun yok; fakat aynı tavra İran bürününce ciddi bir problem. Amerika bu devrimin ardından İran'ı ve İslam'ı sürekli kötiledi. Daha sonra olaylar birbirini takip etti; terörist saldırılar, 11 Eylül ve bunların ardından tekrar Rönesans'tan önceki İslam algısı canlandı. Medya şiddet içeren olaylarla İslam'ın bir araya gelmesine bayıldı ve bu durumu çok destekledi. İnsanların bombalandığına değinenlerin yanında Mevlânâ ile ilgili haberlerin hiçbir değeri yoktu. Şiddet içerikli haberler varken Mevlânâ'yı kim izler?”<sup>165</sup>

---

<sup>164</sup> William Chittick, "Batı, Mevlana'yı İslam'la anmaktan korkuyor." 14 May 2007. *Aksiyon Dergisi* Web. 5 May 2014.

<[http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail\\_openPrintPage.action?newsId=18214](http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=18214)>.

<sup>165</sup> Seyyid Hüseyin Nasr, "Batı İslam'a ideolojik bakıyor" 11 Apr. 2007, *Aksiyon Dergisi* Web. 6 May 2014. <[http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail\\_openPrintPage.action?newsId=14284](http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=14284)>.

Filistin sorunu, İran devrimi ve 11 Eylül saldırıları bu algıyı daha da güçlendirmiş ve Batı'da adeta İslam karşıtı bir sektör oluşturmuştur.<sup>166</sup> Diğer din ve öğretileri keşfetmeye yönelik Batıcı rasyonel akıl, İslam söz konusu olduğunda sadece kendi yargılarını güçlendirecek örneklerle yönelmektedir.

Medine Vesikası ve Veda Hutbesi gibi çağlar ötesine hitap edebilen gerçek çoğulcu bir toplum oluşturmayı başarmış, bir deneyimin Batı tarafından neredeyse yok sayılması insanlık için büyük bir kayıptır. Din ve vicdan özgürlüğü, hukuk karşısında eşitlik, yerel yönetim prensibi, bir arada yaşama, suçun bireyselleştirilmesi gibi modern ülkelerin ancak 20.yüzyılda ulaşabildiği noktaya ta o zamanlar bakabilmiş bir perspektifin bilinmek istenmeyişi oryantalist illüzyonun bir yansımasıdır.

### **3.2 İslam'dan Uzaklaşan Müslümanlar: Fundamentalist; Çağdaş Hariciler**

Oryantalist düşüncenin yüzyıllar süren ve bilinçaltında şekillenen varlığına rağmen, Batı'nın bugün gediği noktada İslam'ın özünden uzaklaşan Müslümanların da payı oldukça önemlidir. Batı karşısındaki üstünlüğünü kaybeden İslam medeniyetinin çağdaş müritleri yaptıkları İslam yorumu ve aldıkları tavır ile Batı'ya savaş açmış, Batı karşısındaki ezilmişliği, sorgusuz bir düşmanlığa dönüştürerek İslam'ın özgürlükçü yapısından uzaklaşıp otoriter, baskıcı ve hoşgörüsüz bir İslam anlayışı oluşturmuşlardır.

İslam toplumları Batı karşısındaki yenilgiye karşı seküler dünya görüşü ve aşırı dincilik arasında seçim yapmaya zorlanmış, iki aşırı uçta İslam'ın orta yol olma prensibini kaybetmişlerdir. Rönesans ve Reform hareketleriyle din ile arasına mesafe koyarak, yaşadığı tüm felaket ve kötülüklerin sebebi olarak dini suçlu bulan Avrupa aydınlanma düşüncesi, dünyaya seküler ve pozitivist bir bakış açısı sunmakla birlikte bu düşünceyi baskın hale getirmiştir.

Kendi din yaşayış ve yorumlarını gözden geçirmek yerine, din olgusunu hayatından çıkararak Batı, yerine doğa bilim, materyalizm, fizik ve teknolojinin

---

<sup>166</sup> Fred Halliday, "Islamophobia Reconsidered", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22, N:5, September 1999: 899.

kılavuzluk ettiği maddi zevk ve tatmin eksenli bir hayat oluşturmuştur. Bunun İslam toplumlarına yansması ise çok daha ciddi sorunlara sebep olmuştur.

Müslüman toplumlar, sanayi ve bilimde ileri giderek dünya liderliğini eline alan Avrupa karşısında ezilmiş ve onun liderliğini isteyerek veya istemeyerek kabul etmek zorunda kalmıştır. Avrupa'nın sanayi ve bilimdeki ilerlemeleri elbet politik alana da yansımış, Avrupalı devletler demokrasi, parlamenter yönetim ve sosyal haklar gibi yeni kavramları keşfederek bunlara kendi felsefi ve hayat görüşleri çerçevesinde dinden uzak ve seküler bir anlayışla yön vermişlerdir.

Müslümanlar ise bu ilerlemeye yetişmek için ya Batı gibi dinden uzak olmanın çare olduğuna inanmış ya da tam tersine dine daha da sarılarak ve hatta aşırı dincilik ile kaybettikleri “Asr-ı Saadet” günlerine geri dönmeyi hayal etmişlerdir. Bu yüzden Müslüman ülkelerde sürekli modernlik ve dindarlık çatışması yaşanmış, arada kalan mütevazı bir şekilde dinini yaşamaya çalışan Müslümanların karşısına hep iki zıt şık çare olarak sunulmuştur. Kafası karışık bu kesim bazen laik yönetimlere kulak vermiş bazen aşırı dincileri dinlemiştir. Kendine güvenen, modern, dindar ve aynı zamanda demokratik bir tavır geliştiremedikleri için çoğu kez keskin, acımasız ve köktenci dinci örgütlerin sesi, azınlık olmalarına rağmen göze batar bir şekilde öne çıkabilmiştir.

Dindar çoğunluktan gelişmek için dinden vazgeçmesini isteyen Avrupa menşeli hayat görüşü, orta yol dindar kesimin aşırı dinciler ile aralarına ciddi bir mesafe koymasına engel olmuştur. Nihayetinde din adına konuştuğunu ve savaştığını iddia eden bu radikal örgütler, ayet ve hadisler ile konuşup, kimi zaman halk adına yardımlar bile yaparak kendilerini orta yol veya ana akım olarak adlandırabilecek dindar kitle arasına sokmaya gayret etmektedirler.<sup>167</sup>

Batı'nın üçüncü dünyada yürüttüğü haksız politikaları da dile getiren bu oluşum ve örgütlerin getirdiği eleştirilerin bir kısmı şüphesiz haklıydı. Ancak oluşan bu kavram karmaşasında teröriste terörist diyemeyen, akli karışık, özgüveni zarar görmüş, gelişme adına dinden vazgeçmeyi kabul edemeyen ancak yoksulluk

---

<sup>167</sup> Quintan Wiktorowicz and John Kaltner, “Killing in the name of İslam:Al-Qaeda’s Justification for September 11”, *Middle East Policy*, Volume 5, No 2, Summer 2003: 77.

standartlarında da yaşamak istemeyen yığınlar arasından bu aşırı dinci gruplara sempatican toplamak görünen o ki çok da zor olmamaktadır.

Bugün Batılı devletlere, sömürüye ve haksızlıklara karşı savaştığını iddia eden, Kur'an-ı Kerim'i kendi anlayışları çerçevesinde yorumlayan, hoşgörü ve diyalog yollarını kapatmış, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) ve sünnetini anlamaktan uzak, görünüşte dindar ve fedakar ancak gerçekte ise maneviyattan uzak, savaşçı ruhlu ve kan akıtarak emellerine ulaşmak isteyen bu tarz örgütlerin İslam toplumlarına verdiği zararı Batılı devletler dahi verememiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en son çare olarak kullandığı savaşı, onlar ilk çare olarak sunmakta ve ölümü yaşamdan daha kutsal saymaktadırlar.<sup>168</sup>

Radikal İslam'ın savunuculuğunu yaptığı ileri sürülen grupların din yorumları, İslam'ın çok ötesinde, yaşamı ve yaşatmayı savunan medeniliğinden uzakta, ölümü ve kurban olmayı kutsallaştıran "biz ölümü, siz hayatı seversiniz" diyerek Batıyı ve Batılı yaşam tarzını suçlayan bakış açılarının, bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleriyle ve Kur'an-ı Kerim ile çeliştiği apaçıktır.<sup>169</sup> Şehitlik mertebesine ulaşmayı manipüle ederek sunan bu yaklaşım, Müslümanlar arasında kavram karmaşası, kafa karışıklığına sebep olmuş ve maalesef Batı ile mücadele edemeyen topluluklar için bu boşlukta bir yankı bulmuştur.

11 Eylül saldırıları ile iyice pekişen İslam eşittir terör algısı, Batı ile İslam toplumları arasındaki çatışmayı daha da körüklerken, sıradan Müslümanların da sekülerlik ile aşırı dincilik arasında sıkışmasına neden olmuştur. Milyonlarca Müslümanın şiddetten uzak yaşamasına rağmen, birkaç aşırı dincinin eylemleri, Müslümanların tamamına mal edilerek, onların dünya gözünde istenmeyen, problem çıkaran barbarlar olarak algılanmasını daha da kolaylaştırmaktadır.

Örneğin yakın zamanda vuku bulan Kenya Westgate Alış Veriş Merkezi saldırısı Müslüman olduğunu iddia eden bir örgütün İslam yorumunun ne kadar

---

<sup>168</sup> Quintan Wiktorowicz and John Kaltner, "Killing in the name of İslam: Al-Qaeda's Justification for September 11", p. 83.

<sup>169</sup> Quintan Wiktorowicz, "The New Global Threat: Transnational Salafis and Jihad " *Middle East Policy*, Volume 8, Issue 4, 2001: 24.

hastalıklı olduğunun bir diğer kanıtıdır.<sup>170</sup> Bir alışveriş merkezini basıp, her şeyden bihaber insanlara Müslüman olup olmadıklarını sorarak ve dahi seçerek öldürmeleri ile cephede bile kendisine saldırmayanları öldürmeyen, esirlere eşit muamele eden, kısasta affetmeyi öğütleyen nebevi sünnet arasında şüphesiz yakından uzaktan bir ilgi yoktur. Sadece cephe savaşına müsaade eden İslam, haksız yere bir cana kıymayı lanetleyen bir dindir. Maide Suresi 32. ayet çok açıkça İslam'ın tavrını ortaya koymaktadır:

“Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap'ta) şunu yazdık: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara Resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir.”

Günlük hayatın içinde yaşam savaşı veren insanları İslam adına öldürmek, İslam'a ve Müslümanlara yapılmış en büyük kötülük olduğu gibi, Allah-u Teala'nın emrettiği gibi insanlığı yok etmek gibidir. Doğrusu İslam için mücadele verdiğini iddia eden İslam'dan uzak bu kanlı gruplar, öldürdükleri canların yanı sıra, İslam'a sığınmayı bekleyen, materyalist hayatın içinde kaybolmuş, ruhu ıstırap çeken modern çağ insanını daha da karanlığa itmekteler.

Oysa Peygamberimiz (s.a.v.), sadakaları ve zekâtı bölüştürürken bir kısmını da “Kalbi İslam'a ısındırılacak olanlara” ayırırdı.<sup>171</sup> Onlara saldırı veya herhangi bir hakarete bulunmak bir yana, ihtiyaçlarına yardım etme, diyalog kurma ve İslam'a davet etme yolunda adımlar atılırdı.

### **3.3 Medine Vesikası ve İslam Çoğulculuğunun Algı Yönetimindeki Etkisi**

Bütün bu yaşanan algı karmaşası ve artan çatışmanın dinmesinin bir yolu da Medine toplumu örneğinin hem Batı'da hem de Müslüman toplumlarda anlatılması, teşvik edilmesi ve öğretilmesidir. Peygamberimiz'in (s.a.v.) Müslüman olmayanlarla

<sup>170</sup> "Westgate attack: What we know." 21 Oct. 2013, *BBC News*, Web. 9 Apr. 2014.

<<http://www.bbc.com/news/world-africa-24617763>>.

<sup>171</sup> Kur'an, Tevbe, 9/60.

olan ilişkileri, onlara olan saygısı, müsamahası, dinlerini yaşamaları için hukuksal zemin oluşturması, baskıdan men etmesi gibi temel özelliklerinin Müslüman toplumlar tarafından çok daha iyi algılanması gerekmektedir.

Sadece ehl-i kitaba değil, putperestlere dahi müsamaha, hukuksal saygı ve eşitlik zemininde yaklaşan Peygamberimiz (s.a.v.), Kur'an rehberliğinde bir arada yaşama zemini, çok hukuklu ve birbirine saygı duyan bir şehir devleti oluşturmayı başarmıştır.<sup>172</sup> Farklı grupsal birlikteliklere ait olan bireylerin güven içinde kendi değerlerini yaşamasına izin verilmiş, din ve vicdan özgürlüğü garanti altına alınmıştır.

Bugün Müslüman toplumların en büyük eksikliklerinden biri çoğulcu yapıya uzak olmalarıdır. Kendi değerlerinden farklı değerler ile birlikte yaşadıklarında, kendilerini tehdit altında hissedен Müslümanların en büyük sorunu aslında inanç ve değerlerine olan özgüven eksikliğidir. Kendi inandığının üstün bir medeniyet getirdiği fikri yerleşmiş olsa idi, farklılıklarla karşılaşmak tam tersine bunu anlatma fırsatı doğuracağı için teşvik edilirdi.

Bugün muhafazakâr bir kentin içinde Müslüman olmasına rağmen rahatça yaşayamayacağını düşünen birçok insan mevcuttur. Farklı ses ve renklere kapalı ve ancak kendi yorumunu esas kabul eden, günahı engelleme görevini kendi üzerine alan bu yaklaşım, bireyselleşmenin, bireyin özgürleşmesinin ve bireye duyulması gereken saygının önündeki en büyük engeldir.

Böyle bir ortamda Medine Vesikası ve Veda Hutbesinde anlatılan ve yaşanan örneklerin, toplumun bu sorunlarına çare olduğu bir gerçektir. İslam'ın geniş ve kapsayıcı olduğunun, Müslümanın görevinin yaşamak, yaşatmak, yardım etmek ve bir medeniyet kurmak olduğunun açıkça anlatıldığı ve Müslümanların gerçek İslam ruhuna haiz oldukları bir ortam yeni bir dönemi başlatabilecek güçtedir. Batı dünyasının birlikte yaşama formüllerinin aslında çok da kapsayıcı olmadığı, ırksal ve sınıfsal bir dünya görüşü ile pratikte sınırlandırıldığı görüldüğü günümüzde, İslam'ın bu tarz bir sınırlandırmayı farklı dinlere bile uygulamadığının tekrar hatırlanması elbette ki toplumların hayrına olacaktır.

---

<sup>172</sup> Hüseyin Algül, "Asr-ı Saadette İdari Hayat," *Bilgi ve Hikmet*, n:5 Kış (1994): 64.

Medine Vesikası ve Veda Hutbesi prensiplerinin aşırı dincilik ve terör ile mücadele eden Müslüman toplumlarda bir diğer fonksiyonu da bu aşırılığın İslam ruhu ile yakından uzaktan ilişkisinin olmadığını tekrar altının çizilmesi ve bu tarz oluşumların toplumda nefes alabilecek bir boşluk bulamadıkları için doğal olarak sonlanmasını sağlamak olacaktır.

## SONUÇ

Görüldüğü üzere Kur'an'da anlatılan ve Peygamberimiz'in (s.a.v.) uygulamaya koyduğu İslam devlet anlayışı sanılanın aksine, çoğulcu ve yerel yönetimin güçlü olduğu, bireylerin ve grupların hem bireysel hem de grup haklarına sahip olabildiği, adaletli ve huzurlu bir toplum kurabilecek çapta bir anlayış idi. Putperestler dâhil herkesin kendi inandığı gibi yaşayabildiği, hukukun her farklılığı kapsayabildiği ve temel özgürlüklerin garanti altına alındığı bu toplumda, bireylerin hata yapma özgürlüğü de vardı. İnanç baskısından kaçanların kurduğu bu medeniyet, elbette inanç özgürlüğünü önemsemişti.

21. yüzyılın insan hakları yüzyılı olduğu gerçeğinin yanında bu geçmiş deneyimin hatırlanması ve tekrar hayata geçirilmesi hem dünyanın İslam'a bakışını iyileştirmede hem de Müslümanların kendi din algılarını düzeltmede önemi büyüktür. Batı'nın ekonomik ve sanayi kalkınmasında geri kalan İslam toplumları, Batı'yı yakalamak için seküler bir hayat tarzı ile radikal bir İslam yorumu arasında seçime zorlanmakta ve bu çatışma sürekli toplumları kutuplaştırmaktadır. Kendi medeniyetinin ulaştığı boyuttan habersiz, Batı'ya karşı mahcup ve savunmacı olan Müslümanların İslam toplumlarına karşı yapılan sonu gelmez eleştiri ve saldırılara göğüs germesi bu haliyle mümkün değildir. Öncelikle İslam medeniyetinin tarihteki ilk hukuk devletini kurduğunu, farklılıklara müsamaha gösteren bir toplum anlayışı oluşturduğunu ve nihayet kendini her zaman ezilenlerin yanında konumlandığını bilmek, Müslümanlar kadar gayri Müslimlerin de gerçek İslam ile tanışmasını sağlayacaktır.

Bireyci Batı felsefesine karşı kolektif olan İslam anlayışı, vatandaşlarına bireysel hak ve özgürlükler, ekonomik ve siyasal adalet ve eşitliği sunabilecek prensiplere sahiptir. İslam'ı, Batı'nın perspektifinden anlamak ne kadar sorunlu ise bugün var olan bazı köktenci anlayışların gözünden anlamak da bir o kadar sorunludur. Baskıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici hiçbir İslami akım veya hareket asla evrensel bir mesaj verme yetkinliğine ulaşamayacaktır. İslam, ne Batı'nın maddeci ve bireysel anlayışını ne de sadece şahadet ve ölümü kutsayan radikal İslami söylemleri kabul eder. İslam, ölüm ve yıkım değil, yaşam ve inşa dinidir. Batı'da insanı maddeden ibaret tanımlayan felsefe, bireyin arzularını tatmine yönelik

önündeki engelleri kaldırmaktan ibaret iken İslam insanı hem maddi hem manevi yönüyle tanımlayarak ona “Eşref-i Mahlukat” mertebesini sunar. Böylece, Batı felsefesinin cevap veremediği “İnsan neden değerlidir?” sorusuna, onun varlıkların en şerefli olduğunu hatırlatarak, insan olmanın getirdiği bir takım hak ve sorumlulukların da temelini ontolojik olarak ortaya koyar.

Medine Vesikası ve Veda Hutbesi ile yaşanılabilirliği ispat edilmiş olan çok hukuklu ve çok kültürlü İslam toplumu anlayışı, bugün etnik çatışmalar ve kültürel dışlamalardan dolayı savaşların yaşandığı bir dünyaya bir şifa olacaktır. Müslümanların, Batı’ya “ben de varım” değil, “artık ben varım” diyebilecek bir özgüven, özgürlük ve barış ortamı sunabileceğini hatırlamaları için bu belgeleri tekrar tekrar dönüp araştırmalı ve anlamalıdır. İslam anlayışı, Batı’yı reddeden ve Batı karşıtı değil, kendi başına var olan, kendi prensipleri olan özgün bir anlayıştır. İslam’ı batı karşıtlığı ile tanımlamak, bu evrensel prensipleri yüzyıllar önce getirmiş bu mesaja bir haksızlıktır.

Umuyoruz ki bu çalışma, sadece Batı düşünce dünyasına değil, aynı zamanda Müslüman toplumlar için de bir hatırlatma mahiyetinde olur.

## KAYNAKÇA

ABDİİMAMOĞLU, Kadir. Modern Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası, *Bilgi ve Hikmet* n:5 Kış (1994): 38-45.

AĞIRMAN, Mustafa. "Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Katıldığı Savaşlarda Sivillerin Korunması." *Ekev Akademi Dergisi*. 1.1. Ankara 1997.

AHMET BİN HANBEL. *el-Müsned*. Çev. Rıfat Oral/ Süleyman Sarı. İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2013.

AKGÜNDÜZ, Ahmet. *İslam'da İnsan Hakları Beyannamesi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1997.

AKYÜZ, Vecdi. *İslam Hukukunda Yüksek Yargı ve Denetim: Divan-ı Mezalim*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.

ALGÜL, Hüseyin. "Asr-ı Saadette İdari Hayat." *Bilgi ve Hikmet*, n:5 Kış (1994): 61-68.

ALGÜL, Hüseyin. "Evs." *TDV İslam Ansiklopedisi*. cilt:11. 2014.

ALTINDERE, Mehmet. "Hz. Muhammed'in Akabe Beyatları." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.

ARI, M. Salih. "Hılful-fudûl Cemiyetinin Sosyal Dayanışmadaki Rolü." *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 2 (1998): 374-384.

ARISTOTELES. *The Politics*. Trans. T. A. Sinclair. Ed. Trevor J. Saunders. London: Penguin Books, 1992.

ARMAĞAN, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Ankara: D.İ.B. Yayını, 1996.

ASAD, Talal. *Formations of the Secular : Christianity, Islam, Modernity, Cultural Memory in the Present*. Stanford: Stanford University Press, 2003.

AYDIN, Mehmet. "İslam'da Kültürel Çoğulculuk ve Bir Arada Yaşamak. " *Uluslararası Din Toplantısı*, [Ankara] 23-27 Kasım 1998, 2-4.

AZİMLİ, Mehmet. "Bedir Savaşı Çerçevesinde Bazı Mülahazalar." *İlâhîyat Bilimleri Araştırma Vakfı Dergisi Bilimname*, XVIII, 7-20 (2010): 7-19.

BAŞOĞLU, Tuncay. "İslam Hukukunda Beyat." Dan. Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Marmara Ü.S.B.E., İstanbul 1996.

BAYRAKLI, Bayraktar. *Farabi'de Devlet Felsefesi*. İstanbul: Şehir Yayınları, 2000.

BODİN, Jean." Devlet Üstüne Altı Kitap." Ed. Mete Tunçay. *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi : Seçilmiş Yazılar-Yakın Çağ*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Camiu's Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ty.

BULAÇ, Ali. "Bir Arada Yaşamamanın Mümkün Projesi: Medine Vesikası." *Bilgi ve Hikmet* n:5 Kış (1994): 3-14.

BULAÇ, Ali. "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler." *Birikim Dergisi* n:38-39, 1 May 1992.

BULAÇ, Ali. *Din ve Modernizm*. İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006.

BURUMA, Ian, and Avishai Margalit. *Occidentalism : The West in the Eyes of Its Enemies*. New York: Penguin Press, 2004.

CİCERO, Marcus Tullius. "Devlet Hakkında." Çev. Nermin Abadan. *Devlet Felsefesi, Seçilmiş Okuma Parçaları*. Ed. Yavuz Abadan. Ankara: Ajans-Türk Matbaa, 1959.

CİCERO, Marcus Tullius. *Yükümlülükler Üzerine*. Çev. Cengiz Çevik. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

CRIDDLE, E J & Fox-Decent, E. "The Fiduciary Theory of Jus Cogens." *The Yale Journal of International Law* Vol 34:331 (2009): 331.

ÇELİK, Ömer. "Beraber Yaşama Sorunu- İnsanın Anlam Arayışı ve Siyasal Otorite." *Bilgi ve Hikmet* n:5 Kış (1994): 16-32.

ÇİÇEK, Halil. *Farklı Kültürlerin Bir Arada Yaşama Formülü*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.

ÇUHADAR, Cengiz. "Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı." *Fırat İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12.2 (2007):111–129.

DİYANET Vakfı. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

DONNELLY, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. New York: Cornell University Press, 2003.

EBENSTEIN, William. *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. İstanbul: Şule Yayınları, 2009.

EL-KATİP, Ahmet. *Demokratik Hilafete Doğru*. İstanbul: Mana Yayınları, 2010.

EL-KUDAT, Zekeriyya Muhammed. "Hz.Peygamber Dönemi'nde Beytu'l Mal." Çev. Mehmet Nuri Güler. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II*. (1996): 215-246.

ESER, Mithat. "Hz. Peygamber'in Zulmü Engelleme Amaçlı Hılful-Fudûl'a Katılması." *C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi XIII/2* (2009): 311-329.

ESPOSITO, John L. *The Islamic threat: myth or reality?*. New York: Oxford University Press, 1999.

ESPOSITO, John L. *Unholy war: terror in the name of Islam*. New York: Oxford University Press, 2002.

FARABİ. *El-Medinetü'l Fazıla (İdeal Devlet)*. Çev. Ahmet Arslan. Ankara: Divan Kitap Yayını, 2013.

FREDERICK, Quinn, *The Sum of All Heresies: The image of Islam in Western Thought*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

GÖRGÜLÜ, Hasan Ali. "Hukukun Amaçlarını Belirleme Açısından Hz.Peygamber'in Söz ve Uygulamaları. " *III. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* 20 Nisan 2000: 123-144.

GÜNAY, Nasuh. "Batı'nın Hz. Muhammed'e Karşı Takındığı Olumsuz Tutumun Tarihsel Arka Planı." *S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. n:21. Şubat 2008: 106-126.

GÜNAY, Nasuh. "Hz. Peygamber'in Müslüman Olmayanlarla Münasebeti." *III. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* 20 Nisan 2000, *S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*: n:9. Isparta 2001:215-223.

GÜNAY, Nasuh. "Hz. Peygamber'in Uygulamalarında Bir Arada Yaşama Örneği: Medine Toplumu." *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* 19-20 Nisan 2001, *S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. n:10. Isparta 2002: 312-320.

GÜNEŞ, Abdurrahman. "Toplumsal Bir Zorunluluk: Bir Arada Yaşamak. " *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10.2 (2005): 89-103.

GÜMÜŞHANEVİ, Ahmet Ziyaüddin. *Ramuz el-hadis*, Milsan Basın Sanayi, 1982.

HALLIDAY, Fred. "Islamophobia Reconsidered " *Ethnic and Racial Studies*, Vol.22, N:5, September 1999: 892-902.

HAMİDULLAH, Muhammad. *Muslim Conduct of State*. Malaysia: İslamic Book Trust, 2012.

HAMİDULLAH, Muhammed. *El-Vesaiku's-Siyasiyye*. Çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.

HAMİDULLAH, Muhammed. *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

HAMİDULLAH, Muhammed. *Hz. Peygamber'in Savaşları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.

HAMİDULLAH, Muhammed. *İlk İslam Devleti*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

HAMİDULLAH, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Çev.Yard. Doç. Dr. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

HAMİDULLAH, Muhammed. *İslam'a Giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

HAMİDULLAH, Muhammed. *İslam'da Devlet İdaresi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed. *İslam'ın Hukuk İlmine Katkıları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

HAMİDULLAH, Muhammed. *Resulullah Muhammed*. İstanbul: İrfan Yayınları, 2000.

HAMMURABİ, King Of Babylon. *The Code Of Hammurabi*. New York: Seven Treasures Publications, 2008.

HECKER, Eugene. *A Short History of Women's Rights*. New York: Cosimo, 2005.

HEGEL, George. W. F. *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. Çev. Cenap Karakaya. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2004.

HOBBS, Thomas. *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

HOBHOUSE, Leonard Trelawny. *Morals in Evolution; A Study in Comparative Ethics* London: Chapman & Hall, 1951.

HUNTINGTON, Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996.

IBN HALDUN. *Mukaddime*. Ed. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

IBN HİŞAM. *Hız Muhammed'in Hayatı (es-Sîretü'n-Nebeviyye)*. Mısır: Mektebetü'l-Külliyat el-Ezheriyye Yayını, ty.

IBN KESİR. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*. Çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2000.

ISHAY, Micheline. *The history of human rights: from ancient times to the globalization era*. Berkeley: University of California Press, 2004.

ISHAY, Micheline. *The history of human rights: from ancient times to the globalization era*. Berkeley: University of California Press, 2004.

KADRİ, Hüseyin Kazım. *İnsan Hakları Beyannâmesinin İslâm Hukukuna Göre İzahı*. Ed. Osman Ergin. İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1949.

KARA, Hilal, Abdullah Kara, *Ashab-ı Suffe*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2007.

KARAMAN, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku I-III*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2010.

KELEBEK, Mustafa. "İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası." *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4.1 (2000).

KOYUNCU, Mevlüt. "Medine Şehir Devleti." *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi* sayı:2 (2009): 87-101.

KÖKTAŞ, Eyüp. "Medine Vesikası: İslam'ın Çoğulculuk Referansı." *Bilgi ve Hikmet* sayı:5 Kış (1994): 55-60.

KUTUB, Muhammed. *Çağdaş Fikir Akımları*. İstanbul: Beka Yayınevi, 2011.

KUZUDİŞİ, Ali. "Medine Vesikası ve İslam Toplumunun Alameti Farikası." *İmza Dergi* sayı:48 (1993): 9-10.

LEWIS, Bernard. "Question of Orientalism." *The New York Review of Books* Vol.29, No.11 (24 June 1982).

LEWIS, Bernard. *Islam and the West*. London: Oxford University Press, 1993.

LEWIS, Bernard. *The Crisis of Islam : Holy War and Unholy Terror*. New York: Modern Library, 2003.

LEWIS, Bernard. *What Went Wrong? The Clash Between Islam and Modernity in the Middle East*. London: Oxford University Press, 2002.

MACHIAVELLI, Niccolo. *The Prince*. Trans. Peter Bondanella. Ed. Maurizio Viroli. Oxford: Oxford University Press, 2008.

MADDOX, Bronwen. "Islam Will Not Be Guiding Principle." *The Times*, February 17, 2004.

MALİK BİN NEBİ, *İslam ve Demokrasi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992.

MALKOÇ, Şeref & Gürpınar, Serhat. Anayasa Uzlaşma Belgesi Önerisi: Yeni bir Medine Vesikası Taslağı." *Bilgi ve Hikmet* n:5 Kış (1994): 33-37.

MARTINEZ, Jenny S. "Antislavery Courts and the Dawn of International Human Rights Law." *The Yale Law Journal* Vol.117 No.4 (2008): 550-641.

MARTINEZ, Jenny S. *The Slave Trade and the Origins of International Human Rights Law*. New York: Oxford University Press, 2012.

MARX, Karl & Friedrich Engels. *The Communist Manifesto*. Trans. Samuel Moore. Ed. David McLellan. Oxford: Oxford University Press, 1998.

MONTESQUIEU. *The Spirit of the Law*. Trans. Anne M. Cohler, Basia C. Miller, Harold Stone. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

MOYN, Samuel. *The Last Utopia: Human Rights in History*. Boston: Harvard University Press, 2010.

NEFF, Stephen C. "A short story of International Law." Ed. Malcolm D.Evan. *International Law* Oxford: Oxford University Press, (2006): 29-55.

NEIER, Aryeh. *The international human rights movement: a history*. Princeton: Princeton University Press, 2012.

NEIER, Aryeh. *The international human rights movement: a history*. Princeton: Princeton University Press, 2012.

OKIÇ, M. Tayyib. "İslamiyet'te İlk Nüfus Sayımı." *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. c.7 n:1 Ankara, 1958 : 11-20.

OKIÇ, M. Tayyib. "Peygamberimiz ve İnsan Hakları." *Diyanet Dergisi: Özel Sayısı* Ankara, 1970.

ORAL, Rifat. *Hz.Peygamber'in Veda Haccı*. Konya: Hüner Yayınevi, 2006.

ÖNKAL, Ahmet. "Akabe Biatları." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 2 Fasikül 16, 2014: 211.

ÖZEL, Ahmet. *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

PLATON. *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyupoğlu-M. Ali Cimcoz. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2006.

ROUSSEAU, Jean Jacques. *Toplum Sözleşmesi*. Çev. Vedat Günyol. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

RUDANİ. *Büyük Hadis Külliyyatı; Cem'ul-fevaid*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.

SAFA, Mustafa. "Hicret Öncesi Medine'de Sosyal ve Dini Hayat." *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt 6. No 12. Temmuz-Aralık 2012: 197-215.

SAID, Edward W. "Arabs, Islam and the Dogmas of the West." *New York Times Book Review* 4.5 (October 31, 1976): 35-37.

SAID, Edward W. "The Clash of Ignorance." *The Nation* (22 October 2001).

SAID, Edward W. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. London:Penguin Books, 1995.

SANCAKLI, Saffet."Hz.Peygamber ve İnsan Hakları." *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi III* n:2 (2003): 23-49.

SIRMA, İhsan Süreyya. "Medine Vesikasının Mevsukiyeti ile İlgili Bazı Veriler." *Bilgi ve Hikmet* n:5 Kış (1994): 46-54.

SIRMA, İhsan Süreyya. *İslam Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

SIRMA, İhsan Süreyya. *İşte Önderimiz Hz. Muhammed*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.

SMITH, Cary Stacy & Li-Ching Hung, *The Patriot Act: Issues and Controversies*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher, 2010.

ŞERİATİ, Ali. *Dinler Tarihi I-II*. Ankara: Fecr Yayınları, 2000.

TUĞLU, Nuri. "Hz. Muhammed'in Arap Toplumunda Meydana Getirdiği Sosyal Değişim: Medine Örneği." *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* 19-20 Nisan 2001, *S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. n:10. Isparta 2002: 321-346.

TUNÇAY, Mete. *Batıda Siyasal Düşünce Tarihi I-Eski ve Orta Çağlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

USTA, Niyazi. "Din, Devlet ve Toplum." *Dini Araştırmalar* 3.8. Eylül-Aralık 2000: 137-148.

VATANDAŞ, Celalettin. *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslâm Daveti: Mekke-Medine Dönemi*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2014.

WALTMAN, Steven. *Founding Faith*. New York: Random House, 2008.

WELHAUSEN, Julius. *Arap Devleti ve Sukutu*. Çev. Fikret Işıltan. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963.

WIKTOROWICZ, Quintan & Kaltner, John. "Killing in The Name of İslam: Al-Qaeda's Justification for September 11." *Middle East Policy*, Vol.5, Issue 2, Summer 2003: 76-92.

WIKTOROWICZ, Quintan. "The New Global Threat: Transnational Salafis and Jihad " *Middle East Policy*, Vol.8, Issue 4, 2001: 18-38.

WILSON, Arthur. *The Supreme Court of Judicature acts, 1873 and 1875 schedule of rules and forms, and other rules and orders : with notes*. London: Stevens and Sons, 1875.

YAZIR, Elmalılı Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2013.

YILMAZ, Nuri. "Medine İslam Devleti: Bir Model mi, Bir Örnek mi?" *İslami Yorum*, n:4 Yaz (2010): 41-53.

### **Online Kaynaklar**

Blashard, Brand. "Rationalism." 23 Apr. 2014. *Encyclopedia Britannica*. Web. 5 June 2014 <<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/492034/rationalism>>.

Casciani , Dominic. "UK 'Islamophobia' rises after 11 September." *BBC News*. 29 Aug. 2002. Web. 5 June 2014. <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/2223301.stm>>.

Chittick, William. "Batı, Mevlana'yı İslam'la anmaktan korkuyor." *Aksiyon Dergisi*. 14 May 2007. Web. 5 May 2014. <[http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail\\_openPrintPage.action?newsId=18214](http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=18214)>.

"İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi." *İHD - İnsan Hakları Derneği*. 10 Dec. 1948. Web. 15 Mar. 2014. <<http://www.ihd.org.tr/index.php/san-haklarylgeleri-mainmenu-96/156-insan-haklari-evrensel-beyannames.html>>.

"Malala Yousafzai Among Nobel Peace Prize Nominees." *The Telegraph*. 4 Mar. 2013. Web. 22 Feb. 2014. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/9908675/Malala-Yousafzai-among-Nobel-peace-prize-nominees.html>>.

McCurry, Steve. "National Geographic Cover Features Afghan Girl." *National Geographic Magazine*, Vol.167, No.6 (1 June 1985): Web. 17 Jan. 2014. <<http://photography.nationalgeographic.com/photography/photographers/afghan-girl-cover.html>>.

Nasr, Seyyid Hüseyin. "Batı İslam'a ideolojik bakıyor." *Aksiyon Dergisi*. 11 Apr. 2007. Web. 6 May 2014.  
<[http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail\\_openPrintPage.action?newsId=14284](http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=14284)>.

Smith, Norman. "Lord Macdonald: UK 'over-reacted after 9/11 attacks'." *BBC News*. 26 Jan. 2011. Web. 5 June 2014. <<http://www.bbc.co.uk/news/uk-12283114>>.

"Westgate attack: What we know." *BBC News*. 21 Oct. 2013. Web. 9 Apr. 2014.  
<<http://www.bbc.com/news/world-africa-24617763>>.

## **EKLER:**

### **I. EVRENSEL İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİ**

#### **Başlangıç**

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısındaki onuru ile eşit ve devredilemez haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu,

İnsan haklarını göz ardı etmenin ve hor görmenin, insanlığın vicdanında infial uyandıran barbarca eylemlere yol açtığını ve insanların korku ve yoksunluktan kurtulması, konuşma ve inanma özgürlüğüne sahip olacağı bir dünyanın ortaya çıkmasının sıradan insanların en yüksek özlemi olarak ilan edilmiş bulunduğunu, insanın zorbalık ve baskıya karşı son çare olarak başkaldırmak zorunda kalmaması için, insan haklarının hukukun egemenliğiyle korunmasının önemli olduğunu,

Uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirmenin önemli olduğunu,

Birleşmiş Milletler halklarının, Birleşmiş Milletler Kuruluş Belgesinde, temel insan haklarına, kişinin onuruna ve değerine, erkekler ile kadınların hak eşitliğine olan inançlarını teyit ettiklerini ve daha geniş özgürlük içinde toplumsal gelişme ve daha iyi bir yaşam düzeyini sağlamaya kararlı olduklarını,

Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletlerle işbirliği içinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesi ve gözetilmesini sağlamayı taahhüt ettiklerini,

Bu hak ve özgürlüklerde ortak bir anlayışa sahip olmanın, bu taahhüdün tam olarak gerçekleşmesi için büyük önem taşıdığını göz önüne alarak,

Genel Kurul,

Bütün halklar ve uluslar için bir ortak başarı ölçüsü olarak bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder; öyle ki,

Her birey ve toplumun her organı bu Bildirgeyi daima göz önünde bulundurarak, bu hak ve özgürlüklere saygının yerleşmesini amaçlayan eğitim ve öğretim yoluyla; ve hem üye Devletlerin halklarında hem de egemenlikleri altındaki halklarda bu hak ve özgürlüklerin evrensel ve etkin olarak tanınmasını ve gözetilmesini amaçlayan ulusal ve uluslararası tedrici önlemler alarak çaba gösterecekler.

## Madde 1

Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

## Madde 2

1. Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir.

2. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında ya da kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun ya da olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasi, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz.

## Madde 3

Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

## Madde 4

Hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; her türden kölelik ve köle ticareti yasaktır.

## Madde 5

Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz.

## Madde 6

Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

## Madde 7

Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunmaya hakkı vardır. Herkes, bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayrımcı kışkırtmalara karşı eşit korunma hakkına sahiptir.

## Madde 8

Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını ihlal eden eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yolundan yararlanma hakkı vardır.

## Madde 9

Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

## Madde 10

Herkesin, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, hakça ve kamuya açık olarak yargılanmaya hakkı vardır.

## Madde 11

1. Kendisine cezai bir suç yüklenen herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı, kamuya açık bir yargılanma sonucunda suçluluğu yasaya göre kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılma hakkı vardır.

2. Hiç kimse, işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan herhangi bir fiil yapmak ya da yapmamaktan dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye, suçun işlendiği sırada yasalarda öngörülen cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

## Madde 12

Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, evine ya da yazışmasına keyfi olarak karışamaz, onuruna ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu gibi müdahale ya da saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır.

## Madde 13

1. Herkesin, her Devletin sınırları içinde seyahat ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır.

2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir.

## Madde 14

1. Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda, başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır.

2. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan kaynaklanan ya da Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden kaynaklanan kovuşturma durumunda, bu hak ileri sürülemez.

## Madde 15

1. Herkesin bir ülkenin yurttaşı olmaya hakkı vardır.

2. Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz, kimsenin uyrukluğunu değiştirme hakkı yadsınamaz.

## Madde 16

1. Yetişkin erkeklerle kadınların, ırk, uyrukluk ya da din bakımından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir.
2. Evlilik, ancak evlenmeye niyetlenen eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır.
3. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir; toplum ve Devlet tarafından korunur.

## Madde 17

1. Herkesin, tek başına ya da başkalarıyla ortaklık içinde, mülkiyet hakkı vardır.
2. Kimse mülkiyetinden keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

## Madde 18

Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar.

## Madde 19

Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar.

## Madde 20

1. Herkes, barış içinde toplanma ve örgütlenme hakkına sahiptir.
2. Hiç kimse, bir örgüte üye olmaya zorlanamaz.

## Madde 21

1. Herkes, doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.
2. Herkesin, ülkesinde kamu hizmetlerinden eşit yararlanma hakkı vardır.
3. Halk iradesi, hükümet otoritesinin temelini oluşturmalıdır; bu irade, genel ve eşit oy hakkı ile gizli ve serbest oylama yoluyla, belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerle belirtilir.

## Madde 22

Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, toplumsal güvenliğe hakkı vardır; ulusal çabalarla, uluslararası işbirliği yoluyla ve her Devletin örgütlenme ve kaynaklarına

göre herkes insan onuru ve kişiliğın özgür gelişmesi bakımından vazgeçilmez olan ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

#### Madde 23

1. Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.
2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.
3. Çalışan herkesin, kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde, adil ve elverişli ücretlendirilmeye hakkı vardır; bu, gerekirse, başka toplumsal korunma yollarıyla desteklenmelidir.
4. Herkesin, çıkarını korumak için sendika kurma ya da sendikaya üye olma hakkı vardır.

#### Madde 24

Herkesin, dinlenme ve boş zamana hakkı vardır; bu, iş saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve belirli aralıklarla ücretli tatil yapma hakkını da kapsar.

#### Madde 25

1. Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar.
2. Anne ve çocukların özel bakım ve yardıma hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır.

#### Madde 26

1. Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır.
2. Eğitim, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir.
3. Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir.

## Madde 27

1. Herkes, topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkına sahiptir.
2. Herkesin kendi yarattığı bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

## Madde 28

Herkesin bu Bildirgede ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşebileceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

## Madde 29

1. Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak sağlayan tek ortam olan topluluğuna karşı ödevleri vardır.
2. Herkes, hak ve özgürlüklerini kullanırken, ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ile demokratik bir toplumdaki ahlak, kamu düzeni ve genel refahın adil gereklerinin karşılanması amacıyla, yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olabilir.
3. Bu hak ve özgürlükler, hiçbir koşulda Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

## Madde 30

Bu Bildirgenin hiçbir hükmü, herhangi bir Devlet, grup ya da kişiye, burada belirtilen hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan herhangi bir etkinlikte ve eylemde bulunma hakkı verecek şekilde yorumlanamaz.

Birleşmiş Milletler Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarihli ve 217 A (III) sayılı kararıyla benimsendi ve ilan edildi.<sup>173</sup>

---

<sup>173</sup> "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi." *IHD - İnsan Hakları Derneği*. 10 Dec. 1948. Web. 15 Mar. 2014.

<<http://www.ihd.org.tr/index.php/san-haklarylgeleri-mainmenu-96/156-insan-haklari-evrensel-beyannames.html>>.

## II. MEDİNE VESİKASI

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. Bu kitap (yazı), Resulullah (AS) Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli müminler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlar ve onlarla birlikte cihat edenler için (olmak üzere) düzenlenmiştir.
2. Bunlar, diğer insanlardan ayrı ve tek bir ümmet (cemaat) oluştururlar.
3. Kureyş'den hicret edenler, kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
4. Benû Avflar da, kendi aralarında adet olduğu üzere eskiden olduğu gibi kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
5. Aynı şekilde Benû Hârisler de kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
6. Yine Benû Sâideler de kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
7. Benû Cuşemler de, kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
8. Benû'n-Neccârlar da kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
9. Aynı şekilde Benû Amr ibn Avflar da kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
10. Benû'n-Nebîtlar de kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
11. Benû'l-Evsler de kendi aralarında adet olduğu üzere kan bedelini kendi aralarında paylaşarak ödeyecekler ve her taife savaş tutsaklarının kurtulmalık bedelini müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.
12. a. Müminler aralarından hiçbir kimseyi içine düştüğü ağır mali sorumluluğun altında tek başına bırakmayacaklar, gerek kan bedeli gerekse kurtulmalık gibi borçlarını müminler arasında bilinen en iyi ve makul esaslar doğrultusunda ödeyeceklerdir.

12. b. Hiçbir mümin başka bir müminin mevlâsı aleyhine bir iş yapamayacaktır. (Ya da farklı bir okunuşa göre) Hiçbir mümin başka bir müminin mevlâsı ile o kişinin aleyhine bir anlaşma yapamayacaktır.
13. Allah'tan hakkıyla korkan müminler, kendi aralarında karşılıklı saldırıya ve haksız bir fiil işlemeye yönelik olarak bir suç ya da bir hakka tecavüz veya inananlar arasında kargaşa çıkarma niyeti taşıyan kimseye karşı olacaktır. Ve Bu kimse onlardan birinin çocuğu bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.
14. Hiçbir mümin bir kâfir yüzünden bir başka mümini öldüremez ve bir mümin aleyhine bir kâfiri destekleyemez.
15. Allah'ın zimmeti (koruma ve güvencesi) tek olduğu için, müminlerin arasından en mütevazı olanın bile bir başkasına yapacağı himayenin herkes nezdinde bir değeri vardır. Zira müminler, diğer insanlardan ayrı olarak, birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadır.
16. Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve aleyhlerine olan kişilerle yardımlaşmaksızın, bizim yardım ve gözetimimize hak kazanacaklardır.
17. Barış da müminler arasında bir tekdir. Hiçbir mümin, Allah uğruna girilen bir savaşta, öteki müminlerin haberi olmaksızın ve onları dışlayacak biçimde bir barış anlaşması yapamaz. Bu barış, ancak müminler arasında eşitlik ve adalet ilkeleri üzerine yapılacaktır.
18. Bizim saflarımızda savaşacak olan bütün askerî birlikler nöbetleşe görev yapacaklardır.
19. Müminler, birbirlerinin Allah yolunda akan kanlarının intikamını alacaklardır.
- 20a. Allah'tan hakkıyla korkan müminler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunmaktadırlar.
- 20b. Hiçbir Müşrik (putperest) Kureyşli birinin mal ve canını himayesi altına alamaz ve bu hususta hiçbir müminin Kureyşlilere saldırmasına engel olamaz.
21. Ayrıca, herhangi bir kimsenin bir müminin ölümüne neden olduğu kesin delillerle kanıtlanır ve maktulün velisi (hakkını savunan) razı olmazsa kısas hükümleri uygulanır. Bu durumda bütün müminler ona karşı olurlar. Ancak bunlara, sadece bu kuralın uygulanması için hareket etmeleri helal (doğru) olur.
22. Bu yazının (sahifenin) içeriğini kabul eden, Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan bir müminin bir katile yardım ve yataklık etmesi helal (doğru) değildir. Kim ona yardım ve yataklık ederse Kıyamet Günü Allah'ın lanet ve gazabına uğrayacaktır ve o gün kendisinden bir tazminat ya da taviz kabul edilmeyecektir.
23. Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir.
24. Savaş devam ettiği sürece, Yahudiler de müminler gibi kendi savaş giderlerini karşılamak zorundadırlar.
- 25.a. Benû Avf Yahudileri Müminlerle (İbn Hişâm'a göre me'a edatıyla) / Mü'minler'den (Ebû Ubeyd'e göre min edatıyla) bir camia (ümme) oluştururlar. Yahudilerin dinleri kendilerine, Müslümanların dinleri de kendilerinedir! Mevlâları için de kendileri için de aynı durum söz konusudur.
- 25.b. Kim bir başkasına haksızlık eder ya da bir suç işlerse sadece kendisine ve kendi aile bireylerine zarar vermiş olacaktır.
26. Benû'n-Neccâr Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.
27. Benû'l-Hâris Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.
28. Benû Sâ'ide Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.

29. Benû Cuşem Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.
30. Benû'l-Evs Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.
31. Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır. Ancak kim bir başkasına haksızlık eder ya da bir suç işlerse sadece kendisine ve kendi aile bireylerine zarar vermiş olacaktır.
32. Cefne ailesi Sa'lebe'nin bir koludur. Dolayısıyla Sa'lebeler için geçerli olan şeyler onlar için de söz konusudur.
33. Benû'ş-Şuteybe de Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır. Kurallara tam olarak uyulacak ve aykırı bir davranışta bulunulmayacaktır.
34. Salebe'nin mevlâları da bizzat Sa'lebeler gibi kabul edileceklerdir.
35. Yahudiler arasında bulunan kimseler de (Bitâne) bizzat Yahudiler gibi kabul edileceklerdir.
- 36.a. Bunlardan (Yahudilerden) hiçbir kimse Muhammed'in izni olmaksızın, Müslümanlarla birlikte askerî bir sefere çıkamayacaktır.
- 36.b. Bir yaralamanın intikamını almak yasaklanmayacaktır. Ancak kim birini öldürürse sonuçta kendisini ve ailesini sorumluluk altına sokacaktır. Aksi takdirde bu haksızlık olur (yani bu kurala uymayan kimse haksızlıkla suçlanacaktır).
- 37.a. (Bir savaş durumunda) Yahudilerin masrafları kendilerine, Müslümanların masrafları da kendilerine aittir. Kuşkusuz bu sahifede (belgede) hedef gösterilen kimselerle savaşanlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Kurallara tam olarak uyulacak ve aykırı bir davranışta bulunulmayacaktır.
- 37.b. Hiç kimse müttefikinin aleyhine bir suç işlemeye kalkışamaz. Kuşkusuz zulmedilene yardım edilecektir.
38. Yahudiler, Müslümanlarla birlikte savaşmışları sürece savunma harcamalarına katılacaklardır.
39. Bu sahifenin (belgenin) gösterdiği kimse lehine Yesrib vadisi dahili (cevf) haram (kutsal, hakların gözetilmesi gereken) bir yer olacaktır.
40. Himaye altındaki kimse (câr) kendisini himaye eden kimse ile aynı konumdadır. Ne kendisine zulmedilecek ne de kendisinin bir zulüm yapmasına izin verilecektir.
41. Ancak, himaye verme hakkına sahip kimsenin izni dışında, himaye edilen kişi bir başkasına himaye hakkı veremez.
42. Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler arasında ortaya çıkmasından korkulan her türlü öldürme ya da tartışma olaylarının Allah'a ve Allah'ın Resûlü Muhammed'e götürülmesi gerekir. Allah bu sahifeye (belgeye) en sıkı ve en titiz bir biçimde riayet edenlerin güvencesi olacaktır.
43. Ne Kureyşliler ne de onlara yardım edecek olanlar himaye altına alınmayacaklardır.
44. Onlar (Müslümanlarla Yahudiler) arasında, Yesrib'e saldıran kimselere karşı yardımlaşma olacaktır.
- 45.a. Eğer (Yahudiler) (Müslümanlar tarafından) bir barış anlaşması yapmaya ya da böyle bir anlaşmaya katılmaya davet edilecek olurlarsa, bunu yapacak ya da katılacaklardır. Eğer (Müslümanları) aynı şeye çağırırlarsa, Müslümanlarla aynı yükümlülükleri paylaşacaklardır. Ancak, din uğruna savaş yapılması hali müstesnadır.
- 45.b. (Savunma ve diğer harcamalar konusunda) herkes kendisine ait bölgeden sorumludur.

46. Bu sahifede (belgede) belirtilen kimseler için öne sürülen koşullar hem mevlâları hem de kendileri olmak üzere bütün Evs Yahudilerine bu sahifenin (belgenin) ilgili maddelerinde gösterilen kimselerce sıkı sıkıya uygulanır. Kurallara tam olarak uyulması ve aykırı bir davranışta bulunulmaması gerekir. Ve haksız yere bir kazanç sağlayanlar ancak kendi kendilerine zarar vermiş olurlar. Allah bu sahifeye (belgeye) en sıkı ve en titiz bir biçimde riayet edenlerle beraberdir.

47. Bu belge, haksız bir fiil ya da suç işleyen kişi ile onun cezası arasına engel olarak giremez. (Cihad amacıyla evinden) çıkan kişi emniyettedir ve yine aynı şekilde şehirde (Yesrib'de) kalan kişi de emniyettedir. Ancak haksız bir fiil ya da suç işlenmesi durumu müstesnadır.

Allah ve Muhammed (AS), bu sahifede gösterilen maddelere tam bir sadakat ve titizlikle uyan kimselerin yardımcısıdır.<sup>174</sup>

---

<sup>174</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*. Çev.Yard. Doç. Dr. Mehmet Yazgan. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013) s 231-235.

### III. VEDA HUTBESİ

Allah'a hamd olsun. O'nu över, O'na şükrederiz. O'ndan medet umarız. O'ndan bağışlanma dileriz, tevbe ederek O'na itaate yöneliriz. Nefislerimizin kötülük telkinlerinden ve kötü ameller işlemesinden Allah'a sığınırız. Allah kime doğruyu gösterirse, kimse onu hak yoldan uzaklaştırılmaz. Kimin de hak yoldan uzaklaşmasına özgürlük tanır, kimse ona doğruyu gösteremez. Tek Allah'tan başka tanrı olmadığını, ilahlığında, otoritesinde, mülkün-de, tasarruflarında ortağı bulunmadığını kabul ve tasdik ederim. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) O'nun kulu ve Rasûl'ü olduğunu kabul ve tasdik ederim.

Ey Allah'ın kulları, size Allah'a sığınmanızı, emirlerine yapışmanızı, günahlardan arınmanızı, azabından korunmanızı öğütlerim. Size tekrar tekrar, O'na itaati tavsiye ederim. Sözlerime hayırlı olanla, O'nun izni ve yardımıyla başlıyorum.

Ey İnsanlar! Ben sizin hepinize, Allah'ın; emirlerini tebliğ ile görevlendirdiği, ilahî hükümleri icraya, ülkeyi imara, dünya düzenini kurmaya, sağlamaya memur ettiği tek yetkili Rasûlüyüm. Beni dinleyin, size bazı açıklamalar yapacağım. Bu yıldan sonra, bir daha burada sizinle buluşup buluşamayacağımı bilemiyorum.

Ey İnsanlar! Kanlarınız, canlarınız, yaşama hakkınız, mallarınız, namuslarınız, haysiyet ve şereflerinizi, vücut bütünlüğünüz Rabbinizle buluşacağınız güne kadar bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün saygıya, korunmaya layık olduğu gibi, saygıya ve korunmaya layıktır, dokunulmazdır. Ancak İslam'ın koyduğu sorumluluk gereği uygulanan gerekçeli karara dayalı cezalar müstesnadır.

Benim sözlerimi iyi dinleyin ki, izzet ve şerefle huzurlu yaşamaya devam edesiniz. Sakın haksızlık yapmayın ve zulmetmeyin. Sakın baskı, zulüm ve işkenceye alet olmayın. Sakın zulme boyun eğmeyin. Haksızlığa rıza göstermeyin. İyice anlatabildim mi?

Allah'ım, Sen de şahit ol.

Ashabım! Siz Rabbinizin huzuruna varacaksınız, size işlediğiniz bilinçli amellerin hesabını sorulacak. İyice tebliğ edebildim mi?

Allah'ım, Sen de şahit ol!

Ey İnsanlar, Allah'a sığının, emirlerine yapışın, azabından korunun. İnsanların mallarını eksik teslim etmeyin, değerlerini düşürmeyin, bedellerini eksik ödemeyin, mallarını kötülemeyin, haksız rekabet yapmayın, aldatarak, hile yaparak, fırsat kollayarak, gasp ederek insanların haklarını zayi etmeyin, zayiine sebep olmayın. Ülkede, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmakta ve küfürde ileri gitmeyin.

Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa, bu emaneti sahibine versin. Size hediye verene hediye ile karşılık verin. Kefil borçlu gibidir. Borcun ödenmesi gerekir.

Soyunuzdan sopunuzdan medet umarak benim yanıma yaklaşmayın. İşlediğiniz bilinçli amelleri vesile ederek yanıma gelin. Ben bütün insanlara da, size de aynı şeyleri söylüyorum.

Cahiliye döneminin faizli alışverişleri kaldırılmıştır. Yüce Allah, kaldırılan ilk fa-izin, Abbas b. Abdilmuttalib'inki olmasını emretmiştir. Ancak ana paralarınız sizindir. Ne siz haksızlık edebilirsiniz, ne de haksızlığa uğratılacaksınız. Allah, faizli alışverişin yapılmayacağını icrası kesin hüküm haline getirdi. Kaldıracağım ilk faiz amcam Abbas b. Abdilmuttalib'in faizli alışverişlerindeki faizdir.

Ey İnsanlar! Hangi ayda, hangi günde, hangi ülkede olduğunuzu biliyor musunuz? (İnsanlar, 'saygıya layık korunan bir günde, dokunulmazlığı olan ülkede ve bir ayda', dediler.)

Ey İnsanlar! Kanlarınız, canlarınız, yaşama hakkınız, mallarınız, namuslarınız, haysiyet ve şereflerinizi, vücut bütünlüğünüz, Rabbinizle buluşacağınız güne kadar bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün saygıya, korunmaya layık olduğu gibi, saygıya ve korunmaya layıktır, dokunulmazdır. Ancak İslam'ın koyduğu sorumluluk gereği uygulanan gerekçeli karara dayalı cezalar müstesnadır.

Ashabım! Şunu belirtiyim ki, Cahiliye dönemindeki bütün kan, su ve mal davaları, kıyamet gününe kadar şu ayaklarımın altındadır.

Kıyamet gününe kadar Cahiliye döneminde var olan kan davaları kaldırılmıştır, Cahiliye döneminde var olan kan davaları kaldırılmıştır, kaldıracağımız ilk kan davası, Amir (İyâs) b. Rebâ b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'in kan davasıdır. O Sa'd b. Leysoğulları'nda süt anneye verilmiş bir çocuğu. Hüzeyl, onu öldürdü.

İyice tebliğ edebildim mi?  
(İnsanlar; 'elbette tebliğ ettin', dediler)

-Allah'ım Sen de şahit ol! Burada bulunanlar sözlerimi bulunmayanlara iletisin.

Kâbe hizmetkârlığı ve hacıların su ihtiyacını karşılama dışında cahiliye devrinin hükümet görevleri kaldırılmıştır.

Kasten adam öldürmenin cezası, kısastır. Kasten öldürmeye benzeyen cinayet, sopa ve taşla öldürmedir. Diyeti, yüz devedir. Kim daha fazlasını isterse, o İslam'ı benimsemeyen Cahiliye dönemini özleyen biridir. En büyük Allah düşmanı, kendisine herhangi bir kastı olmayan birini sebepsiz yere öldüren, kendisine el kaldırmayana sebepsiz yere vurandır.

İyice tebliğ edebildim? Allah'ım, Sen de şahit ol!

Ey İnsanlar! Sizi uyarıyorum, herkes yalnızca kendi işlediği suçtan sorumludur. Suçlu evlattan dolayı baba sorumlu tutulamaz, suçlu babadan dolayı evlat da sorumlu tutulamaz.

Ey İnsanlar! Şeytan, sizin bu topraklarınızda kendisine tapınılmasından ümit kesmiş bulunuyor. Ancak, bunun dışındaki önemsiz gördüğünüz davranışlarda, aranızda

çıkardığı fitne fesatla sizi birbirinize düşürdüğünde sözünün dinlenmesinden hoşnut olacaktır. Dininizde sebat ederek, dininize sahip çıkarak, şeytanın, şeytan tıynetli ahlaksız azgınlara, şeytani düzenlerin vesvesesinden, dalaveresinden kendinizi koruyun.

Ey İnsanlar, yalan yere Allah'ın adını anarak yemin etmeyin. Yalan yere Allah adına yemin edenin yalanını Allah açığa çıkarır.

Ey İnsanlar! Zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki düzenli sistemine girerek seyrediyor. Ayların sayısı, on ikidir. Dört tanesi, savaşın haram olduğu aylardır. Bunlardan üçü birbiri peşinden gelir. Biri tektir. Bunlar Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Cumade'l-ahire ile Şaban arasındaki Mudar kabilesinin adını koyduğu ay Recep'tir.

Allah'ın, gökleri ve yeri yarattığı gün, Levh-i Mahfuz'da tespit ettiği kayıtlarda, Allah katında, ayların sayısı on ikidir. On iki aydan dördü savaşın haram olduğu aylardır. İşte bu haram aylarla ilgili hüküm, insanlığı, insani değerleri ve düzeni ayakta tutan dinin, medeniyetin, zamanla değişmeyen tabii hukuk kurallarını içeren şeriatın hükmüdür. Bu aylarla ilgili Allah'ın koyduğu yasakları çiğneyerek kendinize, birbirinize zulmetmeyin.

İlahlığında, otoritesinde, mülkünde, tasarruflarında, Allah'a ortak koşan Müşrikler nasıl size karşı topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlara karşı topyekûn savaşın. Bilin ki, Allah kendisine sığınıp, emirlerine yapışarak günahlardan arınıp, azaptan korunanlarla, kulluk ve sorumluluk şuuruyla, haklarına ve özgürlüklerine sahip çıkarak şahsiyetli davranan, dinî ve sosyal görevlerinin bilincinde olan müminlerle, muttakilerle beraberdir.

Saldırmazlığın gelenek haline geldiği, Allah'ın savaşı haram kıldığı ayları erteleyerek, yerlerini değiştirerek, on iki aya ay ilave ederek, hileli takvim düzenlemek, kesinlikle Allah'ın sene ve aylarla ilgili koyduğu hükmü inkarda ileri gitmektir. Kulluk sözleşmesindeki ortak taahhütlerini, Allah'a iman, kulluk ve sorumluluk bilincini şuur altına iterek örtbas edip inkarda ısrar edenlerin, kafirlerin, bu yüzden hak yoldan uzaklaşmalarının, dalaleti tercihlerinin önü açılır. Erteleyerek, değiştirerek ilave ettikleri aydaki savaşları, bir yıl helal ve meşru, bir yıl haram sayarlar. Allah'ın haram kıldığına sayısına uydursunlar da, Allah'ın haram kıldığını helal ve meşru kılsınlar, isterler. Onların bilinçli kötü amelleri kendilerine süslenip güzel gösterilmiştir. Allah kulluk sözleşmesindeki ortak taahhütlerini, Allah'a iman, kulluk ve sorumluluk bilincini şuur altına iterek örtbas edip, küfürde, nankörlükte ısrar eden bir kavme doğru yolu gösterme lütfunda bulunmayacak, başarı nasip etmeyecektir. (Tevbe, 9/ 36-37).

Onlar bir yıl, Safer ayını helal sayıyorlar, bir yıl Muharrem'i haram sayıyorlardı. Nesî (yıla ekleme), işte budur. Allah'ım, Sen de şahit ol!

Ey İnsanlar! Kadınlarınızın sizler üye-rinde hakları, sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız vardır. Sizin onlardaki hakkınız, minderinize sizden başkasını oturtmamaları, meşru tavsiyelerinizde size karşı çıkmamaları, hoşlanmadığınız kişileri izniniz olmadan eve sokmamaları, kötü söz söylememeleri kötü fiil ve davranışta bulunmamalarıdır. Şayet bunları yaparlarsa, Allah onları engellemeye,

sıkıştırmanıza yataklarında tek başlarına bırakmanıza ve hafifçe, incitmeden vurmanıza izin vermiştir. Bunlardan vazgeçer ve size itaat ederlerse, meşru, örfü uygun ölçüler içerisinde rızıklarını ve giyimlerini sağlama sorumluluğunuz var. Kadınların iyiliğini isteyin, durumlarının iyileşmesi için çaba sarf edin. Çünkü onlar müşterek hayatın gereği kendileri adına bir şey yapma gücüne ve imkânına sahip olmayan, sizinle birlikte yaşamak mecburiyetinde olan hayat arkadaşlarınızdır. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Allah'ın emri ve hükmüyle onlarla ilişkiyi helal edindiniz. Eğer haklarını ararlar, sorumluluklarına riayet ederlerse onlara tavır takınmanıza, cezalandırmaya hakkınız yoktur. Onların serkeşliğinden ve şiddete başvurmasından endişe ederseniz, onlara öğüt verin ve yataklarınızı ayırın. Aşırı gitmeden hafifçe vurun. Onların yiyeceği ve giyimi konusunda cömertçe her türlü iyilik ve ihşanda bulunmanız, onların haklarıdır. Kadınların haklarına riayet konusunda Allah'ın emirlerine yapışın, azabından korunun, onların iyiliğini isteyin, durumlarının iyileşmesi için çaba sarf edin. Hanımlarınız, sizlerin izni ve bilgisi olmadıkça, evinizin mali imkânlarını cömertçe harcamasınlar. Sözlerimi iyice anlayarak hatırlınızda tutun.

İyice tebliğ edebildim mi? Allah'ım, Sen de şahit ol!

Ey İnsanlar! Meşru şekilde sahip olduğunuz, üzerlerinde meşru haklarınız ve düzgün insani ilişkileriniz olan köle ve cariyelerinize, iş akdiyle bağlı işçilerinize hayırla muameleyi size tavsiye ederim. Sofranızda bulunanları ölçü alarak onların karınlarını doyurmanızı, giydiklerinizi ölçü alarak onların giyimlerini sağlamanızı tavsiye ederim. Affetmeyi düşünmediğiniz bir suç işledikleri takdirde aranızda aynı cinsten suç işleyenlere uyguladığınız cezaları ölçü alınız. Onlara işkence etmeyiniz, onları cezalandırmayınız.!

Ey İnsanlar! Sözlerimi iyi dinleyin, iyi muhakeme edin. Bütün ırklara mensup Müslümanların, Müslümanların kardeşi olduğunu bilin. Bütün müminler kardeştir. Kimseye, gönül rızası olmadıkça, kardeşinin malı helal değildir. Sakın haksızlık etmesin, hile yapmasın, haince davranmasın.

Müslümanın kim olduğunu size anlatayım mı? Müslümanların, dilinden ve elinden zarar görmediği kişidir.

Müminin kim olduğunu size anlatayım mı? İnsanların mallarına ve canlarına zararı dokunmayacağından emin olduğu kişidir.

Muhacirin kim olduğunu size anlatayım mı? Kötülükleri ve günah işlemeyi terk eden kişidir.

Mücahidin kim olduğunu size söyleyeyim mi? Allah'a itaat yolunda nefsiyle mücadele eden kişidir.

Bu günün dokunulmazlığı gibi, müminin mümine zarar vermesi haramdır. Etini yeme mesabesinde olan müminin mümini gıybeti de haramdır. Namus ve haysiyetine zarar vermesi de haramdır. Müminin yüzüne tokat vurmak da mümine haramdır. Onu itip kakarak incitmesi de haramdır.

İyice tebliğ edebildim mi? Allah'ım, Sen şahit ol!

Ey İnsanlar! Yeryüzü Allah ve Rasûlüne aittir. İnsanlar, 'Allah'tan başka ilah yoktur' deyip, benim Allah'ın Rasûlü olduğumu kabul edinceye kadar, insanlarla mücadele etmem, savaşmam emredildi. İnsanlar kelime-i tevhidi söyleyince, kanlarını, canlarını ve mallarını korumuş olurlar. Ancak İslam'ın koyduğu sorumluluk gereği uygulanan gerekçeli karara dayalı cezalar müstesnadır. Ahiretteki hesapları ise Allah'a aittir. Kendinize, birbirinize haksızlık etmeyin!

Ey Müminler, benden sonra küfre dönmeyin, birbirinin boynunu vuran kâfirler haline gelmeyin. Size, sınıksız sarıldığınız sürece asla hak yoldan uzaklaşmayacağınız apaçık dinî, ilmî, idari, siyasi kuralları içeren Allah'ın kitabı Kur'ân'ı ve Rasûlü'nün sünnetini bıraktım. Bunlarla amel ediniz, davranışlarınıza Kur'ân ve sünneti yansıtınız. Bir de soyumdan yakınlarımı, Ehl-i beytimi bıraktım.

İyice tebliğ edebildim mi? Allah'ım, Sen şahit ol!

Ey insanlar! Rabbiniz birdir, babanız birdir. İslam'da insanlar eşittir. Hepiniz Adem'in çocuklarıdır, Adem de topraktan yaratıldı. Allah katında en değerliniz, en çok Allah'a sığınmanız, emirlerine yapışmanız, günahlardan arınmanız, azabından korunmanızdır. Bir Arap'ın, Arap olmayana, bir başkasının Arap'a, bir siyahın bir Kızılderili'ye, bir Kızılderili'nin bir siyaha, takvanın dışında bir üstünlük sebebi yoktur.

"Ey iman edenler, biz sizi bir erkekle bir kadından, bir asıldan yarattık. Birbirinizle tanışmanız, işlerinizi tedbirle idare etmeniz, karşılıklı olarak, İslami kurullarla örtüşen milletlerarası teamüllere uymanız, yardımlaşmanız, kültür ve medeniyet alışverişinde bulunmanız, birbirinize iyiliği tavsiye etmeniz için, sizi milletler ve kabileler haline getirdik. Allah yanında en değerliniz, en üstünüz, en çok Allah'a sığınmanız, emirlerine yapışmanız, en çok günahlardan arınıp azaptan korunmanız, kulluk ve sorumluluk şuuruyla, haklarına ve özgürlüklerine sahip çıkarak şahsiyetli davranmanız, dinî ve sosyal görevlerinin bilincinde olmanızdır. Allah her şeyi bilir, gizli açık her şeyden haberdardır." (Hucurat, 49/13.)

Ey İnsanlar! Görünürdeki organları kesilmiş bir Habeşli bile başınıza getirilse, size Allah'ın kitabındaki hükümleri uyguladığı sürece, dinleyin ve itaat edin.

İyice tebliğ edebildim mi? Allah'ım, Sen de şahit ol!  
(İnsanlar, 'evet' dediler)

Burada bulunanlar, sözlerimi bulunmayanlara iletinler.

Ey İnsanlar! İyi dinleyin! Bütün peygamberlerin daveti geçmişte kalmış, görevleri sona ermiştir. Yalnızca benim davetim ve görevim devam etmektedir. Ben insanların ihtiyacı sebebiyle Rabbimin katında davetimi, görevimi kıyamet gününe kadar muhafaza ettim. Ben önceki ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim. Beni mahcup etmeyin, yüzümü kara çıkarmayın.

İyi dinleyin, bir kısım insanlar için elimden bir şey gelmezken bir kısmını kurtaracağım. Ya Rabbi ashabım, diyeceğim. Bana, 'Senden sonra din adına neler icat ettiklerini bilmiyorsun', buyuracak. Ben cennetteki havuz başında sizi bekleyen öncünüzüm.

Ey İnsanlar! Allah, her hak sahibinin hakkını, her varisin, mirastaki payını belirlemiştir. Varise vasiyet yapılamaz. Vasiyet terekenin üçte birini de geçemez. Çocuk meşru eşe aittir. Zina edenin hak sahipliği söz konusu değildir. Hamisinin, amirinin, ortağının, işverenin, efendisinin sağladığı imkânlarla nankörce davranan, Allah'ın Muhammed'e indirdiği Kur'an'ı inkar ediyor demektir. Babasından başkasına mensubiyet öne süren veya efendisinden başkasını veli edinen, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrasın. Böylesinin ne azabı geri çevrilir, ne ceza yerine fidye alınır.

Ey İnsanlar! Dinde aşırılıktan sakının. Sizden öncekileri kesinlikle dinde aşırılıkları helak etmiştir. Hacdaki amelleri, davranışları benden öğrenin. Bu seneden sonra bir daha hacedip edemeyeceğimi bilemiyorum. Bu öğütlerimi burada bulunanlar bulunmayanlara ulaştırın. Öğütlerimin ulaştırıldığı bazı kimseler burada dinleyenlerden daha iyi anlayarak, daha iyi mu-hafaza edebilirler, nice kimseler uygulayarak daha mutlu olabilirler.

Ey İnsanlar! Allah sözlerimi işitip de belleyene, rahmetini merhametini ihsan etsin. Allah yüzünü ağartsın. Mana yüklü sözlerimi anlamadan ezberleyen birçok insan var. Derin manalar içeren sözlerimi bilen birçok insan, kendisinden daha yüksek anlayış sahiplerine bu sözlerimi ulaştırın. Üç vasfa, üç davranışa sahip olan;

-Samimiyetle Allah rızası için dinî görevlerini yerine getiren,

-Müslüman idarecilere samimi davranan ve itaat eden,

-İslam toplumunun birliğini ve bütünlüğünü koruyan müminlerin İslam'a hıyanet etmeyeceğini, kalplerinden İslam'ı atmayacağını bilin.

Bütün müminler gelecek nesilleri, İslam ile şereflenmemiş insanları İslam'a davet ederek İslam'ı tebliğ ve davet görevini yerine getirmelidirler.

Benim dışımda benden sonra Peygamber görevlendirilmeyecektir. Sizin dışınızda ümmet de olmayacaktır. Rabbinizi ilah tanıyın, candan Müslümanlar olarak Rabbinize teslim olun, saygıyla Rabbinize kulluk ve ibadet edin. Rabbinizin şeriatine boyun eğin, adabına, erkânına riayet ederek beş vakit namazı aksatmadan aşikâre kılın. Vicdanı, serveti, sosyal bünyeyi arındıran, berekete vesile olan zekâtı verin. Ramazan orucunu tutun. Yöneticilerinize itaat edin ki Rabbinizin cennetine girersiniz.

Ey İnsanlar! Yarın Beni size soracaklar. Ne dersiniz? Peygamberlik görevimi yerine getirdim mi? Vazifemi yaptım mı? (Orada bulunanlar, 'evet yemin ederiz ki, tebliğ ettin, bize tavsiyelerde ve öğütlerde bulundun, böylece şahadet ederiz' dediler).

-Şahit ol ya Rabbi, şahit ol ya Rabbi, şahit ol ya Rabbi...Size selam ve selamet diliyorum, Allah'ın rahmet ve bereket ihsanını niyaz ediyorum.<sup>175</sup>

---

<sup>175</sup> Muhammed Hamidullah, El-Vesâiku's Siyâsiyye, Çev. Vecdi Akyüz. (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997) s 379.